

eylem

ARSLAN BAŞER KAFAOĞLU
Az Gelişmiş Ekonomiler

EMİN TÜRK ELİÇİN
Türk Devriminin Niteliği, Tarihteki Yeri

JAUL JOHNSON
Marx Sonunda Haklı mı Çıkıyor?
Amerika: Hasta Devlet

DOĞAN ÖZGÜDEN
Amerikan Emperyalizmi ve Sarı Basın

Doç. Dr. İBRAHİM AKSÖZ
Türkiye Ziraatinde Atıl İşgücü

ROGER GARAUDY
Kıyısız Bir Gerçekçilik Üzerine
Çev.: Mehmet Doğan

HANS MAYER - FRANÇOIS BONDY
Kültür ve Birlikte Varolma
Çev.: Memduh Balaban

MAX BEER
Savaş Olmadı
Çev.: Babür Kuzucu

HÜSEYİN BAŞ
Şili Denemesi
İç Gözlemler — Dış Gözlemler

eylem

**AYLIK DÜŞÜN VE EYLEM
DERGİSİ**

SAYI : 8

CİLT : 1

1 Ekim 1964

Sahibi :

ŞÜKRAN KURDAKUL

Yazı işlerini fiilen idare eden :

ÖMÜR CANDAŞ

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 250 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

İlan Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.

Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :
Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :
Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti.

Laent Yılmaz
tarafından
TÜSTAV'a
bağışlanmıştır

AZ GELİŞMİŞ EKONOMİLER

Arslan Başer Kafaoglu

EYLEM'in 5 ve 6 ncı sayılarında okurlarımıza kısaltarak sunduğumuz çevirinin «Az Gelişmiş Ekonomiler»in sorunları hakkında bir tartışma malzemesi getirdiğini düşünüyoruz.

Değerli Paul BARAN bu ülkelerin içinde bulunduğu çıkmazdan ancak kapitalist olmayan yollarla kurtulacağını başarılı olarak gözönüne sererken, olaylar da değerli yazarı kuvvetlendirmiştir. Bizim buradaki çabalarımız daha çok bu yazılardaki fikirleri açıklığa kavuşturmak ve katılamadığımız fikirler hakkında kanılarımızı açıklamaktır.

I. Kalkınma İsteği ve Kapitalist Gelişme Kuramları :

II. Dünya savaşından sonra insanlar ve uluslar şaşılacak bir hızla yeni düşüncelere yönelmiştir. Savaştan önce «dünya» denince, «insanların mutluluğu» denince konu sadece Avrupa'nın bir kısmı ile Birleşik Amerika ve bu ülkelerdeki insanlar açısından düşünüldü. Dünya nüfusunun %75 inin üzerinde yaşadığı Asya, Ortadoğu, Afrika ve Güney Amerika bu dünya aristokrasisini mutlu kılmak üzere çalışan insanlarla dolu büyük kara parçaları idi. Ünlü İsveç bilgini Gunar Myrdal'ın haklı olarak yakındığı gibi (1), savaştan, hattâ 1950 lerden önce dünyadaki ekonomistler sadece endüstrileşmiş dar bir dünyanın dertlerini ve problemlerini incelemekle yetinmemişlerdir. Hattâ azgelişmiş ülkelerde okutulan ekonomi ve maliye derslerinde de bu tarza uyulduğunu söylemek hiç de hatalı değildir. Ekonomi öğretimi görürken hep endüstri toplumlarına ait modeller üzerinde çalıştığımızı, 1950 den önce ekonomi ve Maliye dersleri okuyanlar benim gibi hatırlarlar.

1950 den bu yana kapitalist öğretinin yayıcı ve araştırmacıları da dün-

BİR

yanın «Atina» dan ibaret olmadığını, ekonomik bakımdan esir sayılabilecek 2 Milyar insanın fakirlik ve bilgisizlik içindeki hallerinin, dünyanın en büyük problemi olduğunu anlamaya başladılar. Bu doğru yola geç de olsa girilmesinde şüphesiz en büyük etken fakir ülkelerin halklarının uyanışı ve daha iyi bir yaşam için duydukları istekler olmuştur. Bunu Amerikan ekonomistlerinden Stephen Enke şöyle anlatır: «Fakirlik insanlık kadar eski ve onun kadar yaygındır. İnsanlar her çağda zaman zaman açlığı çekmişlerdir. Yeni olan ekonomik durumlarının düzeltilmesini isteyen ülke halklarıdır. İşte bu «beklenen devrim» az gelişmiş dünyada görünen kaynaşmayı yaratıyor. Ve bu yeni davranışlar gözden kaçmasına imkân bulunmayan yeni bir politik kuvvettir.»(2)

Az Gelişmiş ülkelerin yüzyıllardır sömürülmelerini dile getiren isteklere karşı kapitalist ekonomi birşey getirmemiştir. Amerikan ekonomistlerinden H.W. Singer kapitalist gelişme yöntemleri yüzünden ortalama olarak 25 yıl öncekinden hattâ 1900 lerden bile geri durumda bulunduğunu belirttikten sonra «Bazı grupların ve kesimlerin türlü şekillerde yükselen yaşama düzeylerini genel fakirleşme ve gerilemeğe bağlayan Marxist analiz ulusal plândan çok uluslararası plânda doğrudur.»(3) diyor.

Kapitalist ekonomi düşünürleri bu konudaki eksik ve kusurlarını kamaya çalışmış, bu ekonomiye bağlı yazarların yapıtları büyük hacim tutmuştur. Bu yazılanlarla bütün eksikliklerine karşın bir itiraf zorunda kalmıştır, ki o da, az gelişmiş ülkelerin vaktiyle gelişmiş ülkelerin denediği yollarla gelişmeyeceği gerçeğidir. Bunu ünlü bilgin Myrdal şu şekilde deyimliyor: «Az gelişmiş ülkelerin izlediği yollardan gelişeceği görüşü düzeyde yanlış bir görüş olmakla kalmayıp çıkarıcı bir eğilimin sonucudur da... Bu ülkelerin birçok ana problemleri farklı olduğuna göre, uygulanacak pratik politika da farklı olmak gerekir.

... Şimdi çoğunca kabul olunduğu gibi geri kalmış... bir ekonomide daha radikal (köklü) devlet müdahalesini gerektiren bir politika uygulanmalıdır.»(4)

Ancak bilindiği gibi Devlet siyasal bir kuvvettir. Her siyasal kuvvet gibi de kendini meydana getiren siyasal kuvvetlerin bileşkesidir. Devlete egemen olan siyasal kuvvetlere rağmen ekonomide kalkınma sağlanamaz. Başka deyimle devleti yöneten siyasal kuvvetlerin kalkınmayı istemeleri kalkınma için ilk ve vazgeçilmez şarttır. Öyleyse kalkınmaya gidecek yolları bulma, bu isteği içinden okuyup uygulanacak siyasal kuvvetleri iktidara getirmekle olabilir. Böyle olunca gelişmiş ülkelerin çıkış yolu siyasal iktidarın bu güne kadarki tutumlarını temelden değiştirmeleri, ya da bu iktidarın özünün değişmesi ile mümkün olacağı açıktır.

Aşağıda az gelişmiş ülkelerin bu günkü duruma geliş ve durgunlukta kalış nedenleriyle bu durgunluktan çıkmayı sağlayacak, yeni yeni kuvvetlenen sosyo-ekonomik grup ya da sınıfların iktidara geliş, ya da şimdiki siyasal iktidarların tutumlarını değiştirme şansları incelenecektir. Burada çizilecek tablo sadece az gelişmiş ülkelerin ortak yönlerini ve niteliklerini ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz bu ülkelerin de kendi aralarında bir düzey farkı vardır. Bunun ötesinde tarihinden, coğrafi durumundan, sosyal bünyelerden gelen sayısız farklılıkları vardır. Türkiyemizde bu ülkeler arasında problemleri yukarıdaki nedenlere bağlı özelliklerle ayrılır. Bu nedenle Türkiye'nin bu yazı açısından durumu ayrıca incelenecektir. Oku-

yuccularımın konuyu buradaki sonuçları kayıtsız şartsız Türkiye'ye uygulamak istediğimiz kanısına varmadan, yazı gerisinin (dört ya da beş yazı olacaktır) sonunu beklemelerini önemle dileriz.

2. Genel Görünüş :

Tarihte daha ileri bir sosyal ve ekonomik düzen kuran ülkeler bu düzeni kendilerinden daha geri bir düzen içinde yaşayan ülkeler aleyhine kullanmak istemişler ve bunu başarmayı bilmişlerdir. Yeni kara parçalarının bulunuşu, buhar ve elektrikli öğretim tarzı, iç pazarlardaki talebin yükselişi ile, kitle halinde üretime geçen Avrupa'da, bu üretimi yapan araç ve tesislerin sahipleri büyük nüfus ve etki kazandılar. Zamanla artan bu etki ve nüfusları ile artık ekonomik hayatta bir rolleri kalmayan toprak ağası soyluların siyasal egemenliğine son verdiler.

Toprak ağalarının geniş topraklarının küçük çiftçiler arasında dağıtılması (5), toprağa bağlı yarı köle işgücünü ortadan kaldırmış, pazarlaşan işgücü nedeniyle bir yandan tarımda daha rasyonel üretim yöntemlerine gidilirken, öte yandan da -asıl önemlisi- işgücünün daha üretken olduğu endüstrinin ekonomideki payı artmıştır. Endüstrileşen ülkeler gitgide tarımın ekonomideki paylarını düşürerek, endüstri ürünlerini gerikalı bölgelere verip, ham madde ve besin ürünlerini onlardan sağlama yolunu seçmişlerdir. Bu yol, kapitalist üretim düzeninin içindeki sömürmesine, dışarda bir olanak daha eklemiştir.

Sömürme, emeği olmadan, ya da az emekle başkalarının çalışmalarının sonuçlarından yararlanma şeklinde yorumlanırsa, kapitalist üretim düzeni bir yandan kendi yurttaşı olan işçilerin emeğini sömürürken daha önemlisi dış ülkeler halklarını «Ticaret Hadleri» denilen bir mekanizmayla sömürme yolunda yararlanmışlardır. Hele geri kalmış ülkelerin sömürge ya da dominyon statüsü içinde ekonomik egemenliğe ek olarak, siyasal egemenlik altına da alınınca, dışardaki halkların sömürülmesi daha da hızlı ve kolay bir süreç haline gelmiştir.

Endüstrileşmiş ülkeler siyasal egemenlik altına alamadıkları (6) ülkelerde kendi yararlarını koruyacak bir aracı sınıfı hızla kurarak bunları aynı çıkarları güdebilecek daha kuvvetli - en kuvvetli - feodal sınıflarla birleştirmeyi gayet iyi bilmişlerdir.

Bu durumda az gelişmiş ülkeler, kalkınmanın tek yolu olan endüstrileşme yoluna giremezlerdi. Büyük endüstri ülkeleri bunu engelleyecek çareleri yukarıdaki mekanizma ile kolayca buluyorlardı. Emperyalist ülkeler ile aracı ticaret erbabı ve toprak üzerinde «yarı köle» işçilik sisteminin değiştirilmesine -yani toprak reformuna- karşı koyan büyük toprak ağaları arasındaki «çıkarlar koalisyonu» bozulması, ya da çözülmesi zor bir ittifak idi.

Feodal düzenin fenalıkları ve tutuculuğu kapitalist dış sömürücülerle kuvvetlendirilmeseydi, az gelişmiş ülkelerin bugünkünden daha ileri bir duruma ulaşmaları belki mümkündü. Paul Baran bu noktaya büyük bir vukufu parmak basıyor: «... Bu toplumlara Batı kapitalizmi, kapitalizmin içinde varolan bütün gerginlikleri şaşılacak bir hızla getirmiştir. Feodal düzenin bu ülkede geride bıraktığı tutarlılığı zayıflatmış, kırmıştır... Bu ülkelerin ekonomik kaderlerini dünya piyasasının deliliklerine, uluslararası fiatların hummalı kıvrılışlarına bağlamıştır.

... Az gelişmiş ülkelerin kendi içinden çıkan efendilerce sömürülüşü feodal geleneğin kendinden gelen kısıntılarıyla hafiflemişti. Kapitalizm bu sıkıntıları ortadan kaldırdı...» (7)

Ulusların endüstri ülkelerince sömürülüşü, bu nedenle ülkelerinin fakir kalışı pek az geri kalmış ülke aydınının gözönünden kaçmıştır. Ama bunlardan çoğu -pek çoğu demek de mümkün- son yüz yılın ikinci yarısına kadar bu durumun nedenini anlayamadılar. Onlar uluslarının yüz-yıllar boyu gelişmeyişinin sosyo-ekonomik nedenlerini araştırmadan, isterirse «parazit toprak ağaları, hâkim çıkarları koruyan hükümet makinesi... zengin işadamları... ve yabancı sömürücülerin...» (8) yola getirilerek, ulusun endüstrileşip kalkınabileceğini sandılar. Avrupa ve Amerika'yı görüp dönen az gelişmiş ülke aydınları bir süre endüstrileşmenin devlet eliyle olabileceğini kavrayamadılar.

3. Yerinde Sayma Koalisyonu :

Kalkınma için endüstrileşme şarttı. Ama yerli endüstriyi kurmak görevi kendilerinden beklenenler buna yanaşmıyordu. Bu ne bazı şoven çevrelerin sandığı gibi yurt sevgisi azlığındandı, hele ne de liberal ve kapitalist görüşlü ekonomistlerin sandığı gibi bilgi ve teşebbüs noksanı ile açıklanabilirdi. En küçük basit bir endüstriyi kurmayı düşünmeyen kapitalistler, Wall Street ve City'de çalışanlara parmak ısırtacak hünerleri Dış Ticaret'de pek âlâ gösteriyorlardı. Bir küçük imalâthaneyi çevirmenin kolaylığı yanında, bu müteşebbisler, takas, kliring, menşe memleket değiştirme, dış alıcılarla anlaşma, reeksport gibi gayet karışık işlere giriyor, başarıyorlardı. Kredi kurumları kurmak, burada biriken mevduatı aracı ticarete aktarmak yolunda da doğrusu pek bilgisiz değillerdi. Çeşitli aracı ticaret ve taahhüt işlerinde de pek sût kuzusuna benzemiyorlardı.

O halde, bu kapitalistler endüstriye neden para yatırmazlar? Bunun karşılığı oldukça basittir. Bir kapitalisti en kârlı ve en rizikosuz alanlara yatırım yaptı diye ayıplamak herhalde pek az kimsenin aklının alacağı bir şeydir. Az gelişmiş ülke kapitalisti de bunu yapmış, endüstriden daha kârlı alanlara -Dış ticaret işlerine, - aracı ticarete, tefeciliğe para yatırmıştır. Bunun genel ekonomi kuralları dışında bir nedeni aranmamalıdır.

Olayların gelişmesindeki önemi bakımından, burada özellikle «Dış Ticaret» üzerinde durmak isteriz. Az gelişmiş ülkelerin en çok kıtlığını çektikleri şey makine ve tesisattır. Makine, tesisat ve diğer yabancı malların ithali de herşeyden önce, döviz denilen yabancı ödeme araçlarının varlığına bağlıdır. Tabii bu da az gelişmiş ülkelerin bünyelerinden gelen nedenlerle kıttır.(9) Öyleyse dış mallar için duyulan talebe bir sınır koyma zorunu vardır. Büyük satınalma talebi karşısında konulan kısıtlamalar, kendilerine dışardan mal getirme izni verilenleri (ithalatçıları) bir tekeldi durumuna sokup kârlarını büyütmektedir. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde ithalat son derece kârlı bir iştir; sermaye bu alana akma eğilimini göstermekte, kafalar bu alanda alabildiğine çalışmaktadır.

Ama bu ithalatçıya ithalat imkânı verenler kimlerdir? Devlet ve hükümet görevlileri tabii. Düşünölsün ki, bir Hükümet dairesi bir ithalat talebi için istekli olan 10 ya da 50 kişi arasından 2-3 kişiyi seçmekedir. Bunun en yakın sonucu herkesin bu seçimi kazanıp tekeldi durumuna gelmek için her türlü yoğun çabayı harcamasıdır. Bu çabalar ve Hükümet

dairelerince yapılan seçmeler (tercih kararları) ortaya dedikodular çıkarır. Kolay bir kazancın sırf bir tercih - hem de nedenleri kolayca açıkla-namıyacak bir tercih - ile ele geçirildiği hallerde bu dedikoduların çıkma-sı değil çıkmaması hayret uyandırmalıdır. Bu noktaya ilerde ayrıca deği-neceğiz.

Yukarda anlatılan teşebbüste tekelcilik, emperyalistlerin aracılarının içerde endüstrileşmeye ne derece bir şiddetle karşı koyacağını da ortaya çıkarmaktadır. Bunlar tekel sayesinde ele geçirdikleri servet ve ekono-mik güç birikimi ile, derece derece endüstri, esnaf ve diğer meslek teşek-küllerini ele geçirebilmektedirler. Bütün endüstrileşme çabalarına bilinçli bir şekilde karşı koymaktadırlar. Bu çabalarında dış ülkelerin endüstri ve iş çevrelerinden sermaye ve akıl yardımı alırlar. Çünkü bu çevrelerde ge-ri kalmış ülkelere yaptıkları tekelci, çok kârlı satışların arkasının alınma-sını istemezler. Ellerindeki bütün ekonomik ve siyasal güçlerle az gelişmiş ülkelerin endüstrileşmemesini, tarıma ve hafif endüstriye kapital yatır-malarını telkin yolunu tutarlar. Etkiledikleri kendi hükümet çevreleri, dış yardım, kredi ticaret politikalarında da aynı yolu tutarlar.

İşte Paul Baran'ın incelemesinde eksik bırakılmış önemli noktalardan biri, İthalâtçı -Dış Kapitalist- Devlet arasındaki ilgilerin gereği gibi be-lirtilmemiş olmasındadır. Az gelişmiş bir ekonomide toplumun egemenli-ğinin kökü dışarda etkenlerle sınırlı oluşu, az gelişmiş bir ekonomide ya-şamamış bilginlerce, gereği kadar kavranamamıştır.

Ancak dış kuvvetleri de hâkim kuvvetlerin tamamı olarak, hattâ bü-yük kısmı olarak görmek hatalıdır. (Bu arada Muvaffak Şeref'in «...Eko-nomik temelimiz dışarda olunca hâkim sınıfları da dışarda aramak gere-kir» şeklindeki (10) düşüncesine de katılmadığımızı söz düşmüşken belirt-mek isteriz.) Tam sömürge olmayan ülkelerde hâkim sınıfların ya da grupların önemli bir kısmı ierdedir. Ancak bunlar, dış sömürücülerle kur-dukları çıkarlar koalisyonunu, düzenin değişmesini şu ya da bu sebeplerle istemiyen sınıf ve gruplarla birleşerek, bir «yerinde sayma koalisyonu» kurmuşlardır. Dış sömürücü, Aracı Tüccar ve Toprak ağaları arasındaki «ıkar koalisyonu» daha kuvvetlendirilmiş şekilde, bu suretle karşımıza çıkmaktadır.

Önce «ıkar koalisyonu»nu ele alırsak, bu koalisyon endüstrileşmeye karşı olan Toprak ağaları ile Aracı tüccarlar arasında kurulup, dış sömü-rücülerin yardımı ile kuvvet ve bilinç kazanmıştır. Zaten, bu iki sınıfın birleşip bir koalisyon kurmalarına dış sömürücüler öncülük etmişlerdir. «ıkar koalisyonu», değişmeyi arzu etmeyen sınıflarla birleşerek bir «ye-rinde sayma koalisyonu» kurmuştur. Bu koalisyonada, çıkar koalisyonu ortakları dışında Bürokratlar ve orta zümre girmiştir. Şimdi bu koalisyo-nun içine giren sınıf ve zümreleri, aracı tüccarlar dışında kalanları, tek tek inceleyelim.

a. Koalisyonun içerdeki en kuvvetli kökü :

Toprak Ağaları.

Endüstrileşme yüzünden çıkarları en çok bozulacak sınıf şüphesiz Toprak Ağalarıdır. Daha doğrusu toprak ağalığı düzeninin ortaya çıkar-dığı bağlı-iş sistemi kaldırılmadan endüstrileşmenin imkânı yoktur. Bu-nu yukarıda da belirtmiştik. Batı da endüstri devrimi feodal toprakların

fakir köylülere dağıtılması ile mümkün olabilmisti. O halde emperyalistlere aracılık eden tüccar sınıfının en yakın çıkar ortakları bu büyük toprak sahipleri sınıfı olacaktır. İleri endüstri devletleri bu iki sınıfın çıkar ortaklığını perçinleştirmek için ellerinden gelen çabayı harcarlar. Toprak Ağalarının kaba kuvveti ve bilgili olmayan yönetimleri, son derece bilinçli kökü dışarda aracı ticaret grubu ile akılcılık kazanmış olur.

Batı ile teması en çok olan aracılar ile kökü ortaçağdaki kurumlarda bulunan toprak ağaları zaman zaman anlayış ve kültürleri dolayısıyla çatışmaya düşebilirler. Ancak bu çatışmalar ortak çıkarlar hatırlanarak yarıda kesilir, ya da dış çevrelerin hakemliğiyle tatlıya bağlanır.

Ancak, dış sömürücülük, aracı ticaret ile toprak ağalığı koalisyonu bu kadarla yetinmeyip devletin siyasal olduğu kadar bürokrat kısmına da el atarlar. Bütün kredi, sermaye ve kültür olanakları ellerinde olduğundan kendi kuram ve düşüncelerine uygun bir bürokrat idareci grubu yetiştirirler.

b. Özel Bir Durum: Bürokratlar.

Sömürgelerin yönetici kadrosu metropolden gelir ya da belirlenen bir filozofiye uygun olarak yetiştirilen sömürge aydınları arasından seçilir. Ancak sömürgeler kurtuluş mücadelesine giriştiklerinde, bu yönetici kadro da ülke bağımsızlığa kavuşunca sömürge ülkeye döner ve yerleşir. Ama hukuki durumu sömürge olmamakla beraber, ekonomik olarak sömürülen ülkelerde Dış sömürücünün, toprak ağalarının ve dış ülke sömürücüleri ile aracılarının çıkarlarını korumayı altıncı bir duygu gibi kazanmış bürokrat bir sınıf vardır. Bu sınıf babadan oğula geçen -pek az istisna ile- az gelişmiş ülkelerin ekonomik durumu ile hiç ilgisi olmayacak yüksek maaşlarla geçinen, her türlü ilerlemeye karşı bir sınıftır. Zamanla işgörme ve işe yarama yeteneklerini kaybetmiş, bütün hünerleri eldeki düzende çıkacak çatışmaları düzeni sarsmadan «kitabına uygun» olarak çözme olan bu sınıf, özellikle bazı az gelişmiş ülkelerin kaderine geniş ölçüde hâkim olmuştur. (Örneğin Hindistan) Velinimeti devlet bilip, devlete zarar geleceği vehmiyle olumlu olumsuz bütün gelişme ve değişmelere karşı dururlar. Tabiatıyla doğada ve toplumda değişmelerin çoğu olumlu yönde olacağından, değişmeyi istememeleri de tutuculuk şeklinde kendini gösterir. Vehimleri dolayısı ile, yararlarına hizmet ettikleri sınıfları bile geride bırakacak kadar tutucu olurlar. Bünyedeki her değişiklik onlar için «Devleti sarsıcı, muzır faaliyet»tir ve derhal devletin kuruluş ilkelerine aykırı yollarla da olsa önlenmelidir.

Bu sınıf oldukça okumuş da olduğundan, tutucu sınıflara bir başka uyanıklık ve bilinç katarlar. Ancak başlangıçta hâkim sınıf ve zümrelerin çıkarlarını korumak için yetiştirilen bu sınıf, onların çıkarlarını bir «instinct» olarak savunup, düşünmekle beraber, zamanla onlardan bağımsız bir niteliğe bürünürler. Hattâ zaman zaman toprak ağaları ve aracı sınıf ve zümrelerden daha etkin bir şekilde politik organları etkileyebilirler. Özellikle bazı iktidar değişikliklerinden sonra durum böyledir. Politikayı geçici olarak yoğun bir şekilde etkiledikleri bu dönemlerde, bürokrat sınıf bütünü ile tutucu, sert uygulayıcı ve kudret sarhoşudur.

Ancak sömürmenin hâkim şeklinin devlet politikasını şu ya da bu yöne çekilmesi şeklinde ortaya çıktığı az gelişmiş ülkelerde aracı tüccarlar

ve toprak ağaları, bu mekanizmayı «iğfale kapılıp yoldan çıktığı hallerde», uzun sürede de olsa, sistemin özüne uygun hale getirme olanaklarını ellerinde bulundurlar. Çünkü bu bürokrasinin üstündeki siyasal kuvvet çoğunca onların altındadır. Bununla beraber bu sınıfın kısa süreler içindeki davranış ve uygulayışının önemleri daima hesaba katılmak gerekir.

Bürokrat sınıfın mevcut düzene aşırı bağlılığını çok iyi anlamış bulunan dış çevreler, dış yardımlar ve her türlü davranışlarla bu sınıfı kuvvetlendirmeyi ve genişletmeyi güden çabalarına hız verirler. Bilim adamlarını, serbest meslek sahiplerini, hattâ ilerici bir sınıf olan işçi sınıfının liderlerini ve kilit adamlarını birer bürokrat haline getirmeye çalışırlar. Türlü adlarla yapılan dış yolculuklar, malî yardımlar, ince ve duygulu ilgiler (!) bu kimselere bilimsel ve sınıfsal sorumlularını unutturmaya yarar. Düzeni, yerinde saymanın savunucusu (bürokrat) haline gelirler.

3. Orta Zümreler :

Küçük esnaf, küçük memur ile kendine kıtı kıtına yetecek toprağa sahip köylülerin meydana getirdiği orta zümreler ise, ya işini, ya da elindeki küçük sermaye ya da toprağını kaybetme tehlikesi karşısındadır. Az gelişmiş bir toplumda bu zümreler-ki aslında ortak yönleri ve nitelikleri olmadığından sınıf adını vermiyoruz.- bazan, nadiren bir grup teşkil etmekle beraber, pek önemli saydıkları durumlarını kaybetme korkusu ve paniği içindedirler. Kaybedecekleri tek bir şey olmadıkları halde, bu ruhsal durumda daha iyi propaganda yapabilen tarafın etkisinde kalırlar. Propaganda gücü daha kuvvetli olan hâkim sınıflarca kendi ideolojilerine kolayca inandırılırlar. Bir değişmeyi düşünmedikleri gibi, değişmeden korktukları, değişme olmadan geleceklerini de güven altında duymadıklarından kendilerini tevekküle kaptırır, duygu ve inanç gerilimlerinin etkisinde kalırlar. Faşizm ve dinsel şekilde ortaya çıkan gerici akımlar bu zümreler arasında büyük bir taraftar kütlesi bulurlar.

Şuraya kadarki, açıklamalar gösteriyor ki hâkim sınıflar (dış sermaye çevreleri, aracı dış ticaret çevreleri, toprak ağaları) düzenin sürüp gitmesinde faydası olacak bir bürokrat sınıfı elleriyle yaratıp geliştirdikleri gibi daha da önemlisi süregitmesinde çıkarı bulunmayan geniş bir orta zümreyi de düzenden tarafa ya da en azından tarafsız hale getirmeyi bilmişlerdir. (12)

Yukarıda unsurları anlatılan «yerinde sayma koalisyonu» karşısında bulunacak ilerici sınıfların durumuna da bir göz atmakta fayda vardır.

4. «Yerinde Sayma Koalisyonu» Dışında Kalanlar :

Görülüyor ki, toprak ağaları ve dış ticaret çevreleriyle aracıları geri kalmış ülkeler halkının çoğunun aleyhine işleyen bir yerinde sayma düzeni kurmuşlardır. Daha açık bir deyişle, gelişmiş ülkelerde kapitalizm sadece bir ya da bir kaç sınıf ve zümre aleyhine işlerken az gelişmiş ülkelerde hem bazı sınıf ve zümreler ve hem de - asıl önemlisi - dışardaki iş ve kapital çevreleri lehinde işlemektedir. Yani sadece bir sınıf değil, fakat bütününü ile bir ülke, bir ulus sömürülmektedir.

Bu gelişmeyi yavaşlatan ve hem de ahlâki ulusal ilkelere aykırı yola karşı, hangi sınıf ya da zümreler çıkacaktır? Bu sorunun karşılığı basittir: bu sömürülmeden en çok zarar gören sınıflar. Bunlar da işçiler, köylüler ve orta zümrelerdir. Orta zümrelerin durumunu yukarıda görmüştük. Şimdi işçiler ve köylülerin durumuna bir göz atalım.

A — İşçi Sınıfı :

Bu sınıf her yerde olduğu gibi değer yaratıcılarındandır. İşçinin çalışması olmadan - tabii hem tarım ve hemde endüstri alanında - ekonomik değerler meydana gelemez, ve hiçbir şey üretimde emeğin yerini alamaz. Değerlere yaratıp da hakkını alamayan işçi sınıfı, o halde, düzenin değişmesinde, çıkarı olan bir sınıftır. Bu nedenle yöntem, program ve tüzükleri değişik de olsa, toplumcu partilerin en büyük kuvvet ve ümitleri işçi sınıfının desteği olmuştur. Ancak az gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfının özel nitelik ve nicelikleri bu düşünce tarzında bazı, esastan çok uygulamayla ilgili değişiklikler yapmayı zorunlu kılmıştır.

Önce, ilk olarak, az gelişmiş ülkelerdeki işçi nitelik ve niceliği ile gelişmiş ülkelerdeki işçi nitelik ve niteliği arasında farklar vardır. Az gelişmiş ülkelerde kentlerde yaşayan halk nüfusun % 20, 30 udur. Evrın' ıda yarısından fazlası endüstri bölgelerinde yaşar. Şu durumda işçilerin sayısı, ulusal nüfusa oranla azdır. Örneğin Hindistan'da endüstride çalışan işçilerin iş tutabilecek nüfusa oranı %5 den azdır. (13) Bunun da %60 ı küçük imalâthanelerde çalışmakta ve ancak 3 Milyonu, yani çalışabilecek nüfusun %2 sinden azı sendikalarda toplanmış bulunmaktadır. Bu olgunun iki sonucu vardır: Birincisi, işçi sınıfının sömürülüşünün bu ülkelerde kapitalist düzenin yaşamasındaki önemin azalışıdır. Gerçekten çalışabilir nüfusun ancak %5 ini teşkil eden bir sınıfın sömürülüşünün, sömürücü sınıflar gözündeki önemi azalmıştır. Kapitalist «yerinde sayma koalisyonu» artık değer yolu ile sömürme yerine, başka yollarla sömürmeyi ön plana almaktadır. Öyle ya, çalışabilir nüfusun %5 inin emeğini sömüreceklerin de ne olacak? Bu kadarcık bir sömürme ne sağlayabilir ki?

İkinci sonuç, nisbî önemi az olan endüstri işçilerinin ülkenin kaderindeki seslerini gereği kadar işittirememeleridir. Bu dönemde ya endüstri işçileri sayıca az iken, liderleri hâkim sınıflarca çeşitli şekillerde bürokrat hale getirilmekte, ya da düzenin özüne yaptıkları itiraz ve davranışlarda kolayca tecrit edilebilmektedirler. Diğer önemli nokta olarak az gelişmiş ülkelerde birikmiş bir endüstri kapitali olmayışının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak, tarımda da daha fazla çalışma olanağı yaratılamadığından, - aksine tarım içinden iş gücünü şehirlere yolladığından-, bu ülkelerde az olan işsizlik ya da gizli işsizlik, ayrıcalıklı olanlar iş bulanlardır. İşçi bir işe yerleşince, endüstride el emeği taramadan daha verimli olduğundan geliri topraksız köylüninkini hattâ orta çiftçi gelirini aşmaktadır. Bunun sonucu olarak, köydeki yaşama düzey ve alışkanlıklarını sürdüren işçiler bir süre düzenin bozukluğunun farkına varmamaktadır. Eğer aydın ve uyanık sendika liderlerince yönetilmiyorsa, köydeki hayatını düşünerek kendini bir çeşit ayrıcalık içinde sanmakta, ücretin nomanal artışı için yaptığı sınırlı bir mücadelenin içinde kalmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde nüfus hızla arttığı, tarım içinde barındırma-

dığı iş gücünü dışarı aktığı sürece bu durumun bir süre daha devam etmesi için sebep yoktur. Bu sınıfa önderlik edecek sendika liderlerinin çoğunun da «hâkim çevrelerce» bürokrat haline getirildiğini yukarıda görmüştük.

Köylerden şehre inerek iş bulan köylüler, şehre yerleşebilmiş olmanın verdiği ayrıcalık sayesinde, çocuklarına köydekinden daha üstün bir eğitim verebilmekte, yetişen bu ikinci kuşak işçi bilincine ulaşmaktadır. Ancak bu ikinci kuşakta da sınıf değiştirenler çıkması çok rastlanan bir olaydır. Sanayileşmenin durgun bir şekilde cereyanı, hızlı nüfus artışı ve köylerden kentlere akın sonucu biriken işsiz kitlesinin endüstride iş bulmasını zorlaştırmakta, bu durumda devlet kadrolarının lüzumsuz şekilde doldurulması işsizliğin sosyal sonuçlarına karşı bir süpab olarak kullanılmaktadır. Bu olanaktan faydalanan ikinci işçi-köylü kuşak küçük memur, ya da çok ender bir şekilde bürokrat, sınıfa geçme olanağını bulmaktadır. Bunlar arasında nadir olarak esnaf olma imkânını bulmuş olanlar da vardır. Tabii bu kuşak, bu olanaklara babalarının bir kuşak önce gelip kendilerine nisbeten üstün bir eğitim vermeleri sayesinde ulaşmışlardır.

Şu açıklamalardan anlaşılacağı üzere az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfının sayısı ve ayırıcı niteliklerinin zaman içinde gelişmesi oldukça değişik bir şekilde cereyan etmektedir. Babadan oğula devreden işçilik gerek endüstrileşme ve gerekse istihdam kurallarının normal seyrinde gidemeyişi nedeniyle oldukça ilginç ve endüstri devrimini vaktiyle yapmış ülkelerden farklı olarak cereyan etmektedir.

Bununla beraber bu sınıf kuvveti ne olursa olsun hiçbir zaman gerici ve tutucu akımları desteklemez. Bütün özel koşullara karşın gine de ilerici ve devrimci çabaları destekleyici niteliklerini kaybetmesine imkân olmayan bir sınıftır.

B — Topraksız ve Toprağı Yetmiyen Köylüler :

Az gelişmiş ülkelerde en çok sömürülen sınıf topraksız, ya da toprağı yetmiyen köylülerdir. Bu sınıf kısmen yarı-köle iş statüsü içinde, kısmen de bu statü içinde olmasa bile kendini işverene karşı koruyacak örgüt ve olanaklardan yoksundur. Bu sınıf bu nitelikleriyle, bir yandan işverenin bir yandan ise bölgeler arası sömürme hadlerinin ezici etkisi altındadır. Ancak dağınıklıkları, örgüt fikrinden yoksun bulunuşları sınıf bilincine ermelerini zorlaştırır. Hattâ bazı klâsik kitaplarda bunların bir sınıf niteliğine ulaşamayacakları ileri sürülmüştür. Bugünkü haberleşme araçlarının gelişmesiyle bu iddia mubalâğalı hale gelmiş olsa bile, bir dereceye kadar bir gerçeği deyimlediği doğrudur.

Kısaca, Az Gelişmiş Ekonomilerde durum sınıfsal açıdan parlak görünmekte gibidir. Kendisinden sınıfsal durumu gereği ileri gidişte, daha ekonomist diliyle, gelişme ve kalkınmada en büyük şeylerin beklendiği işçi sınıfı gerek sayı ve gerekse nitelikleri bakımından elverişli duruma gelememiştir. Ençok sömürülen ve sayıca üstünlüğü su götürmeyen topraksız ya da az topraklı köylüler de bir bilince ulaşmaktan uzak görünüyorlar. Öyleyse, buna bakarak, toplumcu öğretiyi yanlış ya da eksik yorumlayanlar, az gelişmiş ülkelerin kapitalist, emperyalist bir düzende feodal bünyeli durumlarının değişmesine imkân olmadığı sonucuna varanlar olmuştur.

Acaba bu doğru mudur ve Paul Baran'ın söylediği gibi dış kapitalist ülke-yöneticilerinin ve ulusal kapitalistin toplumculuğa giden yolda ileri kuvvetleri anlayıp korku ve miyopluklarını yenmeleriyle ya da diğer yollarla az gelişmişlik çıkmazından kurtulmanın yol ve olanakları nelerdir?

(1) Gunnar Myrdal, *International Economy. Problems and Prospects*. İkinci Baskı. 1959. Sahife 1.

(2) Stephen Enke, *Economics for Development*, Prentice Hall 1963. Sahife 3.

(3) H.W. Singer, *Economic Progress in Under-Developed Countries*, s. 2

(4) Gunnar Myrdal, aynı eser sahife 8.

(5) Bu oluş tarihte bazan kanunlarla bazan da devrimlerle olmuştur. Toprak üzerinde esir işgücünün kaldırılması için yapılmış mücadeleler bazan başka şekillerle karşımıza çıkmıştır. Örneğin Amerikan İç Savaşı aslında güneyde esir iş gücünün sanayide daha ucuz kullanılması temel nedenine dayandığı halde, Esaret problemi ya da Eyalet Hakları perdesi altında gizlenerek tarihte yer almışlardır. Toprak dağıtılması, geniş anlamıyla toprak reformu bu cephesiyle başka tedbir ve adımlarla desteklenmediği takdirde sadece kapitalist bir reformdur.

(6) Bunun bir nedeni daha ucuz-asker beslemeden, işgal giderleri altına girmeden - sömürebilme hesabı, bir diğer nedeni ise büyük devletlerin fakir ülkeleri paylaşırken düştükleri ihtilâflardır.

(7) Eylem dergisi, sayı 5, sahife 34.

(8) Eylem dergisi, sayı 5, sahife 35.

(9) Çünkü, ihraç edebilecek kadar fazla üretim yapamadıkları gibi üstelik mallarının gerçek değerleri de kendilerine ödenmez.

(10) Eylem dergisi sayı 6, sahife 21.

(11) Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin bazılarında da bu sınıf önemli roller oynar.

(12) Burada sanayiciler üzerinde bir parça durmakta fayda var. Az gelişmiş ülkelerde «artık değer» elde edebilecek, küçük imalâthane dışındaki endüstri ya asıl nitelikleri ithalâtçılık olan tüccar, ya devlet, ya da dış kapitalin elindedir. Bunlar dışındaki sanayi küçük işletme çapını aşmamakta, büyük kapitalden çok sahiplerinin teknik bilgisine dayanmaktadır. Bazan tekstil ve gıda endüstrisi gibi hafif endüstrilerde, işletme sahipleri nadiren toprak ağası aracı tüccar, devlet ya da dış kapitalistler dışından gelmiş olabilir. Ancak hafif endüstri dış emperyalistlerce cevaz verilen bir endüstri niteliğindedir. Bu sebeple bu tip endüstriciler ortak çıkarlar koalisyonunun karşısına ya çıkmazlar ya da ender olarak çıkarlarsada seslerini duyuramazlar.

(13) *Towards A Self - Reliant Economy. India's Third Plan, 1961-1966.* (Government of India.) s 300 - 301

TÜRK DEVRİMİNİN NİTELİĞİ, TARİHTEKİ YERİ VE İLKELERİ

I

Emin Türk Eliçin

Bu dizinin dört yazılık birinci bölümünde bir yanlış yorumlamaya değinerek belirtmiştik ki, devrimler ideolojilerini genel olarak birlikte getirirler. Çok seyrek hallerde sonradan, yani devrim başarı kazandıktan sonra ideoloji yapıldığı da görülmüşse de ne önünde, ne sonunda ideoloji yaratmayan bir devrim örneği yoktur.

Gerçi tarihte yine devrim (Revolution) sözcüğüyle anılan sayısız olaylar ve eylemler vardır, ama burada söz konusu olan, belli birşey ki, köklü sosyal devrimlerdir; Toplumda dipten, temelden başlayarak en üst kültürel kurumlara değin değişiklik yapan büyük devrimler!..

Kahramanca bir kurtuluş savaşından sonra ulusal bir cumhuriyet şeklinde kurulan devrimci Türkiyede kuruluşun kırk yıl sonra hâlâ esaslı, sistematik bir ideoloji yapılmamışsa ister istemez şu soru dikilir önümüze: Türk devrimi mi o büyük devrimlerden değildir? Yoksa Türk aydınları mı daha onun özünü, niteliğini kavrayıp meydana çıkaramadılar?

Cumhuriyet dönemini dolduran romantik devrim edebiyatına baktığımızda «Kemalizm» ya da «Atatürk Devrimleri» denilen bu tarihsel oluşumun en büyük devrimlerden biri olduğunda tam bir oybirliği bulunduğunu görürüz. Ama Mahmut Esat gibi kendilerine özel «Devrim Kürsüleri» verilmiş amatör profesörler başta olduğu halde, hiç kimse bu devrimin saltanat ve hilâfeti kaldırarak egemenliği tüm ulusa veren lâik ve demokratik bir cumhuriyet kurmuş olduğundan başka aydınlık ve bilimsel bir tez ortaya atamamışlardır. «Avrupa'da yüzyılların yaptığını biz bir onyıla

sıgırdık,» «Yalnız bize benziyenler için değil Batı uluslarına bile örnek olduk», «İnsanlığın çağdan çağa aştığı bir dönemde dünyaya yolgösteriyoruz,» gibi destan başlıkları biryana bırakılırsa, elde Ş. S. Aydemir ile A .H. Başar'ın yaptığı yarımşar doktrinden başka birşey yoktur.

İmdi, bize dense ve sorulsa: Tut ki siz devrimin başladığı yıllarda bu yaş ve başta bulunuyordunuz, hem de tam bir düşünce özgürlüğü içindeydiniz... Devrimin gerçek niteliğini tanır ve şaşmadan izliyebileceği ideolojik bir yön, bir yol gösterebilir miydiniz?

Doğrusu çetin bir soru! Tekinsiz bir soru! Ama sakınılmaz ve ortaya atılması gerekli bir soru. Eğer devrimin DEVRİM olmadığı kanısında isek sözü kısa kesmeli, kendimizi de, okuyucu da daha çok yormamalıyız; Ama tersini düşünüyorsak soruyu kaçamaksız göğüslemek zorundayız.

Hele şu sorularla konuyu açalım bakalım :

A) Bir aydın toplulukta «1789 Büyük Fransız Devrimleri», ya da «1917 Rus Bolşevik Devrimleri» gibi deyimler kullansanız ya açıkça yanlışınızı çıkarırlar ya da bu bilgi gevşekliğinize bıyıkaltından gülerlerdi, değil mi? Neden? Şundan ki, siz tek, tüm, bölünmez bir kavram olan devrim için çoğul edatı kullandınız. Ama hepimiz her yerde «Atatürk devrimleri» deyip durduğumuz halde kimsenin aklına bizi düzeltmek ya da üstümüze gülmek gelmiyor; Neden? Fransızlarla Rusların yalnız birer devrimi olduğu halde bizim ya da Atatürk'ün birçok devrimleri olduğundan mı?...

B) Anılan devrimlerden birincisi için kitapların üçüncü sınıf (tiers état), ya da kentli orta sınıf anlamına gelen Burjuva devrimi dedğini okumuş ve şüphesiz yadırgamamışsınızdır, çünkü o devrimin Aristokrasi (Zadegân) ve Ruhban (sınıflaşmış din adamları = Klerus) denilen iki sınıfı iktidardan uzaklaştırıp yerine BURJUVAZİ'nin egemenliğini kurduğunu bilirsiniz. «İnsan Hakları Bildirisi»ndeki yüce humanist ilkelere ve ideallere rağmen devrimin sosyolojik niteliği bu, yani bir sınıf devrimi oluşudur. Tıpkı bunun gibi, 1917 Rus devriminden de İşçi Sınıfı ya da Proletarya devrimi diye söz edilmesi sizi yadırgatmaz, çünkü burada da burjuvazinin devrilip yerine işçi-köylü proletaryanın geldiği apaçıktır. Tarih sosyolojisinde çok bilgili olmıyanlar bile devrim sözcüğünün anlamından sezer ki. —Eğer gerçek bir toplumsal altüst oluş sözkonusuysa—, orada muhakkak bir deviren ve bir de devrilen güç bulunmak gerekir. Çarpışıp devrilişen bu toplumsal güçlere yine sosyoloji dilinde sınıflar denir. Yukarıda dediğimiz gibi köklü yapı-değişikliği getirmiyen, ama yine de devrim adıyla anılan olaylar yok değildir hem onlar daha çoktur; Ama onları andıklarımız gibi yepyeni bir ekonomik-sosyal düzen getiren ve kendi hukuksal, kültürel ve ideolojik kurumlarını bu düzenin üstüne oturtan büyük devrimlerden değildir, toplumlara çağ atlatanlar yalnız birincilerdir. Biz de şimdilik kendimizinkini — Daha kanıtlanmamış bile olsa» birincilerden saydığımız için onda aynı nitelikleri aramak zorundayız.

Evet, adı geçen yabancı devrimlerin bu sosyal niteliklerini bilir ve hiç itiraz etmezsiniz. Ama birisinin bizimkinden orta sınıf ya da burjuva devrimi diye söz ettiğini duysanız ya güler ya utanır ya kızarırsınız; Neden? Türk Devriminin toplum yapısında ötekilere benzer bir kat değişikliği yaptığını, bir sınıfı devirip yerine başka birini geçirdiğini kabul etmediğiniz-

den mi? Öyleyse yukardaki tanımlamaya göre bizimkinin devrim adını haketmediğini itiraf etmek zorunda kalacağınızı düşündünüz mü? Razı-mısınız buna?

Yok, öyle değil de, «Atatürk devrimleri» — Söylenişinden belli olduğu üzere-, Batılılaşma çabamızın ulaştığı yeni aşamalardan, «Tanzimatçılığa» kıyasla daha kökel reform duraklarından ibarettir, diyecek olursanız oza-man da bir uygarlığa girmenin toplum yapısıyla ilgili bir iş olmadığını, sözgelişi derebeglik düzeninde ya da göçebe aşiretler halinde yaşayan top-lumların da Batı uygarlığına geçebileceklerini iddia etmiş olursunuz. Böyle bir iddianın karşısına da şu sorular çıkar hemen: Dünyada böyle bir örnek bulunmayışı biryana, biz Türkler neden Fransız Büyük Devrimi ile yaşıt olan Batılılaşma çabamızda bir türlü başarı kazanamadık? Neden bugün bile bu bakımdan bir çıkmazda bulunduğumuzu düşünerek yakınıyor ve bunaliyoruz? Neden yine gırtlığımızdek borca batıp bunca pahalıya ka-zandığımız devlet bağımsızlığımızı tehlikeye soktuk? Neden Batılılaşma savaşımızda son zaferi kazansın diye, çok partili parlamanter demokrasi-yi kursun diye işbaşına getirdiğimiz DP. bu görevi başarmak şöyle dursun, Atatürk reformlarıyla artık iyice benimsediğimizi sandığımız sosyal ve kül-türel ilerlemeleri bile yokedeyazdı?...

C) Adı geçen iki yabancı devrimden birincisine Danton ya da Robes-pier devrimi, ikincisine Lenin ya da Stalin devrimi denilse şaşar, ya da de-yimleri yersiz bulup gülersiniz. Ama kendiniz «Atatürk devrimleri» diye iki çeşit yanlış birarada söyleyip dururken biri gülse ya da yanlışınızı çı-karsa ne yaparsınız? Ne yapacağınız kafanızın aydınlık derecesine, ulusal duygularınızın niteliğine, ve karakterinize bağlı birşeyse de, ciddi bir ce-vap vermek isterseniz ne dersiniz?

Birinci şık : «18. Yüzyıl sonunda patlıyan Fransız devriminin ideolojisi büyük filozof ve bilginlerce çoktan hazırlanmış, ezilen ve sömürülen halk sınıflarınca anlaşılıp benimsenmiş bulunuyor, devrim kazanının patlama-sı bir sarsıntıya bakıyordu. Danton ve Robespier'lerin rolü ayaklanan, şahlanan yığınlara yol göstermek, yön vermekten ibaretti. Oysa bizde dev-rimler, — Saltanat ve Hilafetin kaldırılmasından tut, Cumhuriyet kurulup bildiğimiz bütün reformlar gerçekleştirilinceyedegin — hep Atatürk'ün ka-fasında doğmuş, bütün direnmelere inat, devlet gücüyle ve yukardan aşağı halka zorlanmıştır, hiçbirisi alttan, halktan gelen bir baskı ve zorlama ile olmamıştır! İşte bunun içindir ki, Atatürk devrimlerin hem düşünen kafası, hem de yapıcı ve uygulayıcısı olduğu içindir ki, onlara «Atatürk devrimleri demek yerindedir, doğrudur. Eğer Sosyoloji bu usul aykırılığın-dan ötürü bizimkinin devrimlik sıfatını reddetmiye kalkıyorsa ötedursun, bizim böyle bir yargıya ihtiyacımız yoktur.»

Son cümledeki hafiflik biryana, bu oldukça önemli bir tezdır ve zaten çokça da kullanılmıştır. Ancak cevabı daha zor yeni sorular karşınıza çıkacaktır: 1 — Tatalım ki Atatürk Kurtuluş Savaşından sonra bulduğu ya da ulaştığı düşüncelerine «Meşrutiyet» döneminde varmıştı; Bir başka deyişle, Tarihin kendisi seçtiği yerde değil de, — Ondan bir yaş daha küçük olan Enver Paşa'nın yerinde bulunsaydı, o düşünceleri uygulamıya kalkı-sır, kalkışsa başarabilir miydi? Hele Midhat Paşa ya da Mustafa Reşit

Paşanın yerinde bulunsaydı?... (Çünkü Atatürk'ün geç gelişine yakınanlar çok olmuştur ve şimdi de olmaktadır).

Yeni bir soru: Atatürk ile aynı dönemde yaşayan ve aynı yetkili durumda bulunan Rıza Şah ile Amanullah Han neden kendi yurtlarında Mustafa Kemal'in Türkiyede yaptığının yarısını bile yapamadılar? Hattâ Amanullah Han Atatürk'ü izleme yolunda daha ilk adımlarını atarken yuvarlandı gitti?...

Bir soru daha : Atatürk kendi ulusundan öyle eşsiz bir saygı görürken ve yetkisi hemen hemen sınırsız iken neden 1930 da Fethi Okyar eliyle girdiği « Serbest Fırka » denemesini başaramadı da çok partili demokrasi rejimini tutturmak şerefini 1946 daki İnönü'ye bıraktı?...

İkinci şık : «Belli birşey ki Atatürk, yurdunu kalkındırmak ve halkını en kısa yoldan uygarlaştırıp ileri Batı ulusları arasına katmak ülküsünü hayata geçirmeye kalktığı zaman okul sıralarındanberi edindiği ve benimsediği Batı düşüncelerinin artık bozulduğunu, yaratıcı, yeni katılmak isteyenlere yol gösterici güçlerini yitirdiğini bilmiyordu. O ide ve ideallerin hangi tarihsel koşullar içinde, hangi ekonomik — sosyal çıkarlardan ve amaçlardan doğduğunu, Nasıl bir gelişmeden sonra tam bize gelecekleri sırada artık kocamış, üreyip türemez hale gelmiş olduklarını bilmiyordu. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin yarım tedbirlerle beceremedikleri Batılılaşma dâvasını, tarihin kendine verdiği elverişli fırsattan yararlanarak, bir atılışa çözmek istemişti. «Medeni Kanun» dan alfabe ve kılık değiştirmiyedeğin sıra ile uyguladığı reformlar tutunca görevinin bittiğini sandı. Artık temel atılmıştı, gerisi gelecek kuşakların harcıyacağı yapıcı (inşacı) emeklerle tamamlanacaktı. Kendisini dil ve tarih konularıyla uğraşmaya vererek inşa işlerini resmihükümete bıraktı. Cumhuriyet'in korunmasını da zaten daha önce gençliğe emanet etmiş bulunuyordu!

Bu cevapta da önemli bir gerçek payı olduğu şüphesiz.

Gerçekten Avrupa uygarlığı emperyalizm döneminde büyüme ve gelişme olanaklarının son sınırlarına dayanarak ağır bunalım ve dünya çapında savaşlar aşamasına girmiş, yarattığı değerler eskidiği için kendine yenilerini aramaya başlamış, artık başkasına taze can ve ideal kaynağı olmaktan çıkmıştı. Onun bu sonuncu durumunu ve çeşitli hastalıklarını inceleyip tanımadıkça o pörsümüş ve çürümüş değerlerin ölümsüz, bağımsız ve her istiyen toplumca alınıp özümsezenbilir olduğunu sanmak sakınlı maz bir yanılgı idi. Biz ise Gökalt sosyolojisini bile unutmuş, ne kendi toplumumuz üstüne, ne de boyunduruğundan yeni kurtulduğumuz Batı dünyası üstüne gerçek bilgi edinemez olmuştuk. İçine düştüğümüz romantik coşkunculuk devrimin bütünlüğünü bile kavramaktan bizi alıkoymuş, her parçal reformu ayrı bir devrim imiş gibi ilân ve reklam etmek gafletine düşürmüştür. «Şapka inkılâbı», «Harf inkılâbı» gibi yersiz deyimler ve parolalar dilimize işte o yüzden yerleşip kalmıştır.

Aydınlık, tutarlı, dayanıklı bir ideoloji yapılamayışının, altı devrim ilkesinin bile ne gösterdiği belirsiz süs okları halinde parti bayrağında kalmasını bir önemli nedeni de işte bu yönelim (Oriantasyon) yokluğu idi.

Bu yönelimi yapabilmek, nereden kalkıp nereye varmak istediğimizi gereği gibi belirliye bilmek için bir yandan kendi ön yargılarımızdan ve

tabularımızdan kurtulmak, bir yandan da dünyayı kendi gözümüzle görebilecek bir kafa olgunluğuna ulaşmış olmak gerekirdi. Oysa dünyayı da, kendimizi de hep Batının gözüyle görmiye alışmış, böylece iki yanı da eksik ve yanlış anlamıştık. Batı, dünya halklarını ve uluslarını eskidenberi Batılı—Doğulu diye, metropol — sömürge diye, Üstün ırklar — aşağı ırklar diye, özgür insanlar — köle insanlar diye pek kabaca sınıflandırıyor, bütün erdemleri kendine malediyordu; Çünkü bütün görüşleri ve yargıları Emperyalizm çağındaki üstünlük kompleksinin etkisinde bulunuyor, ulusal ve sınıfsal çıkarlara ve amaçlara dayanıyordu. Kurdun kuzudan yana düşmesi beklenmezdi!

Evet ulusal kurtuluş savaşımızın yapıldığı yıllarda şimdiki gibi düşünebilsek ve düşündüğümüz gibi de yapabilseydik kendimizi ve Batı dünyasını nasıl görür, nasıl değerlendirirdik, diye sorduk kendimize, bunu hiç unutmıyalım, ve açıkça itiraf edelim ki, yukarki konuşmamı parça bizi aradığımız cevaba yaklaştırmaktan çok uzaktır daha. Ama açıklarımızı daha iyi görmemize yaramıştır sanırım. Artık biliyoruz ki, zaferden sonra kendimizi kaf dağında görüp başıboş bir öğrenme edebiyatı tutturmak da, körükörüne Avrupa hayranlığı duymak da bize yaramamış, kendi elimizle yarattığımız duygusal, romantik ortam bilimsel bir dünya—görüşü ve yönelim kazanmamıza, devrimi sapmalardan koruyacak aydın bir ideoloji yapmamıza engel olmuştu. Böyle sisli bir havada Türkiye'yi Mustafa Kemal ile başlatmak, Osmanlıdan ve onun bütün kusurlarından arınmış akkâğıt (Tapula rasa) gibi bir yurt ve 13 milyonluk çocuklar gibi saf bir Türk halkı ile yola çıktığımızı sanmak doğal ve olağandı. Bu gönül saflığı bize şu yalınç Tarih ve Sosyoloji gerçeğini bile unutturmuştu: İnsanlar tarihlerini kendileri yapar gerçi, ama bunu keyflerine göre değil, geçmişten süregelen ve istemlerinden bağımsız olan koşullar içinde yaparlar. Türkiye bütün geçmişinden kopup kaptanın keyfine göre Batıya doğru yol alan bir gemi olamazdı, o yerine mihlanmış ve üstünden çok Fâtihler geçirmiş, kösdinlemişliği içinde kolay kımıldamaz, umutlanıp coşmaz bir kıta ve ülke idi. Üstelik şimdi 20. Yüzyılda, yani Batı uygarlığının amansız ve insafsız bir emperyalizm ile dünyayı sardığı etkisini, baskısını yaymadığı, hattâ köleleştirmedeği köşe bucak bırakmadığı bir çağda bulunuyordu. Böylece iki türlü determinizmin kopmaz sicimleriyle bağlı idi. Ne dereceye kadar kalkınma ve ilerleme olanağına sahip olduğumuzu anlayabilmek için gözümüzü dörtaçmak ve durumu gereği gibi kavradıktan sonra da bütün enerjilerimizi rasyonel, plânlı bir şekilde belirli amaçlara yöneltmek zorunda idik. Kısa yoldan batılılaşmak için Türkiye'nin fiziksel ve tarihsel varlığını olduğu kadar, çağdaş uygarlık karşısında bulunduğu yeri ve ortamı da iyice öğrenmek ve devrim ideolojisini böyle sağlam bir temele oturtmak gerekti. Buna göre sorunu şöyle ortaya koymalıydı: 1) Türkiye devrim öncesi durumunda yurt ve ulus olarak nedir, nasıldır? İçinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal koşullar... 2) Osmanlı imparatorluğu ile birlikte bizi Türk ulusu olarak da yoketmek üzereyken güçbelâ postu kurtardığımız ve devlet bağımsızlığı kazandığımız saldırgan Avrupa uygarlığının niteliği, özü ve içyüzü nedir? Bu bilginin ve bilincin aydınlığında ona nasıl, ne yoldan katılabiliriz? Yoksa bir başka yol daha var mı?

Şimdi bu soruların kapsadığı konuyu biraz açalım.

İLKİN YÖNTEM (usul) üstüne birkaç söz ve bir özet :

Tarihte, toplumda iki türlü oluş, oluşum yasası vardır. Birincisi insan-oğlunun istemine bağlı olmadan egemen olan zorlu yasalar, zorunluklar! İkincisi insanın kişisel ya da ortaklaşa istemine bağlı olan, ona seçme şansı tanıyan yasalar; Olasılıklar! Birinci ulam (kategori) tümel (külli) isteme, alinyazgısına benzer, Etkisi mekaniktir. İkincisi tikel (cüzi) kişisel istem gibidir; mekanik değil, seçmeli'dir. Bu ilk ve baş varsayım göz önünde tutulmadan yapılacak her düşünce dizgesi yanlış ve buna dayanacak her ideoloji çürük olur. Gerçi: «zorunluklar» ve «olasılıklar» birbirinden ayrı, karşılıklı etkisiz degillerdir; Nevarki birincide insan, — istemi ve bütün ruh güçleriyle birlikte — yalnız bir araç iken ikincide etkin, eylemli, işlemli bir varlıktır; Olaylara şu ve bu yönü verebilecek gibi, onları, yine zorunlu yasalar çerçevesi içinde, yaratabilir de. Uçakla uçmak nasıl doğadaki düşüm yarasını yoketmek demek değilse; barajlarla, böğetlerle durdurup geri doğru kardırmak nasıl suyu tersine akıtmak demek değilse; Tıpkı öyle, toplumdaki olayları şu ve bu ölçüde ya da şu ve bu yönde etkilemek de Tarihin zorunlu yasalarını ortadan kaldırmak demek değildir. En güçlü önderler, devrimciler de bu kuralın dışına çıkamazlar ve «Dünyayı yöneten beş altı kişi Ahmet Hamdi Başar'ın kitabını okuyup beğenseler de yine İkinci Cihan harbini şıp diye durduramazlardı» (Bk. Bir Medeniyetin Sonu). Önderlerin büyüklüğü zorunlu yasaları sezip onların gerektirdiği yolda çalışmak, yani onların oluşma ve gelişmesi yönünde elverişli tedbirler almaktır; Ancak bu sayede körlemesine işliyen yasaları insanoğlunun yararına kullanmak mümkündür.

Sosyoloji «insanlar varlıklarının toplumsal (ekonomik) üretiminde istemlerinden bağımsız ilişkilere girerler,» demekle işte o zorunlu ve temel yasaları kastediyor. Eğer insanoğlu bu zorunlu ve temel yasalara uygun düşünür, davranır ve bütün öteki toplumsal kurum ve kuruluşları ona göre ayarlıyabilirse, dengeli ve uyumlu bir düzen yaratmış ve böylece sarsıntılardan, bunalımlardan, sınıf kavgaları ve devrimlerden sakınmış olur. Ama bu kuramsal bir düşünce, bir varsayımdır; Ashında, gerçekte böyle olmaz, çünkü toplumlar zorunlu ilişkilerin yarattığı birtakım sınıflardan, meslek ve çıkar guruplarından bileşiktir ve varolan düzen bunlardan ya şunların ya da bunların egemenliği altındadır. Egemen olan sınıflar ve guruplar değişikliğe yanaşmazlar ve gerekirse alttan gelen bu değiştirme istek ve baskılarını zorla susturmak ve bastırmak isterler. Bu yüzden toplumda gerginlikler, çatışmalar, kavgalar ve devrimler olur. Egemen sınıflar kendi çıkarlarını toplumun genel çıkarıyla bir tuttuğundan direnmesini moral ve ideolojik parolalarla da haklı göstermeye uğraşır, dinden ve başka türlü tutucu etkenlerden yararlanarak kendinin elden geldiğince üstte tutmaya uğraşır. Tarihin düzgün ve sürekli bir gelişme ile değil de duraktan durağa, uğraktan uğrağa şiddetli, kanlı sıçramalarla, devrimlerle ilerliyebilmesi bundandır. Avrupalı bilgin Avrupa tarihini inceden inceye gözden geçirip bu yasayı bulmuş ve ona Tarihin materyalist ya da diyalektik açıdan açıklanması adını vermiştir. Buna bizlerin, yani Avrupalı olmıyanların bir diyeceğimiz olamaz. Ancak onun bizim kendi tarihimize uyup uymadığını araştırma hakkımız saklıdır.

Tarihin bu açıdan görülmesi ve bu yöntemle açıklanmasına göre top-

lumlar şimdiedek başlıca şu üç büyük evreden ya da çağdan geçmişlerdi r:1) İlk ya da Antik çağ denilen birincisinde toplum düzeni ekonomik temel yapısında kölelik - köle sahipliği şeklindedir ve mülkiyet bireyseldir. Devlet biçimleri kent-devlet (Site) ya da sitelerüstü bir imparatorluktur. Bütün öteki toplumsal kurum ve kuruluşlar, dinler ve felsefeler (ideolojiler) bu temel yapıya göredir. Bu çağda asıl çekişme ve kavgaların başlıca üretim aracı olan canlı kölelerle onları hayvan gibi çalıştıran efendileri arasında, patriçilerle plepler arasında olması doğaldır. Egemen sınıfın kendi gurupları arasında ya da devlet gücünü dolaysız olarak elinde bulunduran oligarşilerin arasında başgösteren kavgalar sonucunda siyasal kuruluştaki değişiklikler olur ve bunlardan demokratik, oligarşik ya da saltık kiralık rejimleri doğar; Ama bundan toplumun temel ekonomik yapısı bozulmaz. Örneğin Atina'da, tarihin haber verdiği, filozof ve sanatçıların ölümsüzleştirdiği parlak Yunan kültürü yalnız otuzbin özgür yurttaşın elinde ve hizmetinde idi. Üç-dört yüzbin köle kütlesi bu görkemli kültür gemisini kırbaç altında yürüten forsalardan ibaretti.

Sparteküs ayaklanması gibi başarı kazanmamış gerçek sınıf kavgaları ve devrim olayları da görülür.

2) Hristiyanlığın yayılması ve Barbarların saldırılarıyla çöken Roma uygarlığının yerini uzun sürede yerleşen Feodalizm düzeni bin yıllık ortaçağı ve ona uygun yeni uygarlığı doğurmuştur. Burada eski kölelik düzeni biraz değişmiş olarak yine vardır. Eski malsız mülksüz emekçiler (proleterler) Burglarda yuvalanan toprak beğlerinin (feodallerin) hizmetine girerek hayatlarını kazanmak zorunda kalmışlardır, beğin toprağı ile birlikte alınır satılır demirbaş üretim aracı idiyseler de bazı hakları da vardı, angarya dışında kendileri için de çalışabilirler, ev ve aile kurabilirlerdi. Onun için bunlara tarih sosyolojisi köle değil de toprağına bağlı işçi anlamına gelen serf diyor. Serflik derebeglik düzeninin ayrılmaz parçası, temelidir. Batı ve Doğu Romada devlet dini haline gelen Hristiyanlığın da yardımıyla antik düzene ve barbar âleme karşı yürütülen savaşların, devrim olaylarının amacı biryandan feodal düzeni pekitmek, biryandan da göçebe barbarları yerleştirip hristiyanlığı ve onunla birlikte çağın feodal uygarlığını kabul ettirmektir. Hristiyanlığın ortaçağ Avrupa kültürünü yaymada büyük rolü varsa da sosyal düzeni değiştirmede, yani köleliğe dayanan ilkçağdan serfliğe dayanan Feodalizme geçmede rolü yoktur, çünkü bir «Âhiret» dini olarak onun tek ereğı ruhları kurtarmak, onları İsa'da birleştirip manevi bir kardeşlik ve eşitlik sağlamaktır; Yoksa yoksulları, köleleri, ezilenleri «maddeten» kurtarmak dâvası gütmüyordu. Tam tersine, ezilenler olmasa hristiyanlık da olmazdı! Ama bu din kendisi de Klerus halinde sınıflaşarak feodal düzene ortak olunca onu dinin bütün silâhlarıyla savunup destekliyecek; siyasal, ekonomik, sosyal bütün hak-sızlık ve eşitsizlikleri yeryüzünde Tanrı saltanatının bir gereğı sayacaktı. Avrupa feodalizmi sivil ve klerikal iki ayak üstünde durmakla birlikte (sivil sektörün başı kiral ve imparator, dininki Papa) din feodalizme sadece katılmıştır, onu yaratmamıştır.

3) Ortaçağın çıkış kapısına yaklaşıldıkça derebeglerin sığınak olan eski Burgların büyüyüp kentleştiğı, lonca ve gediklerin dışında pazara gö-

re üretim yapan atölye ve manüfaktür işçiliğine doğru bir gelişme olduğunu görürüz. Loncaların dar çerçevesinden kurtulan serbest esnaf ve tüccarlar modern burjuvazinin çekirdeğini meydana getirmektedir. Yoksullaşıp soysuzlaşan eski beyler asalak ve aylak bir aristokrasi haline gelmiş ve onun için de yaşadığı sefih hayatı sürdürebilmek için serf halindeki köylüleri daha çok ezer olmuştur; eski haklarını da artık tanımamıya başlamıştır. Köylü ayaklanmaları ve devrimleri alıp yürür (Bunlar arasında Alman Köylü ayaklanması en önemlisidir). Bu iki sınıf, yani eski halini bile bir nimet saymıya başlamış olan köylü ile feodal düzenin dar çerçevesine sığmıyacak kadar gelişmiş olan kentli halk (burjuvalar) işbirliği edip kiral ve imparatorların ardında derebeğlerinin sınıf olarak çökmesini hazırlamışlardır. 16. Yüzyılda İtalya'da beliren Rönesans ve Almanya'da yeralan Reformasyon akımları daha sonra Humanizma ve Aydınlançılık akımlarıyla de birleşerek yeni çağı, ekonomik temeli kapitalizm olan burjuva çağını doğurdu.

17. Yüzyılda İngilterede beliren makineli endüstri, kapitalizmi hızla geliştirerek eski toplumsal düzeni, bütün üstyapı kurumlarıyla birlikte yoketmeyi amaç edinen büyük devrimler dönemini açmış, bunlar da — 1789 Büyük Fransız devrimiyle tam zafere ulaşmak üzere — burjuva sınıflarının egemenliği altında ulusal toplumları yaratıp tarih sahnesine çıkarmıştı. 17. Yüzyıldaki İngiliz, 18. Yüzyıldaki Amerikan, 19. Yüzyıldaki Avrupa devrimleri, Almanya ve İtalyanın ulusal devlet haline gelmeleri ve daha sonra bütün Avrupa ülkelerinde ve Osmanlı İmparatorlğundan kurtulan Balkanlarda görülen devrimler hep feodal toplum düzeninden artakalan sosyal yapıları temizleyip monarşik ya da demokratik burjuva rejimlerini kurmak, ya da pekitmek içindi. Tarih koşulları bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye nice değişse de saydığımız devrimlerin ortaklaşa niteliği, özü, içyüzü aynı idi: Burjuva egemenliği altında ulusal birlik ve ulusal devlet kurmak!.

Tarihî kahramanların, devlet adamlarının menkıbesi olmaktan çıkarp sosyolojik temele oturtan bilginlerin 19. Yüzyıl sonlarında söyledikleri kabaçizgileriyle işte bu idi.

Ama onlar özellikle bu son çağın, kapitalist burjuva rejiminin de bilimini yapmışlar, buldukları genel, zorunlu yasaların hükmü altında nasıl gelişip nasıl sona ereceğini de önceden haber vermişlerdi. Kapitalizm serbest rekabete, serbest sözleşmeye, kanun karşısında eşitliğe dayanan liberal dönemde endüstri daha manüfaktür düzeyinde ve ekonomi daha çok ticaret kapitalizmi şeklinde idi, üretim araçları da bireysel mülkiyete sığıyordu. Ama buhar makineleriyle çalışan endüstri geliştikçe üretim güçleri çok arttı ve özel mülkiyet çerçevesini zorlamıya başladı. Yalnız burjuva rejiminin değil, tüm uygarlığın temeli sayılan bireysel, kişisel mülkiyet çığ gibi büyüyen bir mülkiyetsizler ordusu yaratmıya başladı: İşçi sınıfı! Kapitalizmin bağrında beliren ilk büyük çatlak, ulusal bütünlüğü bozan birinci çelişme ya da çatışma işte bu idi, yani fabrikaların mülkiyetini elinde tutan tek tek ya da ortaklık halindeki kapitalistlerle kendi işyerlerinde çalıştırıp sırtlarından kazandıkları işçiler arasında başlayan kavga: Sınıf kavgası!

Ulusal pazarlar karıp (doyup) kapitalist gelişmiye dar geldikçe dış - ticaret ve dolayısıyla uluslar ve devletler-arası rekabet önem kazandı ve 19. yüzyıl sonunda büyük endüstri devletleri arasındaki çatışma ön plâna geçti. Dünyanın sömürgeler ve pazarlar halinde paylaşılmasıyla devletler-arası gerginlik militarist-şoven bir ulusçuluk ideolojisi yaratıp onları tepeden tırnağa silâhli ordular, ordugâhlar şeklinde karşı karşıya getirdi. Küçük devletler de ister istemez büyükler çevresinde kümелendiğinden dünya çapında savaşlar dönemi başladı. Sınıf kavgalarını da ikinci plâna düşüren bu emperyalizm savaşları kapitalizmin yarattığı 'kinci ve daha zorlu çatışma idi.

Bu emperyalizm savaşları birinci Cihan Harbinde sınıf kavgalarıyla karışarak büyük bir sarsıntı doğurunca kapitalizm daha yeni yeni tutunduğu Rusya'da dayanamayıp yıkıldı, başka bir deyişle daha pek gelişip güçlenememiş olan burjuva sınıfı tarihte ilk defa bir ülkede iktidardan düştü ve kendinden önceki sosyal sınıflarla birlikte tasfiye edildi. Burjuvanın yerine devlet gücünü ele geçirip diktatörlük kurarak sosyalizm düzenini kurmaya başlayan işçi sınıfı İkinci Cihan Savaşına kadar süren dönemde öyle güçlü bir sovyet devleti yarattı ki, savaştan yalnız postu kurtararak çıkmakla kalmadı, kapitalist dünyayı da tam ikiye böldü. Bugün Amerika'nın önderliğindeki kapitalist (Hür Demokrasiler) âlemi ile Sovyet Rusya'nın başında bulunduğu sosyalist âlem eşit güçte iki düşman kamp halinde karşı karşıya bulunmaktadır.

Kapitalizmin son aşaması sayılan Emperyalizm döneminde ortaya çıktığını gördüğümüz üçüncü büyük çatışma ve ayrışma da budur: Kapitalist ve sosyalist dünyalar arasındaki karşıtlık:

Bu son çatışma daha bir sonuca varmadan yeni, dördüncü bir çatışma başgöstermiştir: Ya bizim Türkiye gibi kurtuluş savaşları kazanarak bağımsız devlet olan ya da sömürülecek bir yanları kalmadığı için eski efendilerince istiyerek bırakılan birçok Asya ve Afrika devletlerinin birlikte kurdukları üçüncü âlem! Bu halkların eski toplumsal yapıları ne olursa olsun, emperyalizm döneminde bozulmuş, sömürge ve yarısömürge denilen sosyolojik anlamı bulanık bir yeni tür meydana getirmişlerdir. Bunlar ne kapitalist, ne de sosyalist olmıyan, ama ne olduğu da pek bilinmiyen bir (ya da çok) sosyal yapıdadırlar (belki yapısızlıkta). Bu halkların aydın çocukları durumdan doğan alacakaranlıkta nereye yöneleceklerini şaşır-mış gibidirler.

Bu da yine global kapitalizmin (emperyalizmin) yarattığı sonuncu ve dördüncü çatışmadır.

Bu şema Avrupa tarihi ya da Avrupa uygarlığına bitişik yaşıyan yarı-avrupalı ülkelerin tarihine bakılınca doğrudur ve hiçbir devrim bu şemanın dışında değildir.

Peki... Ya Avrupa-dışı, Batı-dışı ülkelerin tarihi? Uzak ve Yakın Doğunun, Afrikalıların tarihi nedir, nasıldır? Onlar nerden kalkıp nereye

gelmişler, hangi çağlardan geçmişlerdir? O çağ ya da evrelerin sosyolojik niteliği nedir? Yoksa onlar tarihsiz, çağısız, sosyal yapısız mı yaşamışlardır? Bizim «Başarizm» e göre onlar, özellikle biz Türkler o «Tarihsel olgunluk dönemlerini» yaşamamışızdır; Şimdiki durumumuzu kavrayamayışımızın, kendimize ideolojik bir yön çizemeyişimizin nedeni budur. Olgunluk değilse bile hamlik çağları da yaşamadık mı? Birtakım durak ve uğraklardan geçerek bugüne gelmedik mi? Bunları Batı'nın kendi tarihi için kullandığı yöntemlerle kendimiz yasalarını ortaya çıkaramaz mıyız? «Olgunluk çağlarını» yaşamamışsak şimdiki global olmak iddiasında bulunan Batı uygarlığına geçemeyecek miyiz? Yoksa o uygarlık içinde aşağı kastlar gibi mi yaşamak zorundayız?

Avrupalı bilim bu soruları açık bırakıyor. Ya da bir cevap vermek is-

teyince üstünlük kompleksi gözünü bürüyüp yöntemini bozuyor ve bizleri (Sömürge ve yarıömürge halklarını) Avrupa uygarlığını yaratmış olan yüksek ırkın ulantısı, uşağı, ham madde kaynağı gibi görüyor.

Osmanlı Türkiyesine bakışı da böyleydi: Bir yandan İmparatorluğun barbar, asalak egemen ulusu olan Türkleri geldikleri yere, hiç değilse Küçük asyaya sürmek, bir yandan da içindeki bağımlı, ama hristiyan ve Batılı halkları kurtarmak: İşte son ikiyüz yılın «Şark Meselesi» ve «Hasta adam» edebiyatının içyüzü!...

Amerika'yı bulup oraya akın ettiklerinde nasıl gözlerinde yağmadan başka bir tutku yoktuysa, parlak yerli uygarlıkları bu tutkuya kurban edip İnsanlık tarihinin bir bölümünü çöle çevirdiler ise, Emperyalizm çağında da sömürgecilik çıkarları uğruna (Kolonizasyon, uygarlaştırma maskesi altında) her çeşit humanist kaygıları ve bilimsel gerçekleri biryana atıdılar. Bütün sömürgeler onlar için barbaristandı ve önemleri sağladıkları kazançlar ölçüsündeydi. Hindistana İngiliz tacının en parlak elması denilseyse bu onurlama ona zengin kültür haznelerine sahip oluşundan ötürü değil, sömürge yağmacılığında aslan payını sağladığı için lâyık görülmüştü. Orada yaşamak zorunda kalan avrupalı aydınlar biraz bilim ve sanat yapmışlarsa bunu boş zamanlarını değerlendirip can sıkıntısından kurtulmak için yapmışlardı ve daha kötüsü o bilim ve sanatı, yerli halkları uyutup uyuşturarak sömürülmeyi kolaylaştırmak için kullanmışlardı: Kurdukları vejetarien derneklerle yerlileri bitkisel yiyeceklerle yetinmiye teşvik etmişler, böylece sürüleştirdikleri 400 milyonluk bir halkı 300 yıl 30 bin kişiyle boyunduruk altında tutmayı becermişlerdi. Oysa kendileri İngilterede sabah kahvaltılarında bile tuzlu balık ve domuz sucuğu tıknırlardı (Bk. CUMHURİYET 12 Eylül 1964 Doç. Dr. Osman N. Koçtürk).

Kapitalist — Emperyalist çıkarların hizmetinde çalışan bilimden o çıkarlara aykırı sonuçlar çıkarması beklenemezdi. Sömürge sömürgeydi: Renkleri, dinleri, dilleri ve kültürleri ne olursa olsun, hepsinin tek bir görevi vardı: Avrupalı efendileri için uysal bir inek gibi sağılmak!

Onun için Nemrut gibi şımarmış Avrupa kendi yarattığı korkunç çatışmaların hakkından gelemiyerek iki büyük Cihan-savaşıyla biryandan

kendi içinde parçalanıp zayıflıyarak, öbüryandan soyup soğana çevirdiği eski sömürgelerini elden çıkarmak zorunda bırakılarak kendi kabına doğru geri çekilince artlarında kalan bir avuç yerli aydın ansızın anladı ki, meğer emperyalist Avrupa'nın bilimleri de emperyalist imiş! Zaman ve mekân dışı salt gerçeklere dayanıyormuş! Yalnız sosyal bilimleri ve felsefeleri değil, kimya, fizyoloji, tıp gibi biyolojik bilimleri bile kendileri için yapmışlar ve kendi çıkarlarına kullanmışlar! Onlar çekilip gidince Batı üniversitelerinde okuyup öğrendikleri ya da kitaplarında okudukları sosyolojik - ekonomik kuralları kendi toplumlarına uygulamaya kalkışınca bunu daha iyi kavradılar, çünkü onlardan hangisine sarılsalar uymuyor, uymıya zorlanırsa zarar veriyordu. Elde ettikleri bağımsızlığın sevincini daha birkaç yıl tatmadan yeni bir emperyalizm ağına düştüklerini görmekteydiler. Lozan'da Lord Kürzon'nun İsmet İnönüyü kastederek söylediği söz meğer yalnız Türkiye için değil, yaradünya için doğru imiş! «Bırakın Türkleri şimdilik kendi hallerine,» demişti bu sayın emperyalist Lord, çekişmekten usanarak, «Onlar ergeç yine kapımızı çalacaklardır!» Uzağı nasıl da görüyormuş herifçioğlu!

İkinci Cihan Savaşından devlet bağımsızlığıyla çıkan yeni Asya ve Afrika ülkeleri bu gerçeği, yani dolaylı yoldan sömürgecilik düzenini kavradıklarını son Cenevre Ticaret Konferansında gösterdiler ve sözde serbest alışverişten yine kendilerinin zararlı çıktıklarını, bir «Yeni Emperyalizm» karşısında bulunduklarını dünkü efendilerinin suratına haykırdılar. Ama biz, yalnız biz onlar arasında değildik, çünkü biz kendimizi berikilerden, Avrupalılardan sayıyorduk. (Bk. CUMHURİYET 1 Temmuz 1964 - Ekonomi sa.) Bağımsızlık savaşımızı bir kuşak daha önceden yapmış olmamız ve Atatürk reformlarıyla artık batılılaştığımızı sanmamız bize bu hakkı veriyordu sözde.

Demek ki biz, kırk yıllık cumhuriyet süresinde de kendi gerçek yerimizi anlamamış, Mümtaz Turhan'ın dediği gibi «Batılılaşmanın neresinde» olduğumuzu öğrenmemiştik. Gökalp'denberi sözde bir sosyoloji geleneğimiz olduğu halde ilkin osmanlıcaya, sonra da türkçeye çevirdiğimiz kavramların içini kendi gerçeklerimizle doldurmamamıştık. Oysa her topluma uyan yasalar pek seyrek, sosyoloji bir sosyal fizik değildi. Bizler sosyolojimizi kendimiz kendi tarihsel gelişmemizin özel koşulları içinde yeniden kurmazsak doğru sonuçlara varmaz, yolumuzu, yönümüzü bilmedik. Şimdi olduğu gibi yeni tuzaklara düşmekten kurtulamazdık.

Üçüncü dünyada başladığını gördüğümüz bu bilim ve bilinç emperyalizminden kurtulma çabası, herşeyi yeniden düşünüp yeniden değerlendirme eğilimi artık bizim birtakım aydınlarımızı da etki dairesine almıştır. Refimi ve resmi politikası iç ve dış etkenlerin baskısıyla hergün biraz daha eskiyen Türkiye'de bilinç emperyalizminin de boyunduruğunu kırmak isteyen bir kuşak beliriyor. Bu kuşak ne Hegel gibi devleti, ne Durkheim (ve Gökalp) gibi toplumu putlaştırmadan, Avrupalı bilim karşısında da elkavuşturmadan, akılcı ve deneyci bir kafa ile geçmişimizi ve bugünümüzü yenibaştan irdelemiye koyuluyor; Kendimize özgü gerçekleri buluyor, seçiyor ve değerlendiriyor.

İmdi bu açıklamaların ışığı altında yeniden soralım :

Bugünkü üç parçalı ve dört çatışmalı dünyada Türkiyemizin gerçek yeri nedir?

Dediğimiz gibi, bu konuda başlıca iki görüş vardır:

1. Türk hükümetlerinin resmî politikasına göre biz yalnız çeşitli anlaşma ve antlaşmalarla «Hür demokrasiler» cephesine bağlı değiliz, sosyal yapımız ve uygarlık türümüz bakımından da onların kampında, yani burjuva-kapitalist düzendeyiz.

2. Birtakım aydınlarımıza, özellikle toplumcu aydınlarımıza göre ise Türkiyenin Atatürk reformları ile batılaşmış gibi gözükmesi aldatıcıdır; çoğu temel-yapıya uymıyan bu reformların yerleşmiş, tutunup benimsenmiş, topluma malolmuş sayılamıyacağını da «Çok-partili demokrasi» denemimiz açıkça meydana koymuştur. Başımızı kuma sokarak bu gerçeği görmezlikten gelirse, tarihimizde sık sık başımıza geldiği gibi, yine zaman-dışı (anakronik) bir tutum takınmış, kalkınma ve kurtulmamızı bir de buyüzden geciktirmiş oluruz. Yeni uygarlık göçünün de gerisinde kalırız.

Bu iki görüşten hangisinin doğru olduğunu şimdiden kestirmek zordur. Bunun için herşeyden önce, Atatürk ile başlayan batılaşma devriminin niteliğini meydana çıkarmış olmamız gerekir. Bunun için de devrim öncesini, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiyesine kalan toplum mirasını tanımak ve kendi açımızdan değerlendirmek gerekmektedir.

ÇAĞDAŞ YAPITLAR

FRANZ KAFKA

D Â V A

7,5 Lira

N. Kazancakis

ALEKSİ ZORBA

7,5 Lira

Samim Kocagöz

BİR KARIŞ TOPRAK

5 Lira

ATAÇ KİTABEVİ

MARX SONUNDA HAKLI MI ÇIKIYOR?

AMERİKA : HASTA DEV

Ünlü İngiliz Dergisi New Statgman'dan çevrilen bu yazıda Amerika Birleşik Devletlerinin sosyal yapısı incelenmektedir. Amerika'da işsizlik, otomasyon, emekçilere tanınan haklar, tarım ve sanayi sektörlerinde sermayenin durumu konularında özellikle bizim için bilimsel çok gerekli bilgileri taşıyan bu yazının ilgiyle okunacağına inanıyoruz.

Yazan: Paul Johnson

Türkçesi: Derin Çizer

Amerika hiç bugünkü kadar esenlik içinde olmamıştır. Ekonomik çabalar ulusunkinden çok daha yüksek durumda. Fiatlar sabit halde, tedavülde eskisinden daha çok para var. Sınai üretim, 1957-1959 dan otuz kerte daha ileri. Perakende ticareti geçen yıldan beri %8 lik bir artış gösteriyor. Kişi başına gelirin tutarı bütün rekorları aşmaktadır. Doğu kıyısında, bizim, aşağı orta sınıf diye adlandırabileceklerimizin arasında bile, üç arabalı, iki evli aile şimdi çok rastlanan bir olgudur. New York'da, gece kulüpleri önünde şık giyimli kadın ve erkeklerin uzun kuyruklar yaptığını görebilirsiniz.

İş adamları hiç bu denli memnun olmamışlardı. Washington daki demokratik yönetim durumdan o kadar mutlu gözükmesede, onlar kendilerinden gayet eminler. Şimdiye kadar hiç bir korporasyon ayağı Beyaz Saray masasının altına bu denli sağlamca yerleşmemiştir. Johnson onlardan, onlar da Johnson'dan hoşlanıyor. Korparasyonların kârları, 1964 den bu yana %22 - bir çok durumlarda %30 yada %50 - bir artış göstermiştir.

YİRMİÜÇ

Vergi - kesimi tek başına korporasyon kârlarına 1,500 milyon dolarlık bir ekleme yapmıştır. Kişi başına düşen gelirin %35 i yıllık gelirleri 30,000 dolar olanlar arasında paylaşılmıştır. First National Bank of Chicago 800 bankacı arasında yaptığı bir ankette; 380 inin Johnson yönetiminde iş koşullarının düzeleceğine, yalnızca 9 unun işlerin bozulacağına inandıkları sonucuna varmıştır. Başkan Johnson'a karşı gösterilen tepkileri bankacıların biri bile hoş karşılamamıştır. Bunada şaşmamak gerek.

Bununla birlikte hükûmetin de kabul ettiği gibi, ulusun 1/5 i - aşağı yukarı 40 milyonu - yoksulluk çizgisinin altında bulunmaktadır. Ekonomi uzmanlarının ve sendika başkanlarının çoğu bu oranı 2,5 e çıkarabilir. İşsizlik, bir başka kalkınmış sanayi ülkesindekinden daha yüksektir. Savaştan beri ticari çevrelerde bu işsizlik artmıştır. Sayılar sözlerden daha etki-leyici :

1948-1949	%2,6
1953-1954	%3,9
1957-1958	%5,0
1960-1961	%5,3

Ve geçen yıl %6,1 de durmuştur.

İş faaliyeti arttığından bu rakkam hafifçe düşmüştür, ancak faaliyetteki durulma bu sayıyı kaçınılmaz bir şekilde yeniden yükseltecek belkide %7 ye çıkaracaktır. Bir sendika başkanı bana, insanın içini burkan bir üzüntüyle, «eğer şimdiki durum süregiderse, %10 işsizliği göze almalıyız» dedi.

Kesin olarak bu %10 un kaç kişi edeceğini bilemeyiz. Resmi istatistikler genellikle sigortalı işçilerin sayısı üzerinden saptanmakta ve bu da Amerikan işçilerinin geniş bir kısmını kapsamaktadır. Birleşik Amerika'nın ticaret mekanizması, halkın kütle halinde işsiz kalışını, kendi ekonomik sistem ve yaşama biçimlerinin kaçınılmaz bir yanı olarak gösmekte, bazı sendika liderlerine görede halkı bu olaya alıştırmaya çalışmaktadırlar.

Tabii bu yaygın ve artan işsizliğin ana nedeni Amerika'nın yavaş gelişme oranıdır. Bu da Eisenhower yönetiminde geçen on yılın yarattığı bir şeydir. Bu oranın 1947-1957 yıllarından ortalama %4 den, son altı yılda %2,9 a düşmesi, ekonominin ortalama 700 bin yerine ancak 175 bin yeni iş yarattığını göstermiştir. Ama git gide önem kazanan hattâ, Capitol Hill'i sarısmaya başlayan etmen, otomasyonun yaygınlaşmasıdır. Özel Senato Alt Komitesinin İş ve İnsan gücü üzerine Nisanda yayınlanan son raporu «bilimsel ve teknik devrimin ekonomik ve toplumsal temellerimizi kökünden sarstığını» bildiriyor. Komite başkanı Senatör Jeseoph Clark bu git gide artan değişikliklerin «birden bir hız kazandığını ve bizim henüz bununla başa çıkmağa hazır olmadığımızdan korktuğunu» belirtmiştir. «Sonuç bizi yıkacak ölçüde korkunçtur.»

Otomasyon tehlikesi :

Gerçektende ortada bir otomasyon tehlikesi var. İngiltere'de; İskoçya ve kuzey doğu bölgelerinde ekonomik güçlerin giderek kaymasına alışkın olan bizler, teknik değişiklikler yüzünden Amerikada ortaya çıkan çöküntü ve bunun hızıyla ilgili bir görüş sahibi olamayız. Bir zamanlar Amerika'nın dehşet veren yerlerinden biri olan Chicago'nun geniş hayvan pazarları son on yıl içinde enkaz kazıcılarının ateşlerinin tüttüğü boş, ıssız bir yer haline geldi. On yıl önce buralarda 30 bin işçi çalışırdı, şimdi

ise ancak bir avuç dolusu işçi var. Peki bunca insan ne oldu? Kimse bilmiyor. Bir sendika yöneticisi bana «öyle sanıyorumki artık onlarla ilişkimizi yitirdik,» dedi. Bir New York'lu yayınevi sahibi, son bir kaç yıl içinde personelinin üçte bire indiğini söyledi. Kâtiplere, paket memurlarına, depolarda çalışanlara ne olmuştu? Adam sadece omuzlarını silkti.

Tarım alanında yıkım daha korkunç... Savaştan buyana hiç bir endüstri kolu verimini bu kadar hızla geliştirememiştir. (On beş yılda %135) Ama gene bu süre içinde tarım işçilerinin %40 ı elenmiştir. Makinalar ortaya çıktı - pamuğu toplamakla kalmayıp onu işleyen, balyalar haline getiren; meyva ve sebzeleri bozmadan yerden kaldırdığı gibi, onları cins cins ayıran, ambalajlayan, muazzam, bazıları bir evden bile büyük, homurdanan dev makinalar... Ticarî tarım yöntemlerine uygun yeni bir usulün geliştirilmesi yüzünden her yıl bir başka cins ürünün elle toplanmasından vazgeçiliyor. Bu yıl kuşkonmaz için yeni bir makina yapıldı, gelecek yıl belkide çilekler için yapılacak. Bu ilerlemeler yüzünden işlerini yitirenlerin çoğu bir daha başka bir iş bulamıyor. Ustalıkları kendi alanları olan tarımda bile yeterli değildir. Nankör tarlaları bırakarak her geçen gün işsizler ordusunu biraz daha kabartıyorlar. Tarım çok özel bir durum olsa bile aynı şey endüstri alanında da görülüyor. Otomasyon özellikle bir başka iş bulmaya en az imkânı olanları eliyor. Yapmayı bildikleri tek işi ortadan kaldırıyor.

Amerika'nın ekonomik yapısının en büyük çatlağı bu insanları eğitecek yurt çapında bir sistemin yokluğudur. Göreceğimiz gibi, Washington en sonunda bu uçurumu doldurmak için çaba harcıyor. Ama yetkililer bunu yaparken, mecburi eğitim sisteminin kendisinde, daha derin bir gedik keşfetmişlerdir. Amerika eğitime yeryüzündeki her hangi bir ülkeden iki kat daha fazla para harcamasına karşın, çocuklarının insanı ürkütecek kadar büyük bir kısmı herhangi bir endüstri kolunda çalışacak en ufak bilgiye sahip olmadan iş alanına kaymaktadır. Bunların %30 u «okumamışlar» - yani, normal orta öğretim süresini tamamlamamışlardır. Önemli bir kısmı teknik bakımdan «kara cahil» olarak sınıflandırılabilir. Bunlar, sekiz yaşındaki bir çocuğun bilgi düzeyini aşamamıştır.

Sonuç olarak; yaşı yirmibeşin üstünde, okulu bırakalı on sene olmuş fakat hâlâ hiç bir sürekli işi olmayan bir sürü genç vardır. Onsekiz-ondokuz yaşlarındaki gençler arasındaki işsizlik oranı iş gücü olanlarınkinden iki kat daha fazladır. Yirmi-yirmibeş yaşındakiler arasında iki katına yakındır. Bunların hatırı sayılır bir kısmı bütün hayatlarını sürekli bir işleri olmadan geçirirler. Çocuklarında ister istemez aynı sonuçla karşılaşacaktır. Şimdi Amerika'da, güney İtalya'nın bazı bölgeleri dışında, hiç bir kalkınmış ülkede görülmemiş bir olgu belirtmiştir: üçüncü kuşak işsizdir. Toplumun bu katında iş için eğitim yapılamaz, böyle insanları uygulama alanına sokmadan önce uzun süreli bir öğretimden geçirmek gereklidir. Amerikalı toplum - bilimcilerin kolayca adlandırdıklarına göre onlar «amaçsız kişiler» dir. Bu toplum bilimciler eğitim, iş ve dolaylar arasındaki sebep - sonuç ilişkisini kavrayamamışlardır.

Amerika'nın toplumsal ve ekonomik yapısındaki bu zayıflıklar herbiri bir öncekinden daha kötü olan sınıflarla adeta bir Dante Cehennemi yaratmıştır. Haydi bu dehşet verici inişe Appalache madencileri ile başlayalım. Sekiz eyalet boyunca uzanan bu bölgede, bir zamanlar dünyanın en

büyük el değmemiş orta iklim ormanları vardı.Devâsa, Goliath denen yüz-
yetmişbeş ayak yüksekliğinde, sekiz ayak kalınlığında kavaklar, meşeler,
çınarlar, söğütler, dişbudaklar, karaağaçlar, sedirler, ve daha başkaları.
Toprak altında geniş kömür ve maden yatakları, balıklarla dolu nehirlerle,
orman örtüsü vahşi ve zengin uzanıyordu.

Bu tepelere kıyıda ki aristokrat toplum düzeninden kaçan, çoğu suçlu,
yoksul İngiliz göçmenleri yerleşti. Aralarında toplumsal ve ekonomik hiye-
rarşi yok gibiydi. Baştan sona kadar bir takım proleteryası ola-
rak kaldılar. Çok az para getiren ama elde ettikleri her şeyi sömüren bir
takım dış hissedarlar tarafından istismar edildiler. İlk önce ağaçlara el
atıldı, bir dolar ya da daha az bir para karşılığında ağaç devirdiler, ya da
toprak kazanmak için dönüm dönüm yaktılar. Sonra doğudan halkı top-
rak altı haklarını bir kaç dolar karşılığında satmaya razı eden spekülâtör-
ler geldi. Demir yolları döşenip, kömür çıkarılabilir hale gelmeden çok
önce bütün bölgede «Long Deeds» diye tanınan bu senetler ondokuzuncu
yüzyılın ortasında genellikle cahil insanlar tarafından imzalanıyordu.
Ama bu senetler 1964 de de ilk imzaladıkları günkü kadar geçerli ve yürür-
lüktedir. Mahkemelerde şimdiye kadar yapılan hiç bir teşebbüsün orta-
dan kaldıramadığı bu senetler, madencilik kumpanyalarına hiç bir tazmi-
nat ödemeksizin, altındaki kömürleri çıkarmak için evleri ve çiftlikleri
ortadan kaldırma yetkisi vermektedir.

Birinci Dünya Savaşı Applache'lara demir yolu şebekesini ve çok kısa
bir süre için de -bir kuşaktan az- nispi bir esenlik getirdi. Ama derinle-
mesine - madencilik ekonomik olmadığı için bitmiş, yerine ancak insanlı-
ğa ve doğaya karşı işlenmiş bir suç diye tanıyabileceğimiz boyuna - ma-
dencilik (strip-mining) almıştır. Dev makinalar dağın dış kabuğunu soya-
rak, kömürün çıkarılması için geniş gedikleri açmaktadır. Bu sistemin
avantajı kömürün ucuz ve süratli çıkarılabilmesi; zararında yatakların
%20 sini çalışma alanı içine almasıdır. Geri kalan ebediyen dağa hapsol-
muş demektir. Çünkü boyuna - maden gedikleri bilinen yöntemlerle gü-
ven içinde çalışmayı olanaksız kılmaktadır. Avının yüreğini yiyip iskele-
tini tamtakır bırakan kunduzlar gibi, bu boyuna - madencilik kumpanya-
ları arkalarında çirkin yatay bir iz bırakarak dağların eteklerini aramak-
tadır.

İş bu kadarla kalmıyor. Böylece ormanlar mahvolmakta, vahşi yaşam
yitmektedir. Toprağın üst katı kazınmış, dağdan aşağıya dökülmüştür.
Burada aşındırıcı kimyasal maddelerle karışmakta, orman örtüsünde sü-
rükliyerek yavaş yavaş aşağıya kaymaktadır. Nehirlerin, derelerin dibine
çökelerek balıkları öldürmekte ve suları içilmez hale getirmektedir. Ülke-
nin doğal su-emme sistemi alt-üst olmuştur, ve bölgeyi önceden önlene-
miyen korkunç seller tehdit etmektedir. Bunraların insanları bu kumpan-
yalar hesabına sendika dışı ücretlerle güvenliği zorlaştırıcı koşullar altın-
da çalışmakta, sonrada sağlarının döküntüsü gibi bir tarafa bırakılmak-
tadır. Orada gördüğüm insanlardan bazıları hayatlarında hiç çalışma-
mıştır. Diğerleri iki, beş yada on sene işsiz kalmışlardı. Bir çoğu sigorta-
sızdır; yada istihkaklarını yirmi altı haftalık «toplumsal güvenlik yardı-
mı»ndan almaktadır; aileleri yiyecek karneleri, artan sütler, un ve fasulye
ile yaşar. Evleri genellikle tahta kulübelerdir. Onların çabasını anlatan
ilginç kitabın «Night Comes to Cumberlands» in yazarı Harry Caudle bana

YIRMİALTI

on yıl içinde yaşlılardan başka herkesin buralardan kaçacağına inandığını söyledi. Gerçektende ne diye kalsınlardı? Burada kısıtlanmamış özel teşebbüs; ağaçları, tarlaları, nehirleri ve balıkları, toprak üstünü ve toprak altını, hayvanları, kuşları; adamları, kadınları ve çocukları ile bölgeyi mahvetmekle meşgul.

Gazap üzümleri ülkesi :

Bütün bunlara karşın Appalache madencilerinin çabası tarım işçilerinden çok daha iyi. Bir kuşak önce, «Gazap Üzümleri»nde John Steinbeck kıtlık yüzünden Californianın zengin vadilerine sürülen Okie'lerin başına gelenleri anlatmıştı. İnsan, kitabı, tarih gibi Hitler'in zamanı, Huey Long'un dönemi ve Yeni Ticaretin başlangıcı ile birleştirerek okuyor. Gerçekte değişen bir şey yok. Tarım işçileri ister yoksul beyazlar, Amerikan-Meksikalı melezi, ister zenci olsun, hâlâ Federal Ücret Yasasının ve işsizlik sigortası sisteminin dışında tutulmakta. Birçokları hâlâ ahır gibi kübelerde yada çalışma kamplarında yaşamaktadır. Steinbeck'in anlattığı asıl kamp biraz değişmişse de bugün hâlâ duruyor. Belkide dünyanın en zengin tarım toprağı olan Visalia'da Sanjoapuin Vadisinde 1938 de Federal Kıtlıkla Savaş Programından geçici olarak kurulan Linnell Çiftlik İş Merkezini gezdim. Meksika-Amerika melezi işçilerin ve ailelerinin doluştuğu teneke kaplı barakalar, çeyrek yüzyıl sonra gene orada duruyor. Bundan daha iyi yada daha kötü sayısız kamp var.

Tarım işçilerinin perişanlığı yalnız düşük ücretlerde değil, hiç bir iş güvenliğinin bulunamamasından da doğuyor. Haftalığına hattâ günlüğüne bile değil saatine kiralanıyorlar. Bölgenin en büyük kasabası olan Stockton da devşirme mevsimi boyunca her sabah garip bir tören yapılmaktadır. Bir toplama kampının avlusunu andıran, yöresi dikenli tellerle çevrili bir yer vardır.

Yetiştiriciler işçibaşlarını buraya işçi toplayıp otobüslerle tarlalara dağıtmak için gönderirler. Oğünün tarifesı karatahtalara yazılır: (Kuşkonmaz, saati bir dolara garantili), yada işçibaşları fiatları yüksek sesle bildirirler. Bir yanda «Yerlere tükürmeyin, oturmayın, yatmayın» diye yazar. Otuz mil ötedeki bir tarlaya varınca, işçiler belki yalnız iki saatlik iş olduğunu görürler. Ve günün sonunda ücretlerini alınca sabahkinden fazla olarak ancak ellerine bir kaç sent geçtiğini anlarlar.

Makinaların insanları yuttuğı yer :

San José yakınlarında yirmibeş yıldır California çiftlik işçileri tarafında acı ve uzun bir savaşa girişen Dr. Ernesto Galarza ile karamsar bir konuşma yaptım: Yaptığı işlerden dolayı bütün eyalette adı kara listeye geçmişti ve göç etmeyi düşünüyordu. Çabalarında tam bir yenilgiye uğradığını itiraf etti. Onbeş yıldan beri o ve onun gibiler grevler yardımıyla ücretlerde ağır bir artış sağlamışlardı: ücretler 1948 de saatte 50-65 sentten 85 e, hattâ bu yıl bir dolara çıktı. (Bu bile Federal Asgari Ücretin bir dolar yirmi beş sent altında). Sağlık görevleri, ev yapma ve nakliyat güvenliği konularında da buna benzer ilerlemeler olmuştur.

Ama, genel olarak beyaz işçilerde, Meksika-Amerika melezleri de 1930 lara göre çok daha zayıf bir durumdadır. Makinaların çıkışı ve Meksikadan sözleşme işinin (Braceros) ithali Amerika mülkiyetçilerinin pazarlık gücünü zayıflatmış ve güçlü bir sendika yapısı kurma düşlerini yıkmıştır. Yetiştiriciler tam bir sorumlukla sendikalarla ilişki kurmayı redet-

mekte, onların karşısına ancak mahkemelerde davâ edildikleri zaman çıkmaktadırlar. En büyük tarım endüstrisinin olduğu California'da yılda 3.300.000 dolar sermaye dönmektedir. Yetiştiriciler çok iyi örgütlendirilmişlerdir, hem eyalet başkenti Sacramento'da hem de Washington'da mükemmel temas sistemleri vardır; çıkarlarına karşı sürülecek herhangi bir yasayı baltalamak için yığınla para harcamaya hazırdılar. Galarza'ya göre (bracero) ithalini hiç bir çaba durduramaz, çünkü yetiştiriciler Filipinlerden, Japonyadan ve hepsinden kötüsü zenci Güneyden işçi getirmekle tehdit etmektedirler. California halkı ise muazzam bir zenci akını ile ortaya çıkacak ırk ayırımından çekindiğinden (bracero) sistemini sürdürecektir.

Çiftlik işçileri için kendilerine federal refahın sağlanacağını bilme şansı da aynı derecede uzaktır. Asgari ücreti toplumsal güvenlik anlaşmalarını içine alacak şekilde genişletmek Washington'da kütle halinde bir çalışmayı, bu da bütün iş hareketi kaynaklarından vergi toplamayı gerektirir. Oysaki tarım Amerikan'ın önemli bir iş kolu değildir. Yetiştiriciler bunu bilir ve bundan yararlanırlar. Tarım işçisi bundan dolayı ekonomik bir cehennemine düşmektedir. Brawley, Elcentro, Calipatria gibi kasabalar en yoksulların bile terkettiği birer hortlaklar kasabası olmuştur. Bracero işi çok bölgelerde çalışma gücünün %90-95'ini kullanmaktadır. Peki, yersiz yurtsuz beyazlara ve melezlere ne oluyor? Değişik bir iş bulamadan büyük kentlerin çevresindeki gecekonduarda eriyip gidiyorlar.

Burada insanlığın daha da kötü bir durumu ile karşılaşyoruz: yaşlı yoksullar, bütün federal, devlet, ve özel sigorta çizelgelerine karşın milyonlarca yaşlı Amerikalı bu esenlik güvenliğinden yoksun kalıyor. California ayda 172 dolarla (federal asgari ücretin altında) en zengin yaşlılık sigortasını veriyor ama, beş yıllık bir ikamet belgesi karşılığında. Hepsi hastalanmaktan, ölümden fazla korkuyor; çünkü sağlık görevi 1948'den beri demokratik düzenin bir parçası sayıldığı halde hâlâ kongreden geçirilmemiştir. Yaşlılara en yüksek esenlik sağladığı zaman bile yaşamları, yoksulluk çizgisinin biraz üstüne çıkabilmektedir. Amerikan toplumunun yaşlı ve zayıflara karşı ilkel bir tutumu var.

Güçsüz milyonlar :

Bütün bu ana sorunların daha ayrıntılı bölümleri de vardır. Amerika'nın neresinde yoksulluk varsa orada zencilerin yarattığı bir özde vardır. 1960 sayımı zenci işsizlerin, diğerlerinin iki katı olduğunu göstermiştir. Son yıllarda zencilerin daha geniş okuma olanakları sağlanmışsa da bunun para kazanma gücüne bir etkisi olmamıştır. Koleji bitiren bir zenci bütün yaşamında ancak hiç koleje gitmemiş bir beyaz kadar kazanmayı düşünebilir. Dr. Herman Miller «Zengin adam, yoksul adam» adlı incelemesinde gelirin hiçte sanıldığı gibi hakça dağılmadığını ileri sürmüştür. Beyazlarla siyahlar arasındaki gelir uçurumu 1957'den bu yana daha da genişlemiştir. Bu gerçekten bir sürpriz değil. Çünkü, otomasyon yayıldıkça iş için en az ustalık istenmekte böylece zencilerin dar eğitim olanakları gittikçe onların zararına olmaktadır. Okullarda fark gözetmeme bu bakımdan yalnız bir milli gurur değil, aynı zamanda ekonomik yaşama sorununu oluyor.

Bu anlattığım alt sınıflar ulusun 1/5'ini meydana getiriyor. Demokra-

tik bir sistem çerçevesinde, bunların muazzam bir hareket noktası olması gereklidir. Uygulamada siyasal etkileri önemsenmiyebilir, bu yalnızca birbirlerinden farklı bazende çatışan amaçları olduğu için değildir. Güçsüzleri doğrudan doğruya Amerikanın siyasal ve esasî yapısı ile ilgilidir. Amerikanın kurucuları yalnızca düşünen ülkücüler değildi. Görüşleri 18. yüzyılın havasını yansıtan pratik adamlardı. Çağlarının iç güdülerini ve ön yargılarını; ancak bir devrimle değiştirebilecek birtakım yasalar haline getirdiler. Ve işte memleketlerinin ilerlemesine yardım edeceğini düşündükleri siyasal özellikler, yapıldıktan iki asır sonra hâlâ hâkim: merkezi hükûmete karşı derin bir kuşku icra kuvvetini dengelemek için hâkimiyetin geniş ölçüde yayılması, hükûmetin her kademesinde yasamının bağımsızlığı, toplu güce karşı her zaman bireyin tutulması.

Düşünürsek, bu özellikler, çeşitli ideolojilerin çatışmasının açıkça görüleceği disiplinli modern bir parti sisteminin kurulmasını önlemiştir. Kongre: 18. Yüzyıldaki Avam Kamarasına benzemektedir. Kongrenin eylemleri, seçmenlerin oylarından çok sermaye sahiplerinin baskılarından etkilenmektedir. Yoksullar daha çok oya sahip oldukları halde Washington'u etkileyecek örgüt ve araçlardan yoksunlar.

Geniş halk toplulukları siyasal emellerini belirtmekten yasalar yüzünden uzaklaştırılınca ortaya klasik devrim yapma ortamı çıkar. Yasanın kendilerinden esirgediklerini zorla almaya kalkarlar. Fakat bu sözün gerçekleşebilmesi için imtiyazlı bir azınlığın çoğunluğun gücünü yadsıması gerektiği ileri sürülür. Amerika'da bugün bunun tersi görülüyor: 40 milyon yoksul insan, tarihte görülmemiş bir yaşama düzeyi içinde olan rahat ve zengin kütlelerin ağırlığı altında ezilmektedir. Eğer kötümser ekonomistlerin, yoksulların nüfusun 1/3 ünü meydana getirdiği görüşünü kabul etsek bile, çoğunluk statükonun kendilerine sağladığı sağlam hisselerle sahiptir. Bunların sayıca üstünlükleri şimdiki sistemi zorla değiştirme ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

Şiddet hareketlerinin artması :

Bunun yerine yer yer dağınık şiddet hareketleri olmuştur. Bazı olaylarda yoksullar kendi aralarında örgütlenmişler, gelirlerini yükseltmeyi başarmışlardır. California ve Teksas ta böyle olmuştur. Ama genel olarak ya boyun eğmeği yada zorbaları seçmek gerekmektedir. Maden şirketlerinin hisselerinin Appalache'larda meşru yollardan mahalli hükûmete ulaşmayı engellemesi yüzünden anarşi yüze çıkmıştır. 1962-63 kışında köprüler havaya uçurulmuş, jenaratörler dinamitlenmiştir.

Ama asıl zencilerde şiddet hareketlerine bir hayli meyil var. Eşit bir statü çıkaramayan yada çıkarmak istemeyen bir çok hükûmet, yüksek mahkemeye yüklenmiş, bu da zencilerin yasanın ne kadar esnek olduğunu anlayıp ona doğrudan doğruya saldırmasına sebep olmuştur. Örgütlenmiş toplumun kuralları böylece sarsılmış ve bu sarsıntı kendini büyük kentleri kaplıyan anarşi havasında iyicene göstermiştir.

Yoksulluk: Siyasal bir futbol topu :

Chicago, California gibi kentlerde, beyazlar banliyölere taşındıkça onların yerini zenciler almaktadır. Yürülükte yasalar kentin yeni sakinlerini zorlamaktadır. Amerikan mekanizması işlemez olmuştur. Zenciler etrafa saldırmaya başlamışlardır. Bir çokları için yeni insan hakları yasası

hiç bir anlam taşıyor. Siyasal görüşleri eşit haklardan çok ayrılmadan yana.

Aklı başında Amerikalılar gittikçe beliren bu yoksulluktan utanıyorlar. Ama yoksulluk hâlâ yalnız bir tartışma konusu, her seçim yılında oradan oraya atılan bir futbol topudur. Başkan Johnson'un ünlü «yoksulluk sandığına», aslında yarısı, yani 500 milyon doları - 100.000 milyon dolarlık bütçeden çıkarılmış - yeni paradır. Radikal ekonomistlerse soruna bir çözüm yolu bulmak için her yıl 5.000 dolarının gerektiğine inanmaktadırlar.

Bundan başka: yoksulluk programı, federal hükümetin bir icra işinde değildir. Elde edilebilecek gelirin büyük bir kısmı devlet yoluyla gene kendileri tarafından plânlanan projelere sıkışacaktır. Bir çok durumlarda, özellikle bu yetkililer yoksulluğu arttıran koşulları yaratmak yada sağlamakla sorumludur. Zannederim Washington'un büyük paraları, yapısında değişiklik yapmaya yanaşmayan, yönetimlere bağlamanın boşluğu hakkında geniş ve acı bir deneyi vardır.

Washington'un müdahale edememesinin iki nedeni var. Bunlardan birincisi başkan Johnson'un kendisinin belirsiz durumudur. Amerikan özel teşebbüs sistemine olan kişisel eğilimi ile yoksulluğa karşı «toptan savaş» açma dileği asla birleştirilemez. Eğer yoksulluk Amerikadan silinecekse; bundan birçok iş adamının cebi, ve onlara göre dahada önemli olan ideolojileri ve özellikle - onların çekilmesiyle dengeli bütçe zarar görecektir. Johnson bunu yapabilecek adam mıdır? Bütün belli başlı toplumsal sorunlar, yani grev hakkı sağlık, asgari ücret, işsizlik tazminatı üzerindeki kendi düşüncesi belirsiz. Bütün bu konuları her iki taraftanda inceliyecek kadar üzerlerine eğilmemiştir. Yüksek makamlar, yaklaşan seçimler, radikalizmini bilemiştir ama, kendi tümcelerinden onunda yoksulluk programını düzeltici bir etmen olarak aldığını, asıl bünyeye sokmadığını görüyoruz. O, «program devlet ve bölgesi çabalarla desteklenmeli ve yönetilmeli... Toplulukların kendi eylem plânlarını hazırlamasına yardım edeceğiz... Üstünlüğümüz, kişisel çabamız ve endüstri başlıca dayanaklarımızdır. «Bir 18. yüzyıl İngiliz devlet adamı da bütün içtenliğiyle ancak böyle konuşabilirdi.

Tek çıkış yolu :

Bazı Amerikalılar Johnson'un iş başına geleceğine emin olduktan sonra, daha liberal davranabileceğini umut ediyorlar. Bu olsa bile Johnson'un davranışları kısıtlıdır. Dış sorunlar hariç A.B.D. başkanının fazla bir gücü yoktur. Her iki kamaranın da oylamasından geçmeden bir tek dolar bile yardım programlarına yatırılmaz. Ekonomik plânlamanın temel organlarından biri olan «federal ihtiyat fonu» bile onun denetimi dışındadır. Yasalara uygun, geniş kapsamlı bir ekonomik plânın yapılması, yürütme'ye çıkarlarıyla bağlı yasa koyucunun insafına kalmıştır. Başkanın ikilemi; Einstein - sonrası teknolojinin bütün olanaklarını John Locke'un dar görüşlü kafasından çıkan siyasal çerçeve içine yerleştirerek ortaya sermek zorunda oluşudur.

Yapılacak şey bellidir. Özetle; yoksulluğun ortadan kaldırılması ve üretim oranının çoğaltılması yalnız tamamlayıcı değil, aynı zamanda başlı

başına bir iştir. Federal yardımların geniş ölçüde çoğaltılması, federal ev, hastane, okul seri nakliyat sistemleri, yol ve güç şebekesinin kurulması ile hükümet yalnız yoksulluğun kötü sonuçlarını ortadan silmekle kalmaz, yeni tüketici satın alma gücü alanları yaratarak, yıllık artım oranını %4 den %5 e çıkarır. Bunun bir eseri yeni bütçe zararlarına yol açacağı yolundaki bir karşı çıkma; kendi özel teşebbüs sektöründe ekonomik ilerlemeye en yüksek krediyi koyan bir ulusu kötü duruma düşürür. En sonunda bünyede değişiklikler yapmak kaçınılmaz olacaktır. Seçim şartlarının yeniden gözden geçirilmesi, eski senato sisteminin yenilenmesi ve yeniden düzenlenerek görevinin belirtilmesi, başkanın bir çözümlemeye zorlama hakkı, modası geçmiş eyalet haklarına son verilmesi - bütün bunlar zamanla seçmene gerçekçi programlar arasında özgür bir seçme olanağı sağlayan modern çift parti sistemini yaratacaktır. Amerika'da yüksek dozlu Sosyalist bir plânlamanın çözümleyemeyeceği hiç bir sorun yoktur.

Amerika kendine eyilecek mi?

Bir çok Amerikalıya göre bu düşünceler ya ütöpik yada olanaksızdır. Belki 13 yıl Tory yönetiminin yarattığı bunalım ve kötülükleri yaşayan bir İngiliz, bu konuda öğütlerde bulunmak pek ilgi çekici görülmeyebilir. Ama Amerikanın Tarihi gelişimi içinde tamamen yeni ve düşündürücü bir devre girmesi olanaklıdır. Aşağı yukarı çeyrek yüz yıldan beri Amerikanın geniş enerji kaynakları dünya olaylarında önemli bir güç olarak özellikle yeni sorumluluklara adanmıştır. Dünya çapında yardım, güvenlik sağlayan, demokrasinin savunucusu, nükleer savaşın önleyicisi - bütün bu işlerde Amerika borçlarını ödemiştir. Ama, bunun bedelini ödemesi gerekti. Dışa dönmek çabasıındayken, Amerika kendi sınırları içerisinde olanlardan habersiz kalmıştı. İç sorunlar savsaklanmıştı. Bunun sonuçlarından biri yoksulluktur. Bir diğeri Goldwater eylemini ortaya çıkaran siyasal donukluktur.

Ama şimdi Amerikanın kendine eğilmesinin zamanı geliyor... Soğuk harp tünelinin sonunda bir umut beliriyor. Rusya, dünyayı fetih hülyalarını bir yana bırakıp, kendini tüketim maddelerine ve zenginleşme çabasına vermiştir. Dünya hâlâ karışık bir yer ama, Amerikan politikacıları, onu yeniden kurma yeteneklerinin sınırlı olduğunu ve sağlam olmayan bir termo-nükleor barışla yetinmek zorunda kaldıklarını anlamışlardır. Amerika tek başına kalmaya gitmediği gibi kendini de incelemekten çekinmektedir, ve bu yolda eski ölçüler hurda bir araba gibi parçalanıp yitecektir.

— New Statgman'dan —

AMERİKAN EMPERYALİZMİ VE SARI BASIN

On Dokuzuncu Yüzyıl'ın sonlarına doğru dünyanın geri kalmış ülkeleri Avrupa emperyalizminin boyunduruğu altında inliyordu. Yirminci Yüzyıl'a girerken ortaya yeni bir emperyalist çıktı: Birleşik Amerika! Amerikan emperyalizminin bayrağı 1832 yılında yayınlanmış olan Monroe Doktrini idi. Bu doktrine göre, Avrupa devletlerinin siyasal nüfuzlarını Amerikan kara parçalarına yaymak her teşebbüs barış için ve Birleşik Amerika'nın âsaiyişi için tehlikeli sayılıyordu. Tabiidir ki, Monroe Doktrini'nin asıl gayesi, Birleşik Amerika sermayedarlarının Latin Amerika'nın geri kalmış ülkelerini tek başına sömürmelerini sağlamaktır.

Doğan Özgüden

Amerika Amerikalıdır, daha doğrusu Birleşik Devletlerindir» (1) sloganıyla hareket eden Amerikan emperyalizmi, 1898'den itibaren fiilen harekete geçti. Okyanuslarda geniş ilhaklara ve sömürge fütuhatına başladı. Doğrudan doğruya sömürge haline getiremediği ülkeleri de özgürlüğe kavuşturmak ya da özgürlüklerini korumak gerekçesiyle ekonomik nüfuzu altına alıyordu. Küba da bu bahtsız ülkelerden biri idi.

Küba'lılar İspanyol egemenliğine karşı bağımsızlık ve özgürlük kavgası içinde bulunuyorlardı. Birleşik Amerika'nın burnunun dibinde bulunan bu küçük ada, İspanyolların elinden kurtarılabilirse, Amerika için kolayca yutulabilecek nefis bir lokma olacaktı. Bunun için önce Küba'nın İspanyol egemenliğinden kurtarılması gerekiyordu. Amerikan emperyalizminin bu projesini gerçekleştirmek için Birleşik Amerika, kapitalistlerin ve onların emrindeki basınının, ordusunun, politikacılarının elbirliğiyle

(1) Louis Andre, Ekonomik Tarih, S. 223.

le, tarihte benzeri görülmemiş bir provakasyon faaliyetine girişti. Tahrikçiliğin en etkiliğini «sarı» Amerikan basını yapıyor, bütün Amerikan gazeteleri Karayipler'de Wall Street kapitalistleri adına sözümona bir bağımsızlık savaşını kundaklıyorlardı.

On Dokuzuncu Yüzyıl'ın sonuna kadar görülmüş en şöven yayın, 1896 - 98 yılları arasında New York Journal ve World gazeteleri tarafından yapılıyordu. Yayının amacı, karşı durulmaz bir savaş arzusu yaratmaktı. Savaş hırsı, sarı basında her gün yeni yeni yazılar, yeni yeni resimler ve ve makalelerle kamçılanıyordu. Kullanılan başlıca malzeme, Küba'da İspanyolların yaptıkları zulüm, Küba'daki ayaklanma sırasında esir düşen Amerikan yurttaşlarına İspanyolların yaptıkları muamelelerle ilgili haberlerdi. Bu arada olmamış olaylar da olmuş gibi gösterilerek sansasyon yaratılıyor, Amerikan silahı kuvvetleri savaşa zorlanıyordu.

1896 yılında «Kasap» namı verilen General Valeriano Weyler'in Küba'daki İspanyol Kuvvetleri Komutanlığı'na tayininden sonra Küba olayları Amerikan basınında birinci derecede yer almağa başladı. Gazeteler, temerküz kamplarında işkence çeken Küba'lıların, karnı deşilen anaların, zahmce öldürülen çocukların, zindanlarda sürünen özgürlük savaşçıları'nın hikâyeleriyle dolup taşıyor, yazarların kalemleri, ressamların fırçaları devamlı olarak bu konuları işliyordu. Gazetelerde yayınlanan olaylardan çoğu görgüye dayanmıyor, kulaktan kulağa yayılarak mahiyetini değiştiren rivayetler de gerçekmiş gibi yansıtılıyordu.

Küba olaylarının mübalâğa edilerek verilmesinin büyük tiraj sağladığı görülünce, özellikle World ve Journal gazeteleri büyük bir rekabete giriştiler. 1897 yılında Journal Gazetesi'nin sahibi Hearst, VAMOOSE adında bir yat kiralayarak bir yazar ve bir ressamını Küba'ya gönderdi. Amaç, o güne kadar muhayyel olarak yansıtılan Küba dramını görgüye dayanan yazı ve çizgilerle Amerikan halkoyuna duyurmaktır. Ne var ki, yatta görevli gazetecilerden Frederic Remington, Küba'da, Amerikan basınının büyüttüğü gibi bir durum görmemişti. Yapılacak bir şey yoktu ve Amerika'ya dönmek istiyordu. Geri dönmek istediğini Hearst'e şu telgrafla bildirdi:

HEARST, JOURNAL, NEWYORK

Her şey sâkin, olağanüstü bir şey görülüyor.
Savaş olacağı da yok. Geri dönmek istiyorum...

REMINGTON

Amerikan emperyalizminin çıkarını ve gazetesinin tiraj artışını bu savaşın patlamasında gören Hearst, büyük bir telaş içinde Remington'a telgrafla şu cevabı veriyordu:

REMINGTON, HAVANA

Lütfen kal. Resim çizmeğe devam et. Savaşı
ben yaratacağım... HEARST (2)

Sarı basının savaş kundakçılığına bazı olaylar da yardım ediyordu. Örneğin, Amerikan uyruklu Dr. Ruiz'in bir İspanyol hastanesinde ölümü halkın infialini tahrik için önemli bir fırsattı. Bunu, âsi Küba Hükümeti Başkanı'nın yeğeni Evangelina Cisneros'un duruşması izledi. Kız, Askerî Vali Albay Berriz'i baştan çıkarıp evine götürerek orada partizanlara öldürtmeğe teşebbüs suçuyla itham olunuyordu. Duruşmanın yapılacağı haberi Amerikan basınında bir kaç satırla verilmişti. Fakat savaş tahrik

(2) Mott, American Journalism, p. 529.

etmek ateşiyle yanan Hearst, bunun da müthiş bir tahrik vesilesi olduğuna kanaat getirerek adamlarını seferber etti. Amerikan kadınlığını, kızın kurtarılması için Papa'ya, İspanya Kraliçesi'ne başvurmağa çağırdı. Haftalarca halkoyunu meşgul ettikten sonra en cüretkâr teşebbüsünü yaparak tuttuğunu kopartan muhabirlerinden Karl Decker'i, Küba'ya, Miss Cisneros'u hapishaneden kaçırmaya gönderdi. Hapishanenin yanında bir ev tutan Decker, çok geçmeden hücrenin parmaklıklarını söküp kızı Küba'dan kaçırmaya muvaffak oldu. Bu başarı üzerine Hearst, müthiş bir mizansen daha hazırladı. Union Square'de Miss Cisneros için muazzam bir karşılama töreni düzenlediği gibi, kızı Washington'a götürerek Cumhurbaşkanı McKinley ile tanıştırdı.

Bunu diğer bir tahrik yaygarası izliyordu. İspanya'nın Washington Elçisi'nin Havana'daki bir dostuna yazdığı mektup ele getirilmişti. Mektupta elçi, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı McKinley'den «aşağılık politikacı» diye bahsediyordu. Bu ifşaat üzerine yapılan tahrik edici yayın, Küba üzerinde Amerikan - İspanyol savaşının bulutlarını toplamağa başlıyordu.

Çok geçmeden Birleşik Amerika donanmasına mensup savaş gemilerinden MAINE, 15 Şubat 1898 günü Havana Limanı'nda infilak etti. Ertesi gün sarı basın da, birinci sayfelerinde, infilak edencesine bir yayına girdi. Journal Gazetesi, resmî soruşturmanın sonucunu beklemeden MAINE Gemisi'nin düşman tarafından tahrip edildiğini ileri sürerek İspanyolların suçluluğunu ilân ediyordu. World Gazetesi de kundakçılıkta Journal'den geri kalmıyordu. Her iki gazete de yangına körükle giriyor, savaş gücü ve stratejisi üzerine tartışmalar açıyor, başkanı ve kongreyi savaş için gecikmemeleri hususunda uyarıyor, irili ufaklı diğer Amerikan gazeteleri de haklı savaşa hazırlayan yayınlar yapıyorlardı.

Nihayet İspanyol - Amerikan savaşı, zavallı Küba halkının sırtında patlak verdi. Kundakçılığını yaptıkları savaşın başlaması sarı basın için bir şenlik vesilesi oldu. Binlerce gazeteci Florida sahillerine akın etti. Bu savaşı izleyen gazeteci sayısı, dört yıllık Amerikan İç Savaşı'nda görevli gazeteci sayısından çok fazla idi. Savaşı yansıtabilmek için ileri hatlara kadar sokulan Amerikan gazetecilerinin başlarından geçenler, şöven yayına kuvvet katıyordu. (3)

İspanya'ya karşı savaş 1898 Ağustos'unda sona erdiği zaman bir numaralı savaş kundakçısı ve Amerikan emperyalizminin en gözde provokatörü Hearst'ün Journal'i 1,5 Milyon'un üzerinde satıyor, World ve ötekiler onu izliyorlardı.

Küba artık bağımsızlığına ve özgürlüğüne kavuşmuştu... Kavuşmuştu ama, kavuşmasıyla beraber Amerikan tröstlerinin pençesine düşmüştü. Amerikan emperyalizmi bir kaleyi daha fethetmişti... Sarı basını kullanarak, Amerikan halkını tahrik ederek, Amerikan Hükümeti'ni savaşa zorlayarak... Can bahasına, mutluluk bahasına...

(3) Creelman, On the Great Highway, pp. 211-212.

TÜRKİYE ZİRAATİNDEKİ ÂTIL İŞ GÜCÜ VE BUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. İbrahim Aksöz

I. Türkiye'de Ziraî İş Gücü :

Son tahminlere göre, 1963 yılında, Türkiye'nin nüfusu 30.230.000 dir. Aynı yıldaki nüfus (15 ve daha yukarı yaşta olanlar) miktarı da 14 milyon civarında olup toplam nüfusun %47 sini teşkil eder. %77 si ziraat, %10 u sanayi ve %13 de diğer hizmetlerde çalıştığına göre, ziraat sektöründeki çalışan nüfus miktarı 10.940.000 dir. Memleketimizde, bilhassa köylerde, 15 yaşından küçük çocukların da zaman zaman veya bâzı yerlerde dâimî olarak, ziraat işlerinde çalıştıkları da göz önünde tutulursa Türkiye'deki ziraî iş gücünün 12 milyonun üstünde olduğu anlaşılır.

İstihsal bakımından iş gücünün miktarı kadar kalitesi de önemli olduğundan ziraî iş gücünü belirtirken bunun kalitesi üzerinde yâni, çalışan nüfus içinde kadın ve erkek nüfusun oranı, işçilerin veya çiftçilerin beslenme, sağlık ve kültürel durumları, teknik bilgi seviyeleri ve adet ve zihniyetleri üzerinde de durmak icabeder.

Memleketimizde ziraat sektöründe çalışan nüfus içinde kadın ve çocukların oranı oldukça yüksektir. 1960 sayımına göre ziraatte çalışan nüfusun %15 ini kadınlar teşkil etmektedir. Bâzı bölgelerde bu oran daha yüksek olup ziraat işlerinin büyük bir kısmı kadınlar tarafından yapılır erkekler ise kahve köşelerinde vakitlerini öldürürler.

Beslenme bakımından Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu'nun bâzı müreffeh bölgeleri istisna edilirse çiftçilerin büyük bir kısmı kâfi miktarda gıda alamamakta, gıda rejimi daha ziyade karbonhidratlara istinat etmektedir. Köylerdeki sağlık tedbirleri de tatmin edici olmaktan uzaktır.

Çiftçinin kültür ve teknik bilgi seviyesi de tatmin edici değildir. Memleketimizde okur yazar oranı ortalama olarak her ne kadar % 40, lisede bu oran nüfusu 10.000 den aşağı olan yerlerde %31,4, köylerde %31,4 den de aşağıdır. Bâzı bölgelerde (doğu, güneydoğu ve orta Anadolu'da) bu oran bir hayli düşüktür.

Çiftçinin teknik bilgisini arttırmak maksadiyle kurulmuş müesseseler ihtiyacı karşılamadığı gibi Tarım Bakanlığınca açılan kısa devreli kurslar da gerek miktar ve gerekse muhteva bakımından etkili değildir. Hâlen memleketimizde üç orta ziraat okulu, 7 teknik tarım okulu ve bir hayvan sağlık memuru okulu olup bu okullarda 1959-1960 ders yılında okuyan öğrenci miktarı 1678 dir. İki milyon nüfusla ve takriben saha itibariyle bizim %3 ümüz kadar büyüklükte olan İsail'de 20 ziraat Enstitüsü, 29 ziraat lisesi, gece kursları ve ziraî eğitim merkezlerine ilâveten orta okul aya- rında 90 ziraat okulunun bulunduğu ve buralarda 18.700 öğrenci okuduğu düşünülürse durumumuz daha iyi anlaşılır.

Âdet ve zihniyet durumuna gelince; çiftçiler arasında hâlâ çok kazanma hevesi ve teşebbüs kabiliyeti fazla gelişmemiştir. Çiftçilerin çoğu işi Allah'a bırakıp kadere razı olmakta, Allah ne verdi ise onunla kıt kanaat geçinmeyi tercih etmekte daha fazla çalışarak istihallerini ve dolayısı ile kazançlarını arttırmak için fazla gayret sarfetmektedirler.

II. Ziraatte Az Çalışma :

Bir ziraat işletmesinin normal çalışabilmesi için o işletmede istihsal faktörlerinin her birinden muayyen bir oranda bulunması lâzımdır. Âzamî hasıla ancak istihsal faktörleri arasındaki oran optimum olduğunda alınabilir. İstihsal faktörleri bazı hallerde birbirleri yerine kısmen ikame edilebilirse de bu her zaman ya mümkün olmaz veya arzu edilen mükemmeliyette yapılamaz. Meselâ, daha entansif çalışarak fazla sermaye ve iş gücü kullanmak suretiyle arazi noksanlığını telâfi etmek veya muayyen bir araziden daha fazla gelir elde etmek mümkünse de entansitenin artırılması ilânihaye devam etmez azalan verim kanunu buna mâni olur.

Memleketimizde zirai iş gücü arazi ve sermaye faktörlerine nazaran bir hayli fazladır. İş gücünün bu fazlalığı ziraatte az çalışma problemini doğurmaktadır. Hakikaten bu gün Türkiye'nin karşılaştığı problemlerden en mühimi ziraat sektöründeki bu az çalışmadır.

Ziraatin özellikleri, işletmelerin bünyesi, zirai iş gücüne nazaran arazinin noksan oluşu, teknik gelişme ile ziraatteki işçi ihtiyacının azalması ve zirai ürünlere karşı talep elâstikiyetinin düşük oluşu bu sektörde az çalışmaya sebep olmaktadır. Ziraatteki bu az çalışma başlıca 3 noktadan ileri gelir. (1)

1. Ziraatteki iş piyasasının rekabetin diğer sektörlerle nazaran daha çok hâkim olması,
2. Şehirli nüfusla rekabette çiftçi veya köylü nüfusun daha az avantajı mülk oluşu,
3. Ziraat sektöründeki nüfusun süratle artması ve teknik gelişme ile işçi ihtiyacı veya işçi talebinin azalmasına mukabil zirai ürünlere karşı elâstikliğinin düşük oluşu.

Umumî olarak ziraatte ve ziraatteki iş piyasalarında rekabet daha hâkimdir. Bilindiği üzere ziraat sektöründe çalışan çiftçilerin menşei müstakilen kendi arazisinde çalışan çiftçiler, çiftçi ailesi ve dışardan ücretle tutulan işçiler teşkil eder. İyi vasıflı işçilerin ziraat sektöründe çalışmalarını tahdit eden faktörler çok mahduttur. Sermaye faktörü bu sektörde çalışmayı tahdit ederse de bu sadece müstakil çalışan çiftçiler için mevzu bahis olduğu gibi düşük gelirli çiftçilerin çoğu mahdut miktarda öz sermaye ile çalışabilmektedirler.

Diğer sektörlerde işçilik talebi arzından düşük olduğunda müteşebbisler işçi seçiminde daha titiz davranarak alacakları işçilerin seçiminde bunların yaşlarını, tahsil durumlarını, fizikî yapılarını, yetiştikleri bölgeyi ve diğer hususları göz önünde bulundururlar. Bu gibi hallerde ancak

(1) W.W. Wilcox anda W.W. Corchrane, Economics of American Agriculture, 1961.

durumları aranılan vasıflara uygun olan işçiler çalışma imkânı bulabilirler. Halbuki kültür bakımından köylü nüfusla şehirli nüfus arasında büyük fark vardır. Onun için iş bulmada şehirli daha fazla avantaja sahiptirler. Bu bakımdan köylü ya daha az ücretli işlerde çalışmak veya işsizliği tercih etmek zorundadır.

Diğer önemli bur husus ta yukarıda belirtildiği gibi teknik gelişme ile işçi ihtiyacındaki azalmaya mukabil ziraat sektöründeki nüfusun süratle artmasıdır. Ziraat sektöründeki az çalışma başlıca 3 şekilde kendini gösterir. (1)

1. Mevsimlik işsizlik
2. Gizli işsizlik
3. Potansiyel işsizlik

1. Mevsimlik işsizlik: Bu nevi işsizlik ziraî ürünlerin istihallerinin mevsimlik olmasından ileri gelir. Bilindiği üzere ziraî ürünlerin istihali mevsimlik olup işlerin çoğu yılın muayyen zamanlarında yapılır. Eğer işletmede çeşitli ürün yetiştirilmezse işler muayyen bir zamana sıkışır, yılın diğer aylarında çiftçi işsiz kalır. Bu duruma göre işçi çalışmak istediği halde kendisine devamlı iş bulamamaktadır. Şu halde mevsimlik işsizlik bir hafta veya yıl zarfında normal olarak çalışılması icab eden müddetten daha az çalışmayı ifade eder.

Memleketimizin büyük bir kısmında tek taraflı ziraat hâkimdir. Cetvel 1 in tetkiki ile de anlaşılacağı üzere he mnebatî ve hem de hayvanî istihsalde bulunan aileler çiftçi ailelerinin % 58 ini, yalnız nebatî istihsalde bulunanlar % 40 ını ve yalnız hayvancılık yapan aileler de %2 sini teşkil etmektedir.

Cetvel 1. Köylerde İşletme Tiplerine Göre Çiftçi Aileleri Sayısı (1950 Ziraat Sayımı) (1)

İşletme Tipleri	Miktarı	Çiftçi Aileleri	
		Yekûn Çiftçi Ailesine	Nisbeti %
Yalnız toprak mahsulleri yetiştiren aileler	929.000	40	
Yalnız hayvan mahsulü yetiştiren aileler	48.000	2	
Hem toprak mahsulü ve hem de hayvan mahsulü yetiştiren aileler	1.345.000	58	
Toplam	2.322.000	100	

Hem nebatî hem de hayvanî mahsul yetiştiren ailelerin bir kısmının da mahdut miktarda hayvana sahip oldukları düşünülürse çiftçi ailelerinin yarısından fazlasının yalnız nebatî istihsalde bulunduğu anlaşılır.

Yetiştirilen ürünler bakımından Türkiye'nin durumunu inceliyecek

(1) İstatistik Umum Müdürlüğü. İstatistik Özetleri. No. 12/S:1, 1953 s. 7.

olursak memleketin büyük bir kısmında hububat ziraatının hâkim olduğunu görürüz. Nitekim 1960 yılında işlenen sahanın %56'sını hububat teşkil etmektedir. Nadasların ekserisi hububat mıntıkasında yapıldığından hububat miktarına nadası da (%33) ilâve edecek olursak işlenen sahanın %89'unun hububat ziraatına tahsis edilmiş olduğu anlaşılır. (Cetvel 2).

Cetvel 2. Mahsul Ekilişi ve Ekilişteki Değişiklikler :

Mahsuller	Tarla Arazisine Nisbeti %		Ekilişteki Değişiklik (1950 = 100)	
1. Hububat	57.5	56.2	146	157
Buğday	34.9	33.4	157	174
Arpa	12.5	12.8	139	149
Diğer Hububat	11.1	10.0	128	129
2. Baklagiller	2.1	2.9	117	132
3. Sanayi Bitki-				
	1955	1960	1955	1960
I. Ekilişler :				
leri	5.8	7.1	136	157
Tütün	0.8	0.8	135	146
Patates	0.5	0.6	144	212
Şeker Pancarı	0.6	0.9	191	398
Pamuk	3.0	2.7	139	138
Diğer Sanayi bitkileri	0.9	2.1	100	109
4. Diğer tarla bitkileri	2.0	1.0	136	133
Ekilişler Toplamı	67.4	67.2	144	155
II. Nadaslar	32.6	32.8	145	170
Toplam Tarla Arazisi	100.0	100.0	144	160

Bir çiftçi ailesine isabet eden tarla arazisi miktarı 7 hektar (Cetvel 3) ve hububat ziraatında 1 hektar hububatın yetiştirilmesi için Türkiye şartlarında yıllık işçi ihtiyacı da 17 iş gücü olduğuna göre (3) hububat ziraatının hâkim olduğu bölgelerde çiftçi ancak 119 iş gücünü ($7 \times 17 = 119$) kıymetlendirebiliyor demektir.

Türkiye'nin dahil olduğu mutedil iklim kuşağında yıl içinde çalışabilir günlerin sayısı takriben 300 gün olduğuna ve memleketimizin en kötü şartlarında bile yıl içinde sadece açık yerlerde çalışabilir iş günü miktarı 119 günün üstünde (Türkiye ortalaması 214 gün) (Cetvel 4) olduğuna ve

(2) Reşat Aktan, Türkiye Ziraatında Prodüktivite, Ankara 1958.

(3) Kâzım Köylü, Ziraat İktisadı, Ziraî İşletmecilik I, 1959, s. 320.

(3) 1950'deki tarla arazisi miktarı 14.542.000 hektar olup bunun 9.868.000 hektara ekili arazi, 4.674.000 hektarı da nadastır.

(Devlet İstatistik Enstitüsü, Ziraî İstatistik Özetleri (1940-61) Ankara 1962, Yayın No. 432.

çiftçi ailelerinin yarısından fazlası sadece nebatî istihsalde bulunup geri kalan boş zamanlarını hayvancılık yapmak suretiyle olsun kıymetlendire-kalan boş zamanlarını hayvancılık yapmak suretiyle olsun kıymetlendire-mediklerine göre mevsimlik işsizliğin sebep olduğu iş gücü kaybının aza-meti kendiliğinden anlaşılır. Mevsimlik işsizlik yalnız hububat ziraatına münhasır olmayıp diğer istihsal kollarında da rastlanan ve halli geregen en mühim problemlerden biridir.

Cetvel 3. Nüfus ve Ziraî Nüfus Başına Düşen Arazi Miktarı (1960)

Arazi Nevileri	Ziraî nüfus ba- şına düşen ara- zi miktarı (Dönüm)	Çiftçi ailesi başına düşen arazi miktarı (Dönüm)	Nüfus başına düşen arazi miktarı (Dönüm)
I. Ziraat arazisi (mera hariç)	13.4	76.0	9.0
a. Tarlı arazisi	12.3	69.9	8.3
Ekili arazi	8.1	46.0	5.5
Nadas	4.2	23.9	2.8
b. Bağlar ve bahçeler	0.4	6.1	0.7
Bağlar	0.4	2.3	0.3
Sebzelik ve meyvelikler	0.4	2.2	0.2
Zeytinlikler	0.3	1.6	0.2
II. Mer'a arazisi	15.1	86.2	10.3
III. Umum ziraat arazisi (Orman hariç)	28.5	162.2	19.3

Cetvel 4. Açık Yerlerde Çalışılabilir İş Gücü Miktarı (5)

Bölgeler :	Çalışılabilir iş günü
1. İç Anadolu	202
2. Ege	242
3. Marmara	231
4. Akdeniz	256
5. Kuzey Doğu Anadolu	155
6. Güney Doğu Anadolu	223
7. Karadeniz bölgesi	232
8. İç Anadolu (doğu)	197
9. İç Anadolu (güney)	187
Bölgeler Ortalaması	214

(4) Bir köylü ailesine isabet eden ortalama nüfus miktarı 5,7 oldu-ğuna göre (1950 ziraat sayımı).

(5) Devlet Su İşleri tarafından yapılan bir çalışmadan alınmıştır.

2. **Gizli İşsizlik:** Bu nevi işsizlik insanların işsiz kalmalarından ziyade aç çalışmaları şeklinde tezahür edip işçilik arzına nazaran işçilik talebinin kifayetsizliği ve işçi miktarına nisbetle diğer istihsal faktörlerinin kıtlığından ileri gelir.

Bu nevi işsizlik daha ziyade iktisaden az gelişmiş memleketlerde ve bilhassa ziraat sektöründe görülür. Burada işçi yıl boyunca bir takım işler yapmakta ise de işçi sayısı diğer istihsal faktörlerine nazaran fazla olduğundan işçiliğin randımanı düşüktür.

Gizli işsizliğin bulunduğu yerlerde teknoloji ve organizasyonda bir değişiklik yapmadan mevcut işçiliğin bir kısmının istihsalden çekilmesi toplam hasılda menfi tesir yapmaz. Geride kalanlar aynı ekonomik organizasyonda aynı teknolojiyi kullanarak evvelki kadar hasıla elde edebilirler.

1959 yılındaki istihsal miktarı ve istihsal tekniğini esas alarak yaptığımız hesaplamada 1959 yılındaki istihsal için bir milyar 627 milyon iş gününe ihtiyaç olduğu tesbit edilmiştir. 1959 yılındaki faal zirai nüfus miktarı 9.811.000 olduğuna göre çiftçinin yılda ancak 165 gün çalıştığı, başka bir ifade ile 1959 yılındaki zirai istihsalin aynı yılda mevcut faal zirai nüfusun 165 günlük mesaisi ile elde edebileceği anlaşılır.

Yukarıda da belirtildiği üzere memleketimizin dahil olduğu mutedil iklim kuşağında yıl içinde çalışılabilir gün sayısı takriben 300 gündür. Devlet Su İşleri'nce yapılan bir etüdde de sadece açık yerlerde yılda çalışılabilir gün sayısı Türkiye ortalaması olarak 214 gün tesbit edilmiştir. (Cetvel 4). Açık yerlerdeki bu çalışmaya hayvan bakımı ve ziraat sanatları da ilâve edildiğinde memleketimiz şartlarında yıl içinde çalışılabilecek gün sayısını 250-300 gün arasında veya ortalama olarak 275 gün kabul etmek mümkündür.

Yıl içinde çalışılabilir gün sayısı 275 gün kabul edildiğinde 1959 yılındaki iş gücü miktarı 2 milyar 698 milyon (9.811.000X275) iş gücüdür. Aynı yılda istihsal edilen ürünler için lüzumlu işçilik miktarı 1 milyar 627 milyon iş gücü olduğuna göre 1959 yılında ziraatteki atıl iş gücü miktarı 1 milyar 71 milyon iş günüdür ki bu da takriben 4 milyon faal zirai nüfusa (1071-275) tekabül eder. Yılda çalışılabilir gün sayısı 300 gün olarak kabul edildiğinde (ki tabii şartlar bakımından kabul etmemek için hiç bir engel yoktur) atıl iş gücü miktarı 1 milyar 316 milyon iş günüdür. Bu da takriben 4.4 milyon faal zirai nüfusa eşittir.

Birinci beş yıllık kalkınma plânında gizli işsizliğin hesabında başka yoldan hareket edilerek Temmuz ve Ocak aylarındaki gizli işsizlik miktarı hesaplanmıştır. Bu hesaba göre 1960 yılının Temmuz ayındaki gizli işsizlik miktarı 800.000, Ocak ayındaki de 8.300.000 ve 1962 yılı Temmuzunda 1.000.000 dur.

Bu açıklamalar gösteriyor ki memleketimizde zirai iş gücü layıkı ile kıymetlendirilememekte, büyük bir servet atıl vaziyette dolaşmakta ve belakıs ekonomiyeye yük olmaktadır.

Yukarda bulunan rakamları kıymetlendirecek olursak atıl iş gücünün önemi daha iyi anlaşılır. Memleketimizde ziraat işçileri ücretleri hakkında bir çalışma olmamakla beraber bu hususta yurdun muhtelif bölgelerine

dağılmış Devlet Üretim Çiftliklerinden faydalanmak mümkündür. 19 devlet üretim çiftliği ortalamasına göre 1959 yılında bu işletmelerde çalışan muvakkat ziraat işçilerine ödenen yıllık ortalama ücret (iaşe ve yatacak masrafları dahil) 7.35 TL. olup 5.04 TL. ile 8.54 TL. arasında değişmektedir. Üretim çiftliklerindeki ücret seviyesinin diğer iş yerlerine nazaran yüksekliği düşünülerek ücret seviyesini ortalama olarak 6 T.L. kabul etmek mümkündür.

Atıl iş gücü miktarı 1.071 - 1.316 milyon iş günü arasında değiştiğine göre gizli işsizlik yolu ile kıymet kaybı takriben 6-8 milyar T.L. arasında (yılıda 275-300 gün çalışılabileceğine göre) değişmektedir ki bu miktar 1959 yılındaki ziraî gelirin %40-50 sine ve millî gelirin de %16-20 sine tekabül eder. Buna bir de atıl iş gücünün istihlâki ilâve edilirse bunun ekonomi üzerindeki menfi tesiri daha iyi anlaşılır.

1963 yılında ziraat sektöründe çalışan nüfus miktarı 11 milyonu bulduğu ve 1959-63 yılları arasında ziraî istihsalde, istihsal tekniği ve işçilik entansitesi bakımından pek fazla bir değişiklik olmadığı kabul edilerek bir hesaplama yapılacak olursa 1963 yılında ziraat sektöründeki atıl iş gücü miktarının 4,5 - 5 milyona yaklaştığı anlaşılır.

3. Potansiyel Az Çalışma : Bu nevi az çalışma organizasyon ve rasyonalizasyon noksanlığı ile ziraatte kullanılan vâsıtaların iptidai oluşu ve modern istihsal metodlarının kullanılmamasından ileri gelir. Yâni, organizasyon ve rasyonalizasyon ile istihsal vâsıtaları ve metodları ıslah edildiği takdirde artması muhtemel çalışma imkânlarına nazaran hali hazır çalışma durumundaki noksanlığı ifade eder.

Memleketimizde bu hususta yapılmış bir çalışma olmamakla beraber işletmelerin çoğu dağınık ve organizasyon bakımından kifayetsiz olduğu ve ziraatimizde hâlâ iptidai vâsıtaları ve istihsal metodları hâkim bulunduğundan bu şekildeki işçilik kaybının da mühim olduğu söylenebilir.

Büyük ziraat işletmeleri hariç küçük ziraat işletmelerinin ekserisi bütünlüğü haiz bir işletme olmaktan ziyade muhtelif yerlere dağılmış arazi parçalarından ibarettir. 1950 Ziraat sayımına göre bir çiftçi ailesine düşen ortalama arazi parçasının sayısı 6,9 dur. Bu ortalamadan daha az parçalı araziye sahip işletmelerin nisbeti % 39, 8-13 parçalı araziye sahip işletmelerin nisbeti % 29,5 ve 13 ve daha fazla parçalı araziye sahip işletmelerin nisbeti de % 31,7 dir. 1950 den sonra da veraset yolu ile parçalanmanın devam ettiği ve çok parçalı arazilerin nisbetinin arttığı tahmin edilebilir. Arazinin bu şekilde gittikçe parçalanması araziden ekonomik mânada istifadeye imkân vermemekte ve teknik metodların tatbikini güçleştirdiği gibi işçiliğin randımanını da düşürmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi ziraatte istihsal vâsıtaları da çok iptidaidir. Hakikaten Türkiye'de ziraî istihsalde daha çok insan gücünden istifade edilmektedir. Son senelerde traktör sayısı bir hayli artmışsa da bununla muvazi olarak işlenen saha miktarı da arttığından hâlen traktörle işlenen saha işlenen umum sahanın %14 ünü karşılamakta geri kalan (%86 sı) iş hayvanları ile işlenmektedir. (Cetvel 5-6) İş hayvanları ile işlenen sahanın da %18 i at ve katırla %68 i de verimi düşük sığır ve manda öküzleri ile işlenmektedir.

Çiftçinin kullandığı âlet ve makinalar da gerek sayı gerekse teknik evsaf ve kapasite bakımından kifayetsizdir. 1960 yılı istatistiklerine göre 1,2 milyon pulluk (her çeşit), 28.498 tınaz makinası, 47.782 mibzer bulunmasına mukabil 2.2. milyon döğenin ve takriben 2 milyon karasabanın mevcudiyeti bu hususu teyid etmektedir.

Traktör, biçer-döğeri ve harman makinası miktarında son senelerde büyük bir artış olmuşsa da; 1960 yılındaki duruma göre ancak çiftçilerin

Cetvel 5. Türkiye'de İşlenen Ârazi ve İşletmede Kullanılan İş Kuvveti (1)

İşlenen Saha				(1000 ha.)
				Çiftçi hayvanları sayısı (2)
Yıllar	Ekim	Nadas	Toplam	1000 çift
1940	9.610	4.550	14.160	2.591
1945	9.044	4.620	12.664	2.287
1950	9.868	4.674	14.542	2.495
1955	14.205	6.793	20.998	2.564
1960	15.305	7.922	23.227	2.648

Traktör Sayısı	Traktörle işlenen arazinin işlenen sahaya nisbeti % (3)	Hayvanla işlenen arazinin işlenen sahaya nisbeti %	Çift başına işlenen arazi (Dönüm)
1.066	0.6	99.4	54
1.156	0.7	99.3	55
16.585	8.6	91.4	53
40.282	14.4	85.6	70
42.136	13.6	86.4	76

(1) Devlet İstatistik Enstitüsü. Ziraî İstatistik Özetleri 1940-61, Yayın No. 432 Ankara 1962 s. 3.

(2) 1952 yılına kadar vergi alınan at, katır, öküz ve manda öküzü sayımlarından elde edilmiştir. Şehirlerde nakliyat için kullanılan at sayısı genel toplamdan %20 tenzil edilmek suretiyle hesap dışı bırakılmıştır.

(3) Beher traktöre 75 hektarlık iş kapasitesi esas alınmıştır.

Cetvel 6. Türkiye'de İşlenen Arazi ve İş Kuvvetindeki Değişiklik

(1940 = 100)

İşlenen Saha

Yıllar	Ekim	Nadas	Toplam	Çift hayvanları sayısı
1940	100	100	100	100
1945	84	102	89	88
1950	103	103	103	96
1955	148	149	148	99
1960	159	174	164	102

Traktör sayısı	Traktörle işlenen arazi	İş hayvanları ile işlenen arazi
100	100	100
108	121	100
1556	1526	92
3779	2567	86
3987	2445	87

% 1 inden biraz fazlası bu makinalara sahip olup takriben yekûn tarla arazisinin ancak % 15 inde bu modern vâsitalardan faydalanılmaktadır.

Ziraattaki nakil işlerinin büyük bir kısmı kağnı ve öküz arabaları ile görülmektedir. 1960 yılı istatistiklerine göre ziraatte kullanıldığı bildirilen jeep, kamyon ve treyler gibi motörlü nakil vasıtalarına çiftçilerin ancak % 1 i sahiptir.

Yukarıda belirtilen az çalışma veya işsizlik bugünkü teknik şartlar altındaki durumu aksettirmektedir. İleride ziraatte daha ileri tekniğin ve ileri istihsal metodlarının tatbiki ve sektördeki nüfus artışı ile bu miktar daha da artacaktır.

III. Ziraî İş Gücünün Tam İstihdamı için Alınan Tedbirler :

Az gelişmiş memleketlerde atıl iş gücü problemi en başta gelen problemlerden birini teşkil eder. Çünkü hâlen bu memleketlerde ziraat sektöründeki iş gücü fazla olduğu gibi ileride, daha ileri tekniğin ziraate tatbiki ve nüfus artışı ile bu fazlalık daha da artacak diğer sektörlerdeki gelişme hızı bu artan nüfusu absorbe edecek kudrette olmadığından ziraattaki iş gücünde bir azalma sağlanamayacağı gibi mevcut işsizliğin sabit tutulması da bir mesele olacaktır.

Ayrıca ziraatte millî istihsal hedeflerinin tahakkuku daha ziyade geniş çiftçi tabakasının kararlarına bağlıdır. Diğer sektörlerde meselâ sana-

yide kat'i istihsal kararları hükümet veya yenilik taraftarı ve malî durumları daha müsait mahdüt teşebbüsler tarafından alındığı halde ziraatte bu böyle değildir. Bunun için az gelişmiş memleketler zirai kalkınma plânlarında iş gücünün tam istihdamına geniş yer vermek mecburiyetindedirler.

Zirai iş gücünün tam istihdamı için alınan tedbirleri başlıca üç grupta toplamak mümkündür :

1. Çiftçinin istihsalinin arttırılması ile ilgili tedbirler.
2. Ziraat sektöründeki fazla iş gücünden diğer sahalarda faydalanma.
3. Köylerde sanayi tesislerinin kurulması veya civarda yeni iş imkânlarının yaratılması.

1. Çiftçinin istihsalinin arttırılması ile ilgili tedbirler. Bu tedbirlerden en mühimleri :

- a. Daha entansif ziraat sistemlerinin tatbiki ve ziraatte entansitenin arttırılması,
- b. Daha iyi pazarlama imkânları,
- c. Organizasyonların daha müessir bir hale getirilmesi,
- d. Üretimi destekleyici tedbirlerdir.

a. Daha entansif sistemlerinin tatbiki ve ziraatte entansitenin arttırılması: Monoküller ziraat sisteminin hâkim olduğu yerlerde işçilik talebi muayyen devrelerde çok fazla diğer devrelerde çok düşüktür. Onun için bu gibi yerlerde çeşitli mahsul yetiştirmek ve hayvancılıkla bitki yetiştiriciliğini bir arada yürütmek suretiyle işçiliği daah iyi kıymetlendirmek mümkündür.

Yalnız çeşitli mahsul yetiştirme bir çok hallerde sulamaya ihtiyaç gösterir. Şu halde bu sahada arzu edilen gelişmenin elde edilebilmesi için sulama sahası ve sulama imkânlarının arttırılması icabetmektedir. Şu halde sulama, randımanın arttırılmasında en mühim faktör olduğu gibi ziraatte işçiliğin verimli bir şekilde kullanılmasında da yardım eder.

Yine bütün yıl boyunca veya işçilik talebinin düşük olduğu devrelerde bir birim sahada daha fazla işçilik kullanılmasını icabettiren ziraat nevi-leri (sebzecilik, meyvecilik ve hayvancılık gibi) üzerinde durulması işçiliğin verimli bir şekilde kullanılmasına yardım eder. Bilhassa monokültür ziraat yapan işletmelerde bu nevi faaliyetler fazla sermayeye lüzum göstermeden bütün yıl boyunca meşguliyeti arttırır ve fazla iş gücüne çalışma zemini hazırlar.

Zirai istihsalde entansitenin arttırılması yani nadasın azaltılması, sulamanın arttırılması, daha fazla gübre ve ıslah edilmiş tohumluk kullanma ve mücadelenin arttırılması ziraattaki işçilik talebi üzerine arttırıcı etki yaptığından Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ziraatte entansitenin arttırılmasına geniş yer verilmiş bulunmaktadır. Plâna göre ilk beş yıllık devrede (1963-67) nadas arazisi, özellikle yemlik baklagillerin münavebeye (nöbetleşmeye) konması ile, %6,5 azaltılabilecektir. (Cetvel 7).

KIRKDÖRT

Cetvel 7. Arazi Kullanılışı (4).		1 9 6 3		1 9 6 7	
Araziden Faydalanma Şekli		Milyon hektar	%	Milyon hektar	%
1. Coğrafi alan		77.7	100	77.7	100
2. Tarım Toprakları (5)		25.3	32,5	25.4	32.7
a. Ekili Topraklar (6)		15.3	19.7	15.7	20.3
b. Bağ-bahçe		2.1	2.7	2.3	2.9
c. Nadas		7.9	10.1	7.4	9.5
3. Çayır ve mera		28.7	36.9	28.7	36.9
4. Ormanlar		10.6	13.7	10.7	13.7
a. Normal Orman		3.9		4.3	
b. Bozuk Orman		6.7		6.4	
5. Ürün getirmeyen topraklar.		13.1	16.9	12.9	16.7

Sulama bakımından da, zıraat arazisinin genişletilmesi imkânının mahdud oluşu göz önünde tutularak, su kaynaklarının genişletilmesi esas kabul edilmiştir. Plân devresinde sulama programı gerçekleştirile bil-
diğinde ilâve 515.0-0 hektarlık arazinin sulanması ile sulanan alanların oranı % 4,3 den % 6,3 e, sulanan alanlar üzerindeki iki ürün alma oranı da % 11,5 dan % 17,5 a yükselecektir.

Sulanan alanın 1.115.000 hektar olduğu tahmin edilmiştir. (1).

1962 de sebze (yazlık ve kışlık sebzeler) yetiştirilen alanların %50 sinde, hububat ve diğer ürünler ekim alanlarının %15 inde; 1967 de ise sebze alanlarının yine %50 sinde hububat ve diğerlerinin %40 ında yılda iki ürün alınacaktır. Böylece 1962 de 130.000 ha. (sulanan alanın % 11,5 u) ve 1967 de 285.000 Ha. da (sulanan alanın % 17,5 u) iki ürün elde edilecektir. (2)

Kullanılan kimyevi gübre miktarı arttırılarak 467 bin tondan (1963) 1266 tona (1967) çıkarılacak, kullanılan ıslah edilmiş tohumluk miktarı da arttırılarak 1967 de sertifikalı tohumluk ihtiyacının (1) dörtte üçü karşılanmış olacaktır. Yine 1967 e kadar, yıllık ihtiyaç miktarı 40 milyon olduğu tahmin edilen meyve fiden ve bağ çubuğu ihtiyacının % 40 ı karşılanmış olacaktır. Devlet tarafından yapılacak mücadelelere çiftçinin katılması sağlanacak, geniş çapta zarar yapmayan zararlılara karşı mücadelelere çiftçinin katılımı sağlanacak, geniş çapta zarar yapmayan zararlılara karşı mücadele de devletin önderliği ve denetimi altında çiftçiler tarafından yapılacaktır.

b. Daha İyi Pazarlama İmkânları : Az gelişmiş memleketlerde zirai ürünlere ait pazarlama sistemleri kifayetsizdir. Bu durum teşvik edici tedbirlerin ve şehirlerdeki zıraat mahsulleri talebindeki artışın müstahsil-
ler üzerinde müsbet tesir icra etmesine engel olmaktadır.

(4) Devlet Plânlama Teşkilâtı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı s. 173

(5) Nadas, bağ-bahçe ve ekili topraklar toplamı.

(6) Meyvelikler, sebzelikler, zeytinlikler, bağ ve çay sahaları dahil.

(7) Hâlen ihtiyacının %20 si karşılanabilmektedir. Çeşitli bitkiler için yıllık sertifikalı tohumluk ihtiyacı 400.000 ton civarındadır.

KIRKBEŞ

Çiftçilerin istihallerini arttırarak pazar için istihalde bulunmaları mahsul fiyatlarına ve çiftçinin bu fiyatlara olan itimadına bağlıdır. Çiftçiler fiyatlardan emin olmadıkça pazar için istihalde bulunmak maksadı ile istihallerini arttırma yoluna gitmezler. Pazarlama şartlarının islahı ve çiftçilerin kısa vâdeli ihtiyaçlarının karşılanması çiftçilerin daha verimli çalışmasına yardım eder, ve onları bu hususta teşvik eder. Bu hususları göz önünde tutan devletler gerek bu problemleri hal ve gerekse daha iyi pazarlama imkânı yaratmak için lüzumlu tedbirleri almaya çalışırlar. Bu maksatla kalkınma plânında;

1. Ürünlerin pazarlanması ve kredi arzı gibi iki amaca hizmet edebilecek kooperatiflerin gelişme imkânlarının hazırlanması;

2. Üretim ve pazar merkezlerine göre, özel sektörün gerekli yerlerde pazar tesisleri kurması için destekleyici tedbirlerin alınması; icabında devlet eliyle lüzumlu teşebbüslerin kurulması;

3. Üretim ve pazar merkezleri arasında yol ve taşıma imkânlarının geliştirilmesi;

4. Standartların tesbiti, ve ürünlerin dış ve iç pazarlara bu standartlara uygun olarak arzedilip edilmediğinin kontrolüne yer verilmiştir.

c. Organizasyonların daha müessir bir hale getirilmesi: İstihsalın artırılması ile ilgili ve ziraî iş gücü üzerine tesir eden organizasyonların başlıcaları :

1. Ziraî Yayım ve Demonstrasyonlar;

2. Ziraî Kredi;

3. Ve çiftçinin teşkilatlanması ile ilgili organizasyonlardır.

1. Ziraî Yayım ve Demonstrasyonlar: Az gelişmiş memleketlerdeki çiftçiler ikna oluncaya kadar yenilikleri kolaylıkla benimsemezler. Bu bakımdan çiftçiye ikna hususunda ziraî yayım servisi ile çiftçi tarlalarında yapılan demonstrasyonlar büyük ehemmiyeti haizdir.

Ekseriya şartlar bakımından daha müsait olan Devlet Üretim Çiftliklerinde yapılan demonstrasyonlar çiftçi tarlasında yapılan demonstrasyonlardan daha az tesirlidir, ve bir çok hallerde bu demonstrasyonlar çiftçinin nazari dikkatini celbetmeyebilir.

Ayrıca yayım elemanlarının çiftçilere daha faydalı olabilmesi ve bütün faaliyetlerini çiftçinin eğitimine hasredebilmesi için bunlara idarî vazifelerin verilmemesi gerekir.

Ziraî istihsalın arttırılmasında çiftçilerin tam iştirakinin temini için lüzumlu olan bu hususlara kalkınma plânında yer verilmiş yayım hizmetlerinin arttırılması, bunların daha müessir bir hale getirilmesi ve yayım personelinin idarî hizmetlerde kullanılmaması prensip olarak kabul edilmiştir. Plâna göre yayım çalışmaları için 7700 teknik personele ihtiyaç vardır. Bugünkü mevcut ise 4400 kadardır. Yalnız bu personele yayım hizmetlerinden başka idarî vazifeler de yüklenildiğinden yayım işlerinde bilfiil çalışan eleman miktarını daha düşük kabul etmek gerekir.

2. Ziraî Kredi: ziraî istihsalın arttırılması ve dolayısıyla ziraî iş gücünün tam istihdamı üzerine tesir eden faktörlerden biri de istihsal için yapılan ikrazlar ve sübvansiyonlardır. Zira çiftçi âşinâ olmadığı istihsal maddelerini (gübre, tohum, fidan v.s.) satın almak için lüzumlu parayı yüksek faizle borçlanmak suretiyle temin ederse bunların değeri üzerinde az çok

ikna olmuş olsa dahi bu nevi maddelerin kullanılmasını çok riskli görebilir.

Bu bakımdan ziraî kredi istihsalı arttıracak bir şekilde ayarlanmalı verilen kredilerin yerinde kullanılması temin edilmelidir. Başlangıçta aynı krediden veya parasız olarak yapılan yardımlardan daah iyi netice alınabilir. Yeni malzemeler çiftçiler tarafından benimsendikten sonra bu nevi yardımlar mâkul faiz nisbetini haiz kredilerle ikâme edilmek suretiyle azaltılabilir, veya tamamen kaldırılır.

Bu nevi tedbirler çiftler üzerinde müsbet tesir icra ederek çiftçileri pazar için istihsalde bulunmaya ve istihsellerini arttırmaya teşvik edebilir. Bu durum ziraî iş gücünün tam istihdamına yardım edeceği gibi işçilikten daha entansif bir şekilde faydalanma imkânını da yaratır.

(3) Çiftçinin Teşkilâtlandırılması ile İlgili Organizasyonlar: Çiftçilerin kooperatifleşmesi, çiftçiler arasında müşterek çalışma fikrinin gelişmesi istihsal dolayısıyla iş gücü üzerine müsbet tesir icra eder. Bu maksatla kalkınma plânında kooperatifleşmenin ve üreticilerin kendi aralarında birlikler kurmalarının destekleneceği prensip olarak kabul edilmiştir.

d. Üretimi Destekleyici Tedbirler. Toprak reformu ve fiyat politikası gibi istihsalin artışını destekleyici tedbirler istihsalin arttırılmasına ve iş gücünün daha iyi kıymetlendirilmesine yardım eder.

Toprak reformu fazla iş gücünü arazi ıslahı, yol ve sulama tesisleri inşaatı ve köylerde kurulacak sanayi tesislerinde kullanmak üzere ziraatten çekebilir. Arazi tasarruf sistemlerinin ıslahı da iş gücü üzerine müsbet tesir icra eder. Zira bâzı arazi tasarruf sistemleri çiftçilerin kendi arazilerinde sabit ıslahat yapmalarını frenler, ve istihsalı arttırma hususundaki gayretlerini zayıflatır. Kısa ve emniyetsiz kontratlar, ortakçılık, istismarcı kira sistemi, mülk sahibine kronik vaziyette borçlu olma ve kontratların açık ve anlaşılır bir durumda olmayışı istihsalı ve işletmede yapılacak ıslahatları frenler.

Plânda bu hususlara da yer verilmiş mülkiyet dağılımının (işletmelerin genişliği, ve tapulama işlerinin rasyonelleştirilmesi, toprak dağıtımı, v.s.) halledileceği, ortakçılık ve kiracılık şartlarının düzenleneceği prensip olarak kabul edilmiştir.

Fiyat politikası ve fiyat stabilizasyonu da çiftçinin istihsalı ve iş gücü üzerine tesir eder. Plâna göre fiyat politikası istihsal artışını destekleyici bir şekilde kullanılacak istihsal maddelerinin (yem, gübre ve iyi tohumluk gibi) çiftçinin eline ucuz geçmesi için tedbir alınacak, ziraat mahsulleri fiyatlarının tesbitinde nisbî fiyatlara da yer verilecek ve fiyat stabilizasyonu için kredi ve pazarlama kolaylıkları üzerinde durulacaktır.

2. Ziraat Sektöründeki Fazla İş Gücünden Diğer Sahalarda Faydalanma.

Yukarıda belirtildiği veçhile az çalışma sâdece köylülerin çalışmak istememelerinden ileri gelmemektedir. Bâzen köylü çalışmak istediği halde çalışma sahası bulamadığından işsiz kalmaktadır. Bu iş gücünden arazi ısl-

lahı, toplum kalkınması (köy kalkınması), toprak muhafazası ve köylerde mesken inşaatı gibi sahalarda faydalanılabilir.

Az gelişmiş memleketlerde bu sahalarda seferber edilecek iş gücüne ücret ödenmesi kalkınma gayretlerini köstekleyeceğinden çok kere bu memleketlerde gönüllü ve ücreti kısmen aynı olarak ödenen iş gücünden faydalanma yollarına baş vurulmaktadır.

3. Köylerde Sanayi Tesislerinin Kurulması veya İş İmkânlarının Yaratılması. İşsizliği önlemek için baş vurulan diğer bir tedbir de çiftçi nüfusa, kendi bölgelerinde iş imkânı yaratmaktır. Köy ve civarındaki bayındırlık faaliyetleri (köy yolları ve köy okulları inşaatı gibi) ve bilhassa ziraî ürünleri işleyecek veya çiftçiler için lüzumlu maddeleri imâl edecek küçük fabrika tesislerinin kurulması yeni iş imkânları yaratarak işsizliğin azalmasına yardım eder.

İleride bütün yıl boyunca ziraatte fazla iş gücünün bulunduğu ve elektrik kuvveti ile nakliye hizmetlerinin ulaştığı ziraî bölgelerde daha büyük sanayi tesisleri kurulabilir. Bu nevi sanayileşmede lüzumlu işçi civardan temin edileceği ve bu işçiler kendi aileleri ile birlikte civar köylerde ikâmet edeceğinden işçilerin mesken ihtiyacı da kolaylıkla karşılanmış olur. Bu suretle ziraî bölgelerde kurulacak sanayi tesisleri ziraî istihsalde kullanılmayan iş gücünün ziraatten çekilmesine imkân hazırlar.

Literatür :

1. Aktan, Reşat, Türkiye Ziraatında Prodüktivite, Ankara 1958
2. Aktan, Reşat, Ziraî İktisat Ders Notları (roto)
3. Devlet İstatistik Enstitüsü, Ziraî İstatistik Özetleri ve Ziraî Bünye ve İstihsal (muhtelif yıllara ait)
4. Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarlığı, Kalkınma Plânı, Birinci Beş Yıl (1963-1967) Ankara 1963
5. FAO/ECAFE, Report of the FAO/ECAFE Expert Group on selected Aspects of Agricultural Planning in Asia and Far East, 1962
6. Köylü, Kâzım, Ziraat İktisadı, Ziraî İşletmecilik I, Ankara 1959
7. Wilcox, W. W. and W. W. Cochrane, Economics of American Agriculture, 1961.

İKİNCİ BÖLÜM

9.

SAVAŞ DURUMU

Max BEER

Türkçesi : Babür KUZUCU

Bütün okul kitaplarında da yazıldığı gibi, Fransanın savaşa 3 Eylül 1939 da katıldığı söylenir. Gerçekten de o gün, Paris Hükümeti, Londranın-
kinden epey saat sonra, Berlin büyükelçisi Bay Coulondre aracılığıyla, Almanya Dışişleri Bakanı Bay Von Ribbentrop'a, ülkesinin Reichla «Savaş Durumu»nda olduğunu bildirdi.

Cenevredeydim üç eylülde.. Uluslar Birliğinin merkezi olan şehir, sarsıntısı bütün dünyada duyulan çıkmazla çalkanıyordu. Doğrusu, hiçkimse savaşın çıkacağını sanmıyordu. Gücsüzlüğüyle Çekoslovakya'da oynanan drama yardım etmiş olan 1938 Kurultayının anıları silinmemiştir daha. Prague dışında, dünyanın hiçbir yanında, demokratik güçlerin yenilişi karşısında, böylesine utanç verici, böylesine onur kırıcı bir duruma düşülmemiştir. Kimsenin gözünde değeri kalmamıştır artık, bu birliğin. 1939 yılının 3 Eylülü, «dünyanın merkezi»nde, bu kez diktatörlerin, ingiliz-fransız topluluğuna hiç bir anlaşma olanağı vermiyeceği akla getirilmiyor, genellikle, Hitlerin yeni bir «barış zaferi» bekleniyordu.

Büyük haberi, dostlarla her zaman gittiğimiz barda, her kezinde olduğu gibi, bu bunaltıcı saatleri radyo dinliyerek geçirirken duydum. İyi giyinmiş yaşlıca bir bay ayağa kalktı, «Evet, işte en sonunda Fransa savaş açtı!» diye haykırdı. O zaman, yüksek bir taburenin üstüne tünemiş ufak tefek genç bir adam «Affedersiniz» dedi «Sözleriniz tam deyimlemiyor olayı. Fransa kimseye savaş açmadı aslında. İster istemez savaş durumunda buldu kendi kendini.. Pek aynı şey değil ikisi.» Ve küçük züppe, üstüne bas-basa yineledi son sözlerini; «Aynı şey değil bu ikisi!..» Bozulduğumuzu belli etmeden gülümsemeğe çalıştık.

Ertesi gün Fransaya dönüyordum. Cenevreden ayrılmadan önce, son derece yurtsever ve usta bir diplomat olan Fransa başkonsolosunu gördüm. «Parisle» bir telefon konuşmasını bitirmek üzereydi. Gözleri parıl parıldı. O anda çok ciddi bir takım uğraşları yansıtan yüzü ışıldıyordu. Çoşkudan çok bir esenlik duygusuydu, denebilir, yüzünde dalgalanan. «Maneviyatımız çok yüksek bu kez» diyordu «İşler 1914 deki gibi geçmiyecek! Hitleri kendi ülkesinde yeneceğiz! Siegfried Hattının üstüne yürünecek. Bu, saldırgan savaşın ta kendisi, sonu da zaferdir.»

Harekâtdan sonraki iki gün boyunca, Rhône'dan Seine'e gidene kadar, her garda karşılaştığım ruh durumu bunun aynıydı. Çevremde, bütün bir halkın, bu kez, savaşı tam yapmak ve sonuna erdirmek konusundaki dileği seziliyordu. Ve bu, boş, aldatıcı, uyutucu bir düşünce değildi. Hükümetin

şu allahlık sloganı gönülleri yumuşatmıyor, kafaları yolundan çeviremiyordu: «Her altı ayda bir, bir hiç için harekâta geçmek istemiyoruz..» Evler barklar, karılar, çocukları bırakılıyorsa, iç sıkıcı bir dizi davranışı biçimlemek için değildi bu, Hitlerin kendisiyle, kendi yarattığı, şimdiedek birçok halkların üstüne çöken ve eğer, bakı ve yıkım araçlarının çoğalması önlenemesse, Fransanın da yüzdeyüz kurbanı olacağı barbarlığıyla boy ölçüşmek içindi.

Böylece, savaş, bütün dünya için, onca insanın yaşamını altüst eden korkunç olgunun dolaysız nedenlerini kimsenin tartışamayacağı, açık bir anlam kazanıyordu. Onu yapmanın eşğinde olanlara, hiçbir savaş bu kadar haklı ve kaçınılmaz görünmemiştir. Hiçbir korku doğmamıştı içlerine. Bu ihtiyat askerleri, yaşlı, genç, bindiğim küçük trenleri dolduran bu köylüler, işçiler, hatta, Savoie'nin şu ya da bu bölgesini, o yana, bu yana koşuşup duran italyan gönüllüleri, hepsi davranışlarında sorumlu ve güçlü, hizmet ettikleri amaçlara güvenli, savaşı istediği kadar uzun olsun, bir öncekinden daha iyi yapmak ve kazanmak için gereken sürece ve sonuna kadar bütün çetinliğince yapmağa karar vermişlerdi.

İçine hiçbir savsatanın katışmadığı bu ruh durumunu, yüzyılın utançına son vermek yolunda herşeyi gerekirse özvermek (feda etmek) demek olan bu çözümü, daha savaşın başında, bütün Fransa tanımsamıştı. Fransanın karşısında silâha sarıldığı savaş, Hitlerin savaşıydı, gerçekten.

Bu etkin görünüm önünde ancak, yararsız bir barış savunusuyla geçen, yitirilmiş yedi yıl unutulabilirdi. Hayır, yürekler yumuşamamıştı. Onca hükümetin böylesine aşırı bir biçimde yürüttüğü barışçılık, ülkenin manevî güçlerini çökertememişti. Ulus, barış için yapılan uzun savaş boyunca olamadığına güçlüydü belki. Bu savaşın kaçınılmazlığına inanarak, bütün Fransa, ona, eşi görülmemiş bir güçle atılıyordu. Hiç kimse, gerçekten de, yedi yıldan bu yana, halkın kanını akıtmamak için olmadık şeyleri yapmış ülke yöneticilerinden sızlanabilir miydi? Öyleyse, şefler şu anda, herşeyde, ulustan, onun ödün vermiyen ve kararlı görünüşünden hız alırken doğru olanı yapıyordular. Savaş istemiyor muydu ulus? Tamam öyleyse, onlar da bunu, hem de her zamankinden daha olumlu olarak yapacaklardı..

Paris'e varışından sonra, taşranın üstümde uyandırdığı etkili izlenim değişmekte gecikmedi. Ve çok zaman geçmeden, cenevreli küçük züppenin haklı olduğunu anladım. Savaş açılmamış, onun içinde olmaktan başka yol kalmadığı tanımsanmıştı. Ne önemli ayrıntı gerçekten. Bir ülkenin tümü kadar, bütün dünyanın alinyazısıyla da oynıyabilirdi bu ayrıntı.

Fransa savaş durumundaydı; bunun açık ve gözden kaçmıyan bir sürü belirtisi vardı. Fransanın Berlin büyük elçisi Reichdan ayrılmış, Almanyanın Paristeki temsilcisi de Fransadan yola çıkmıştı. Hitlerin adamlarına ayrıcalıkla davranılırken, antinazi almanlar toplama kamplarına sürülüyordu. Sağlam olan herkes cephegedydi. Hava saldırıları olasılığından ötürü Paris boşalmıştı. Güneşin batımından sonra donuk bir geceydi, bulvarların üstüne çöken. Resmî arabalarda üniformalı kadınlar görölüyordu. Sansür gazeteleri daha donuk biçime sokmuştu. Tiyatrolar kapılarına kahramanlık tabloları asıyorlar ve halkı ordu bonoları almıya çağırıyorlardı. Evet, savaş durumunu yaşıyordu Fransa. Diplomatik ilişkilerin kesilişi, genel se-

ferberlik, sıkı yönetim ve daha bir sürü olay arasında bağıntılar kurunca, su götürmezdi bu durum.

Ama, ya savaşın kendisi nerdeydi? Bu savaş durumu ortamının neresindeydi? Savaş Polanyadaydı aslına bakarsak; alçakça yağmalanmış Polonyada. Denizlere, göklere sökün etmişti. Ne var ki, fransız-alman sınırında hemen hemen hiç iz yoktu bu savaştan. Alman orduları Maginot Hattına saldırmıyorlar, fransız güçleri de Siegfried Hattına yürümüyorlardı. Başlıyalı on, on beş gün geçmişti ki, önce bütün Fransa, sonra da bütün dünya bu durumu «Savaş gülünçlüğü» diye adlandırmaya başlamışlardı. Bu anda Fransanın - Daire ve ordu şefleriyle, hükümetten kurulu bu resmî Fransanın - barıştan savaşa dönüşen bu yolda, kendini çökerten maddî ve manevî bir sancı içinde olduğu izlenimi uyanıyordu. Bir sürü anlaşmazlığın ortaya çıkardığı durum da besliyordu, bu kaygı ve kuşkuları.. Ülkenin yöneticileri, hâlâ, 30 Ocak 1939 da egemen olan ve daha sonraları Hitlerin bütün Avrupaya yönettiği saldırıların da etkiliyemediği bir ruh durumu içinde gibiydiler. 3 Eylül 1939 günü, savaş durumu açıklandığında, gerçekten, savaşı sonuna kadar yapmağa kadar verilmişmiydi? Yoksa, bu, ileri bir askerî eylemden başka yolla savaşı yapmayı hiçbir zaman akıldan çıkarmadan, Hitlerin saldırısının ve ingiliz hükümetinin korkusuz tutumunun kaçınılmaz kıldığı, ister istemez boyun eğilmiş bir davranış mıydı? 1914 yılı, Ağustosunda, Fransanın alinyazısından sorumlu hükümetin «Seferberlik savaş değildir» ilkesine sarıldığı akıldadır. 3 Eylül 1939 hükümeti de «Savaş durumu savaş demek değildir» gibi bir düşünüş içinde mi yaşıyordu acaba?

Neler oluyordu gerçekten? Fransa Halkı hazırda. Pekiyi, hükümeti neyi bekliyordu?

Fransa kamuoyu önceleri kuşkulandı çok. Fransızların bir çoğu apansız bir alman akını bekliyorlardı. Hatta, sınırı boyunda, iki ordunun hiç bir davranışta bulunmadan durmaları, fransız-alman savaşlarında mutlu bir yenilik, gerçek bir başarı, bir zafer muştusu sayılmıştı. Denebilir ki, Fransız güçlerinin düşman topraklarına apansız bir akınından yana olanlar bile fazla bir kaygıya kapılmadılar, ilk haftalarda. Büyük askerî patlamalardan önce bu türden yakınlaşmalar olabilirdi ve Fransayla Almanyanın bu iki yeni yığınak sisteminin çatışmanın biçimine yeni yöntemler getirmesi olağandı. Hiç olmasa, akla uygun bir süre sonunda, fransız ordusunun Siegfried Hattına saldıracağı, ya da, ilk anda doğrudan doğruya Almanyaya saldırmanın sakıncaları düşünülerek İtalyanın üstüne yürüneceği umuluyordu. Nasıl olsa o da Almanyanın bağdaşığı (müttefiki) değilmiydi? Hemen eyleme geçilmiyorsa, bu, gerek askerî bakımdan, gerekse sanayi gereçleri yönünden onu en iyi yapmanın sırasını kollamak için değilmiydi? Hatta, olaylarla yakından ilgili Paris çevrelerinde, bir savaş eşliğinde Fransanın, Roma hükümetinden gelecek iki yüzlü bir «yansızlık» ya da «savaş dışılık» siyasasına hiçbir biçimde hoşgörü gösterilmiyeceği kesinlikle belirtilmişti. Daha ilk saatte Roma büyükelçisinin Mussoliniye «Fransadan yana mı, yoksa, Fransanın karşısında mı olduğu»nu soracağı söyleniyordu. Bu öylesine bir soruydu ki, karşılığı ne olursa olsun, Fransa güçlerinin tozu dumana katarak İtalyaya girmelerini sağlayabilirdi.

Her durumda bütün Fransa, Fransız hükümeti ve kurmayının iyice olgunlaştırılmış bir savaş plânı olduğuna, çoktandır yürürlüğe konduğuna ve iki kesin etkeni gözönünde tuttuğuna inanıyordu: Almanya güçlerinin büyük bir kısmının Polonyaca emilmesi -yoksa polonyayla bağdaşmanın (ittifakın) sıkılaştırılmasının anlamı ne olabilirdi?- ve Reichin İtalyayla bağdaşıklığının (müttefikliğinin) geleneksel eğretiliği. Bu anlamda, şimdiye dek Fransa kendine görünür bir program çizmemişse, bu, Bay Daladier hükümetinin ve General Gamelin yönetimindeki Fransız kurmayının, etkinliği düşmana bırakmakta haklı nedenleri olmasındandı. Bütününü geçici olarak Fransa'nın içinde donduğu bekleyiş stratejik bir oyunla yorumlanıyordu. İyi düşünülmüş büyük bir pusu bekliyordu onbaşı komutanı ve becerikli çırağını.

Ama, bekleyiş sürdü gitti ve hiçbir şey olmadı. Öyleyse, savaş yorumları yapan dergilerin sezemediği, göremediği bir gerçeğin ortaya çıkışı zorunlu oluyordu: Hiçbir etkin nitelik kazanmıyordu bu savaş durumu. Almanya, Rhin üstünde saldırgan duruma geçmeyip Polonyayı güzelce yok ederken, Fransa da, sanki Polonyayla hiç bir bağdaşıklığı (ittifakı) yokmuş gibi, Reicha saldırmıyordu. İtalya Alpleri aşmayı hiçbir zaman denemiyordu ya, Fransa da, Çelik Paktı'ndan haberi olduğu halde ve ilerisi için hiç bir teminat sağlamayı bile düşünmeden, onun gerçek yüzünü bilmezlikten geliyordu.

(Devam Edecek)

KAFKA DOLAYISIYLA SANAT VE TOPLUM İLİŞKİSİ

Ülkemizde canlı bir tartışma dönemine giren toplumculuk sorunu, bilindiği gibi, sadece kaynak kitaplardan okunup öğrenileverecek bir sorun değildir; gerçek bir toplumcu, kaynak kitapların verdiği bilgiler, daha önemlisi, yöntemlerle yeni olayları incelemek, çözümlmek, açıklamak ve bu yolla insan görüşünün boyutlarını genişleterek onu değiştirmek gücünü kazanmalıdır. Bugün bütün dünyaya toplumcularını uğraştıran, giderek zaman zaman karşı karşıya getiren çeşitli yeni sorunlar arasında sanat ve düşün akımlarının toplumcu amaçlarla olan ilişkileri sorunu önemli bir yer tutmaktadır. Örnek olarak KAFKA, toplumcuları bugün de sert tartışmalar içinde bırakan bir konu olmuştur.

Türk okuyucusu Kafka'yı ve onun gibi tartışmalara yol açan başka çağdaş yazarları, bütün yapıtları ile olmasa da artık tanımaya başlamıştır. Bu bakımdan, bu ünlü yazarlar üstüne söylenen ve yazılanları bilmesi elbette gerekli ve yararlıdır. Şunu söylemeden geçmiyelim ki, bilmek hiçbir zaman zararlı değildir. Ve Türk toplumcuları oldum olası yasakçılığa karşı çıkmışlar, böylece eski ve yeni bütün düşünce akımlarının tanınması, bilinmesi için çalışmışlardır. Onlar bu çabalarında haklıydılar; çünkü asıl zararlı olan, yarım yamalak ve kulaktan dolma bilgilerle dünya düşünce yaşamının içinde yer almaya, hele yan tutmaya kalkışmaktır. Yasakçılığın ortadan kalkması, bağınazlığın yenilgiye uğraması sonucunu doğurur ve bundan toplum gibi toplumcu akım da güçlenir. Sanat ve düşün yapıtları karşısında herkes özgür olarak düşünebilmeli ve yargılarını, türlü yasaklar ve baskılar altında değil kendi kanıları ile verebilmelidirler. Yan tutmanın önemi ve değeri ancak bundan sonra ve bununla belirir. Okumadığımız kitapları yasaklamaya kalkmak düpedüz softalıksa, okuduğumuz kitapları yasaklamaya kalkmak büyük bir haksızlık ve çelişmedir, yeni kuşakları ve halkı kendimizden aşağı görmek anlamına gelir. Oysa kültürün başlıca özelliği onun evrensel oluşudur.

Kafka, Camus, Sartre gibi yazarlar konusunda, Türk toplumcuları arasında da anlaşmazlıklar ve çatışmalar görülüyor, duyuluyor zaman zaman. Bundan daha doğal birşey olmaz. Kafka'yı, Camus'ü, Sartre'ı beğenip beğenmemekte herkes özgürdür. Önemli olan onları beğenip beğenmemek hakkının herkese tanınmasıdır. Çünkü, bu konuda dünya yazarları ve düşünürleri arasında da çekişmeler vardır. Bir bu çeşitli düşünceler arasından hangisini seçsek ve hangisine dayansak, dayandığımız düşünceyi bir yasaklamanın temeli ve savunusu gibi göstermekten kaçınmalıyız.

İşte aşağıda okuyacağınız iki yazıda, bu önemli sorun inceleniyor: Kafka dolayısıyla sanat ve toplum ilişkisi nedir? Roger Garaudy'nin D'un Réalisme sans rivage adlı kitabından EYLEM'in ikinci sayısında geniş bir özet vermiştik. Burada o kitabın son bölümünün çevirisini olduğu gibi koyuyoruz. İkinci yazı, Hans Mayer adlı ünlü bir Alman edebiyat Profesörü ile yapılan bir konuşmadır. Böylece sorun ayrı açılardan ortaya konmuş oluyor.

KIYISIZ BİR

GERÇEKÇİLİK ÜZERİNE (1)

ROGER GARAUDY

Mehmet Doğan

Her soy sanat eseri, insanın dünyada bulunuşunun bir biçimini anlatır.

Bundan iki sonuç çıkar: Gerçekçi olmayan, yani kendi dışında ve kendisinden bağımsız bir gerçeği vermeyen şey sanat olamaz; mayâ olarak, gerçekle kucak kucağa olan insanın varlığını gözönünde almamazlık edemediği için bu gerçekçiliğin tanımlanması son derece karışıktır.

Baudelaire: «Şiir, içinde daha çok gerçeği taşıyan, ancak bir başka dünyada tümünden doğru olan şeydir» diyordu.

Gerçekçilik, sanat eserlerle tanımlanır, onlardan ayrı ve önce değil. Bilimsel bir araştırmaya, diyalektiğin daha önceden bilinen kanunlarına göre değer biçilemediği gibi, artistik bir yaratışa da kendinden önceki eserlere özgü ölçülerle değer biçilemez.

Stendhal ve Balzac'dan, Courbet ve Répine'den, Tolstoy ve Martin du Gard'dan, Gorki ve Mayakovski'den, büyük bir gerçekçiliğin ölçüleri çıkarılabilir. Peki, Kafka'nın, Saint-John Perse'in ya da Picaso'nun eserleri bu ölçülere uymazsa ne yapacağız? Onları gerçekçilikten, bu demek sanat-tan saymayacak mıyız? Yoksa, tersine, gerçekçiliğin tanımını açmamız, genişletmemiz, yüzyılımızın karakteristik eserlerinin ışığında ona, bütün bu zenginlikleri geçmişin mirasına katmak imkânını verebilecek olan yeni boyutlar bulmamız mı gereklidir?

Biz bu ikinci yolu tuttuk.

İşte bu nedenle, gerçekçiliğin çok dar ölçülerile uzun zamandır sevmeyi kendimize yasakladığımız eserleri seçtik.

Hürriyet, hiçbir zaman soyut değildir. «Yokluk»tan meydana gelmez. Gerçek hürriyet ancak, geçmiş zamanların kültüründe, yaşanan günlerin mücadelelerinde ve geleceği kuran kimselerin ortak çabalarında kök salmış durumda bulunur.

Sanatçı ve yazar da bu kanundan ayrı değildir. Sanatta gerçekçilik, hürriyetin en yüksek şekli olan insanın insan tarafından devamlı yaratılışına katılmanın bilinçleşmesidir.

Gerçekçi olmak, gerçek olanın görüntüsünü (image) değil, onun hareketini taklit etmek demektir; bu ise, eşyaların, olayların ve insanların tam bir kopyasını, tıpatıp benzerini vermek değil, oluş halinde bir dünyanın yaratıcı eylemine katılmak, ondaki iç düzeni bulmaktır. Buradan gidilerek, sanatçının gerçek hürriyeti tanımlanabilir: Sanatçı, kendi dışında ve kendisinden bağımsız bir gerçekliği tarafsız bir şekilde yansıtmak ya da açıklamak zorunda değildir. O yalnızca, mücadelenin bir anlatıcısı

(1) Roger Garaudy, *D'un Réalisme sans Rivage*, pp. 243-250.

(2) Aslı Almanca. *Weltanschauung* = Dünya görüşü. (Ç.N.)

değil, tarihî görev ve sorumluluk payı ile aynı zamanda savaşçılardan biridir de. Herkes için olduğu gibi onun için de söz konusu olan, dünyayı açıklamak değil onun değiştirilmesine katılmaktır.

Sanatçının rölü, filozofun ya da tarihçinininkiyle aynı değildir. Örneğin, gerçeğin bütününe yansıtmak zorunda değildir sanatçı.

Gerçekçilik adına, bir eserden, gerçeğin bütününe yansıtmasını, bir devrin ya da bir halkın tarihî yörüngesini çizmesini geleceğin ana devrim ve perspektiflerini göstermesini istemek, felsefî bir istek olur, estetik değil.

Bir eser, belirli bir devirde insanın dünya ile ilişkisinin çok sınırlı, hattâ çok güzel bir tanığı olabilir; ama bu tanıklık doğru ve büyük de olabilir.

Bir yazar, örneğin, yabancılaştırmanın şu ya da bu yönünü çok kuvvetle duyabilir ve açıklayabilir; ama onun nedenlerini ve onu aşma yollarını bulamaz, gösteremez; onun köleliğinden kurtulamaz. Bütün bunlara rağmen yine de büyük bir yazar olabilir.

Bandelaire'de ya da Rimbaud'da çağlarının tüm kanununu bulamadım ben. Ama bu, onları, bilinmeyen dünyaları bulanların en büyüklerinden saymamıza engel mi olmalıdır?

Bir yazarın ya da sanatçının felsefî ve politik bilincinin, onun sanatçı kabiliyeti derecesinde olması arzu edilir. Fakat onu yalnız bu ölçüye vurursak, şiirlerinde onu bir şair olarak değil, bir tarihçi, bir politikacı ve filozof olarak değerlendirmiş oluruz.

Bir yazarın ya da bir sanatçının, geleceğin perspektiflerine dair aydınlık bir bilinci olması ve bu yolla eserine mücadelecî bir anlam katması, arzu edilir. Fakat onu yalnızca bu ölçüye vurursak, çok kere, Bandelaire'in koyduğu soruya sürüklenmek tehlikesiyle karşılaşırız: «Erdemli yazarlar, erdem'i sevdirmekte usta mıdır?» Sanata özgü, ahlâk, kural koymaz, uyandırır.

Marksçılık, artistik yaratışın kendine özgülüğünü tanımamazlık etmez.

Maddeciliğin ve sanatta da gerçekçiliğin en önemli tezi -Bilinç hayatı değil, hayat bilinci tâyin eder... Bilinç, hiçbir zaman, bilinçli Varlık'tan başka birşey değildir- asla bilincin ve hayatın ilişkilerinin mekanik bir gerekirciliğini icabettirmez.

Bir insanın dünya anlayışını onun sınıfsal durumundan çıkarmak saçma olurdu. Sınıfsal menşeleri bakımından Marks bir küçük burjuva, Engels bir büyük burjuva idi. Ama dünya görüşleri sınıflarının dünya görüşü değildir. Hangi dünya görüşünün nerede ve ne zaman doğabileceği bir anlam ifade etmez. Devrimci bir gerçeklik olmadığı sürece devrimci bir kuram olanaksızdır, olmaz. Marksçılık, ancak işçi sınıfı başlıbaşına bir tarihî kuvvet olarak ortaya çıktığı zaman doğabildi ve kendinden önceki ütopyalardan kurtulabildi. O zamanlar ancak «tarihî hareketin bilgisi», devrimci bir dünya anlayışına varmağa izin veriyordu.

Öyleyse, örneğin, Kafka'nın eserlerinin, kapitalizmin çürüme devresinde Avusturya-Macaristan boyunduruğundaki Prag'da yaşamış bir yahudi tüccarının oğlunun eserleri olduğunu bilmenin hiç mi önemi yoktur? Değil tabii. Kafka'nın bilincinin oluşumundaki tarihî şartları araştıran bu incelemenin önemi büyüktür; çünkü Kafka'nın artistik yaratışının bütün malzemeleri bu yaşanmış tecrübeden gelmektedir. Fakat bu ilk araştırma bir cevap değil, bir sorudur. Sanat eseri, bir sonuç, bir bileşke

ELLİBEŞ

değildir. Sanat eseri, zamanının, aile çevresinin, toplumsal, dinsel, kültürel çevresinin, kişisel durumunun ve görevlerinin, aşklarının ve tüm hayatının sanatçının önüne koyduğu soruların topuna birden verilmiş toptan bir cevaptır. Bu cevap, kendisini meydana getiren şartların toplamından daha başka ve fazla birşeydir. Kafka'yı anlamak, herşeyden önce, bu kendine özgü, bu biricik girişimi, bu yepyeni cevabı, etkilerin birikiminden kurtarmaktır. O yine de, devrini ve onun gelişme şartlarını tam olarak kavrayamayan kısmi bir cevaptır. Kafka da Marks gibi toplumsal menşei bakımından bir küçük burjuva olmasına rağmen, Marks'tan farklı olarak, sınıfının tarihi perspektiflerini (ya da daha çok, tarihi perspektif yokluğunu) aşamaz. Ekim Devrimi'nin ve savaş sonrası büyük işçi hareketlerinin çağdaşı olan bu insan, apaçık ortaya koyduğu bu yabancılaştırmanın kölesi olarak kalır. Yabancılaştırmayı, insanı heyecanlandıran artistik bir anlatım içinde vermesine rağmen, bu yabancılaştırmanın bilincinden devrimci sonuçlar çıkaramaz. O halde Kafka'nın bir küçük burjuva olduğunu; Prag'da, yahudi topluluğu arasında, aile çevresinde bir küçük burjuva olarak içinde yaşadığı somut şartları belirtmek çok önemlidir; yalnız, onun varoluş şartlarını inceleyen bu gerekli incelemenin ne bir açıklama ne de bir bir değer yargısı olmadığını gözden uzak tutmamalıdır.

Saint-John Perse için de buna benzer bir yol denedik bu kitapta. Saint-John Perse'in şiirini, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın bir yüksek memuru olan bir büyük burjuvanın «Weltanschauung» u (2) olarak tanımlamak ne kadar saçma olursa, onu meydana getirmiş olan insanı tecrübe ve buna bağlı olarak şairin kibirli inkâr (négation) tepkisini öğrenmek sizin bu şiiri tamamen anlamak o kadar güçtür.

Aynı şekilde Picaso'yu, İspanyol anarşizmi ve mistisizmi, emperyalizm devrine özgü ruhsal çözülme, kapitalist resim pazarı şartları ile sosyolojik olarak açıklamak iddiası ve bu yolla, çökmekte olan burjuvazinin çehresini ortaya koyan sanatının bir çöküş sanatı olduğu sonucuna varmak da yanlıştır.

Aksine bugün biz resimde yeni bir çıkış, gerçek bir «Yeniden Doğuş» olduğuna inanıyoruz. Niçin? Çünkü Picaso, dört yüzyıldır kullanıla kullanıla bir gelenek haline gelmiş olan mekân ve perspektif anlayışını tartışma konusu haline getirmekle, resime yeni yollar açıyor, geleneksel gerçekçiliği dar bir tanımlamadan kurtarıyordu. İtalyan Yeniden Doğuşundanberi anlaşıldığı halile perspektif, bir başka kurala dayanırdı: Dünya, bir tek gözle ve yerimizden kıpırdamadan baktığımız bir manzaradır, denirdi. «Kübist» dediğimiz resim bize, eşyalara bakışın daha insanî, daha gerçek şartlarının bilincine ulaşma imkânını verdi; örneğin, etrafında dönere kbaktığımız bir nesneyi, bir tuval üzerine birbirini izleyen bir sıra görünüşlerle gösterdi bize; bir kişinin ya da bir sahnenin karakteristik unsurlarını, bizim anımızdaki veya düşümüzdeki çağrışımlarda oldukları gibi bir tek imajda birleştirdi; eşyaların konumunu ve şeklini, sonunda arzumuzu ya da sıkıntımızı bozacak ya da büyültecek şekilde değiştirdi. Bu, gerçekçilikten ayrılmak demek midir? Hayır. Çünkü, hareket eden, hatırlayan ve düş gören, umudeden ya da korkan bir insanın gördü-

gü dünya, «Alberti penceresi» nden duygusuzca seyredilen bir dünyanın klasik soyutlamasından daha «gerçek»tir. Geçmişteki, kendisine dayalı bütün şahaserleriyle birlikte geleneksel perspektif, gerçekçiliğin özel bir durumundan başka birşey değildir; Picaso ise onun diyalektik bir aşımıdır.

Böyle bir eser, bir çöküş sanatı olabilir mi?

O, devrimizin yaşayan güçlerine dayanarak ayakta durmaktadır. Picaso, daha zamanının temel hareketinin politik şuuruna erişmeden önce bu güçlerin plastik anlatım şekillerini keşfetmiştir.

Bize büyük bir derstir bu; her büyük sanat eseri, gerçeğin yeni boyutlarını görmemize, anlamamıza yardım eder.

Bizi, temel ve üstyapı ilişkilerinin diyalektik olmayan, her türlü mekanik anlayışına karşı uyanık tutan Marks, bir sınıfın tarihi çöküş döneminin ürünü olan bir eserin mutlaka bir çöküş eseri olmadığını anlamamızı sağlar.

Sanat eserinin, gerçeklik ve hayatla ilişkilerinin bu karışık diyalektiği, marksçı estetiğin temel objesidir.

Sanat eseri, her devirde, emeğe ve mit'e bağlıdır. Emeğe: yani gerçek bir kudrete, bir tekniğe, bir bilgiye, bir disipline, bir toplumsal yapıya, daha önce yapılmış ya da yapılmakta olan herşeye... Mit'e: yani eksik olanla, tabiatın ve toplumun henüz dizginlenmemiş kesimlerinde yapılması gerekenin bilincinin somut ve kişileştirilmiş anlatımına.

Marks, mit'in, temel ile üstyapı arasında «dolayım» (Médiation) olarak gösterirken, artistik gerçekçiliğin tanımlamasında baş unsur olarak insanın varlığının rolü üzerinde durur. Buradan giderek, hertürlü kapalı gerçekçilik anlayışını reddeder. Çünkü, gerçek olan, insanı da içerir içermez artık yalnızca kendisi olmaktan çıkar, aynı zamanda kendisinin yok-sunu olduğu herşey, olması gereken herşey olur; insanların düşleri ve halkların mit'leri onun mayasıdır artık.

Zamanımızın gerçekçiliği, mitlerin yaratıcısıdır, epik gerçekçiliktir, promete gerçekçiliğidir.

KÜLTÜR VE BİRLİKTE — VAROLMA

Konuşanlar :
Hans Mayer ve
François Bondy
Çeviren :
Memduh Balaban

Bugün Tübingen'de ders veren filozof Ernst Bloch'un Leipzig'de emekliye ayrıldıktan sonra gidişle, Hans Mayer Doğu Almanya'da ideoloji bakımından bağımlı ve göze çarpan tek düşünür olarak kalmıştı. Bu niteliğiyledir ki, Batı Almanya'da birçok Doğu-Batı tartışmalarına katılmış oluyor, batılı yazarlar o'nda kendisiyle tartışmanın daima olanaklı (mümkün) ve uyarıcı kaldığı soy-lu bir hasım bulmaktan mutluluk duyuyorlardı. Hans Mayer'in bu son yıllar boyunca yazmış olduğu birçok yapıtlardan bazıları, özellikle Pasternak, Ionesco ve Gombrowicz'e ilişkin incelemeleri kapsayan çağdaş edebiyat üzerine denemelerini derlediği kitabı «Ansichten» Batı Almanya'ya yayımlanmıştı.

Batı Almanya'nın yazarları, onun Leipzig'deki seminerinde konuşmak için yaptığı çağrılarını seve seve kabul ediyorlardı. Böylece, dersleriyle olduğu gibi yayınlariyle de - Fransa'da Revue d'études germaniques'in de yazarlarından - Hans Mayer, uluslararası ünlü aydınların yoksunluğunu çeken Ulbricht rejimi için bir saygınlık (prestige) ögesi oluyordu. Hans Mayer göçmenlik yaşamının birçok yıllarını Fransa'da ve İsviçre'de geçirmişti. Robert Musil'in Journal'inde onunla ya-

pılan bir konuşmanın izine rastlanırdı.

1956 da, bir makalede Hans Mayer edebiyatta halkı bilgisiz bırakma yöntemine bir son verilmesini istedi ve bu makaleyi yayımlıyan Sonntags gazetesinin yazarları Hans Mayer'den çok önce Federal Almanya'ya sığınmak zorunda kaldılar. Bir yıldan beri onun görüşlerine ve öğretimine karşı saldırılar belirginleşiyordu ve kendisinden gitgide daha dar sınırlıca belirtilmiş bir öğretim programıyla yetinmesi isteniyordu; öte yandan da basın gitgide daha ısrarla onu, kendi eleştirisini (autocritique) yapmaya çağırıyordu. Buna benzer bir baskı altında tiyatro yöneticisi Wolfgang Langhoff, kendisinin «ideoloji bakımından» gelişim» ini sağladığı S. E. D. partisine alçakgönüllülikle teşekkür ederek istenilen kendi eleştirisini yapmaya boyun eğmişti. Gene de yöneticilik görevinden atılmaktan geri kalmadı. Hans Mayer öğretmenlik görevindeki koşulların, düzelemeyecek denli saygınlığının (itibarının) bozulduğunu görünce rejimle ilgisini kesmek yolunu seçti. Berlin radyosu yayınlarıyla ona edebiyat derslerini sürdürmek olanağını sundu; öte yandan Leipzig'de kalan öğrencileri de bu yayınları istemiş bulunuyorlardı.

P.

*

ELLİSEKİZ

FRANÇOIS BONDY. — Doğu ile Batı arasında açılmış olan gedik bakımından kültür birliğinin (camiasının) günümüzdeki görüşü nasıldır? Bu kültür ideolojilerin etkisiyle mi belirlenmiştir? Aziz Hans Mayer, çok şey görmüş, bu alanda çok deneyler edinmiş sizinle, özellikle bu konuyu tartışmak çok elverişli görünüyor bana. Her çeşit öncül genellemelere yeğ tutulabilecek özel olaylara hemen geçebilmek için size, yakın günlere değin Leipzig'de alman edebiyatı profesörü iken, kültürel bakımdan bir çeşit «buzların çözülmesi» (dégel culturel) diye deyimlenen şu kongrelerden birine, örneğin: o günlere değin lânetlenen Franz Kafka'nın yapıtı üzerine ve bu yazarın doğumunun sekseninci yıldönümü dolayısıyla geçen mayıs ayında Prag'da yapılan kongreye katılmak fırsatını bulup bulmadığınızı sormak isterdim.

HANS MAYER. — Konuşma konumuzun tam içine giriverdik işte. Burada Doğu ile Batı arasında Kafka konusu var, Çekoslovakya konusu, Kafka konferansının konusu ile benim bu konferansla olan özel ilişkilerimin - ya da daha doğrusu ilişkilerimin yokluğu - konusu var. Konferans 1963 mayısının son günlerinde toplandı. Aynı ayda ben bazı Yugoslav üniversitelerinde konferanslar veriyordum. Önerilen konulardan yugoslavlar yalnızca Kafka ile Brecht'i seçmişlerdi. Özü bakımından Prag Üniversitesi Alman Enstitüsü'nce, dolayısıyla her şeyden önce görevdeyim (meslekdaşım) profesör Eduard Goldstücker'ce (1) düzenlemiş olan konferansa da katılmak gerektiği bana bildirilmişti.

F.B. — Doğrudan doğruya size

çağrıyı yapan o mu olmuştu?

H.M. — Hayır. Goldstücker benim çağrılı olacağımı bildirmekle görevliydi yalnız, ama bu çağrı bana yapılmadı hiç. Bu, daha o sıralar bazı güçlüklerin olduğunu gösteriyor. Doğu Almanya'dan bir kurul Prag'a varmıştı ve Üniversite'deki benim kendi yardımcım Dr. Helmut Richter konferansa çağrılmıştı ama ben değil. Sonradan, benim Kafka konferansından uzakta tutulmamın Doğu Berlin'de dilendiği ortaya çıktı.

F.B. — Bu konferansın, halk demokrasisi ülkelerinin basınında yer almış olanlarıyla birlikte, birçok tutanaklarını gördüm. Bu konferans Doğu Berlin'de nasıl karşılandı?

H.M. — Başlangıçta tam bir sessizlik vardı. Çek, Macar, Polonya basınından farklı olarak, Doğu Berlin'de ve Leipzig'de bu konferanstan habersiz görünüldü başlangıçta. Bununla birlikte çok önemli bir konferans olmuştu bu. Kafka, ama bir de şu sorun söz konusuuydu: Sosyalist dünyaya Kafka, nasıl kabul edilmiş olabilirdi? Düşüncesini belirten çıkmadı Paris'te Roger Garaudy ve Viyana'da Ernst Fischer gibi bazı batılı marxçıların düşüncelerini belirtinciye değin, ki bu düşünceler Doğu Berlin'de Alfred Kurella'nın hiç beklenmedik karşı-

(1) Eduard Goldstücker Prag üniversitesinde alman edebiyatı kürsüsündedir. Slansky davası sırasında müebbet hapse hüküm giymişti. (Oxford'da ders vermemiş miydi ve Filistin'de oturamış mıydı?) 1956 da genel bağışlamaya uğradı, beş yıl sonra da hakları geri verildi. Kafka sorununa kendini vermiş başlıca kişidir o.

ELLİDOKUZ

lığını ortaya çıkardı. Hayvanlar bilimine değgin deyimlerle, daha çok budalaca anlatımını bulan karşıt bir sava varıldı. Prag'da Ernst Fischer kendi bildirisini şu sözcüklerle bitirmişti: Kafka'ya sürekli bir ikamet vizesi veriniz! Bu konferansta Kafka'nın yeni bir ilkbaharı muştulıyan bir kırlangıç olduğu da söylenmişti. Kurella bu yoruma karşı çıktı ve Kafka'nın bir kırlangıç değil, ama bir yarasa olduğunu ileri sürdü.

F.B. — Ölümünden buyana kırk yıl geçmiş bir yazar nasıl oluyor da insanları böylesine birbirine katıyor?

H.M. — 1962 de Moskova'daki

KAFKA — NEYE YARAR?

«Bizim Cumhuriyet'imizin gelişimindeki uygulama, sosyalizmin yapımına, küçük üreticiyi olumlu bir biçimde katmak, onu yaşam önündeki içsıkıntısından kurtarmak için yolların ve araçların bulunabileceğini tanıtıyor. Buna göre, sosyalizmin kuruluşu boyunca bir «yabancılaşma'nın varlığını sürdüreceğini belirten sava hiç de gereksinme yoktur. Stalin'in kişiliğine olan tapınışa ve bunun sonuçlarına gelince, bunlar hiç de «yabancılaşma» deyiimiyle karşılanamaz. Sorunun bütününe bağlanan her şeyle başarılı olarak savaşılabilmemiz için bu gibi olgular, tarihsel nedenleriyle bugün bizce yeterince bilinmektedir; ve bu konuda Kafka'nın amaçsız bir yolun ya da yolsuz bir amacın içsıkıntısından doğmuş düşünceleri bize hiç mi hiç yardım etmeyeceklerdir.»

Alferd Kurella,
Der Sonntag,
Doğu Berlin (4.8.1963)

Dünya Barış Kongresi'nde Jean-Paul Sartre'ın söylevini ansıyınız. Sartre'a göre Kafka, orada patlaması için düşman yönüne itilmiş içi dinamit dolu bir vagon gibidir. Batı, soğuk savaşta Doğu'nun ideolojisini yolundan şaşırtmak için Kafka'dan bir silâh gibi yararlanmış olacaktı. Doğu ise kendi yönünden: ne bu vagonu kabul ediyoruz, ne de bu yazarı; Kafka'yı ilke olarak yadsıyoruz ve kitaplarını basmıyoruz diyerekten karşı koymuş olacaktı. Gerçekten Sovyetler Birliği'nde bugüne değin Kafka'dan bir tek satır yayımlanmadı. Doğu Almanya'da da Kafka üzerine birkaç kitap basıldı ama, yapıtından tek bir satır basılmadı. Kafka böylece, soğuk savaşta gerçekten bir silâh olmuştu. Bu böyle olunca birinci ödev bu büyük yazarı gülünç durumdan kurtarmak, ikinci ödev de şu sorunun ortaya konulması olacaktı: 1924 de ölmüş bir adamın Doğu-Batı durumu sorununa karışabilmesi nasıl olanaklı oluyor? Öyle ki: kimileri, Kafka'yı basmak revizyonizm'le ilgilidir derken; kimileri de bunun liberalizm'le ilgili olduğunu söylemekte.

F.B. — Doğu'nun bu alanda bağdaşık (mütecanis, homogene) bir topluluk olmadığını benden iyi biliyorsunuz. Polonya'nın, örneğin, ayrı bir durumu var ve öyle sanıyorum ki 1956 dan sonra Kafka'dan yayımlar yapıldı ve geniş ölçüde tartışıldı o. Birçok Polonyalı yazarlar Kafka'nın yapıtının üzerlerine yaptığı etkiyi kabullendiler. Ne var ki, bizim edebiyat varlığımıza çoktan girmiş yazarların bu denli devrimci etkiler uyandırabilmesi gene de dikkati çekici değil midir?

Ocak'ta ilk kez, bir sovyet dergisi, Innostrannaia Literatura (Yabancı Edebiyat Dergisi) Kafka'dan örnekler yayımladı. Bu örneklerden Ceza Sömürgesi tartışmalar yol açtı. Bunları, bu derginin sorumluluğu Boris Riourikov, bu yayımın bir «ideolojik yumuşama»nın sonucu olmadığını, ama «Kafka hikâyelerinin erdemlerini ve yanlışlıklarını sovyet okurlarına tanıtmak» isteğine karşılık olduğunu belirterek yanıtladı. Derginin yazarlarının, batılı görevdeşleri gibi öyle Kafka'yı çağdaş edebiyatın yalvacı ve babası olarak görmediklerini ekliyordu. Ve Riourikov şöyle sonuca bağlıyordu: «Bizim kendi konumlarımızdan (positions) çoğun uzak öteki batılı yazarları da yayımlamakta olduğumuz ve yayımlıyacağımız gibi bu hikâyeleri yayımladık.»

H.M. — Joyce da bu durumdadır; Faulkner de öyle.

F.B. — Bunu siz Doğu Almanya'daki kültürel bakımdan buzların çözülmesi sıralarında yazmıştınız, o ünlü yazınızda.

H.M. — «Edebiyatımızın günümüzdeki durumu üzerine.» Bu yazı, 1956 da yazılmıştı; daha bugün de bu yazıdan ötürü beni bağışlamış değiller. Aşağı yukarı şunu söylüyordum: ne süreme değin Kafka'nın sanki hiç varolmamış olduğuna, Joyce'un Ulysse diye bir kitap yazmadığına inanmış görüneceğiz? O günden beri bu sorular sık sık ele alındı. Gerçekte söz konusu olan, ideoloji bakımından birlikte - varolma (la existence idéologique) ya da böyle bir birlikte-varolmanın yadsınması gibi kuramsal bir konudur.

Yugoslavya'da Kafka'nın ünü çok yaygındır. Bunu, konferanslarımdaki dinleyici topluluğundan anlamış bulunuyorum. Hem sonra Belgrad'daki ya da Zagreb'deki herhangi bir kitapçada Dâva'yı ya da Şato'yu cep kitapları biçiminde bulabilirsiniz; bu yapıtlar iyi de satılmaktadırlar. Polonya'da Kafka'yı birçok kez bastılar. Macaristan'da da Franz Kafka'nın babasına yazdığı ünlü mektubun macarca çevirisini geçenlerde yayımlıyan o üstün dünya edebiyatı dergisi «Nagyvilag»ın sayesinde özellikle, Kafka üzerine bilgiler edinilmiye başlandı yeniden.

F.B. — Rus karışmasından (müdahalesinden) sonra, 1956 ekimi ayaklanması sıralarında Macaristan'da bulunuyordum. O günler orada, tutuklanıp Rumanya'ya geçirilmiş olan Georges Lukacs, kendilerine iyi de davranılmış başka önemli tutuklularla oldukça acaip bir şatoda buluşunca, Lukacs'in ortalığı şöyle bir süzdükten sonra «Kafka bir gerçekçiymiş demek!» dediği anlatılıyordu.

H.M. — Evet. Ama bu görüşü, ortaya koyduğu kuramlarda sürdürmedi. 1962 de Budapeşte'de gene Kafka üzerine konuşmak için Üniversite'ce çağrılı olduğum günlerde Lukacs'ı ziyaret ettim. Gene o sıralarda o, daha sonraları Batı Almanya'da çıkmış olan «Yanlış anlaşılmış gerçekçiliğe karşı» adı altında ve «Thomas Mann ya da Franz Kafka» başlıklı bir denemeyi içeren bir incelemeyi yayımlamıştı. Burada Lukacs hiç de Kafka'nın gerçekçiliği savını savunmuyordu. Kişisel yaşamında inanabildiği şeyi yazmadı o. Tersine şöyle diyor: Thomas Mann, bu gelenektir; Kafka ise gerileyiştir. Bugüne değin Lu-

ALTMİŞBİR

kacs'ın inancı böylece kalmıştır. Bana kalırsa bu görüş yanlıştır ve Lukacs'ın savlarının bütün Doğu ülkelerinde Kafka'ya karşı olan güvensizliğin sürmesine yol açtığını da düşünüyorum. Elbette, nedenle sonucu birbirine karıştırmak söz konusu değildir. Öyle sanıyorum ki, Lukacs Kafka'yı belli bir ideoloji durumunun çerçevesi içinde yadsımıştır, yoksa Kafka Lukacs'tan dolayı yadsınmış değildir.

F.B. — Slansky dâvası sırasında -bugün bu dâvanın tümüyle düzme olduğu kabul edilmiştir, ki bu, ne yazık ki kurbanları diriltmiyor yeniden- bazı sanıklar Kafka'nın Dâva'sını birden içine atıldıkları dünyanın edebî bir örneği olarak düşünmüş olmalıydılar. Benzer bir duyguyu onlara verebilecek gerçekçi denilen yazarlardan çok var mıdır? Ya da acaba bu varsayım Kafka'yı günlük konular içine biraz da rasgele yerleştirmiyor mu?

H.M. — Günümüzün olaylarına bu bağlanış bana rasgele görünmüyor. Öte yandan Kafka gerçeğinin, ki bunun için fransızlar «kafkaesque» deyimini buldular, yalnızca Doğu devletlerinde varolduğunu da sanmıyorum.

F.B. — Ben de böyle bir şeyi ileri sürmezdim.

H.M. — 1963 ilkbaharında Viyana'da bulunyordum, o sırada da orada Orson Welles'in Dâva filmi gösteriliyordu.

F.B. — Kısmen Yugoslavya'da çevrilmiş.

H.M. — Doğru. Ama bu film üzerine bir Viyana gazetesi «kafkaesque»i (Kafka gerçeği'ni - Çev.) koca koca yapılarla vermeyi istemenin tümüyle yanlış olduğunu belirtti çok yerinde olarak. Viyana'da, her vergi dairesinde, bu

hangarların içindekinden daha fazla Kafka'dan vardır diye yazıyordu o gazete. Bu, Kafka konusunun çağdaş gerçeğin bütününe değgin olduğunu söylemek demektir. Açıktır ki, konu, Doğunun gerçeği bakımından daha özel bir biçimde ortaya çıkıyor ve birçok insan Dâva ya da Şato'nun olayları boyunca kendi «bilinmezlik»lerini tanımaktadırlar. Bununla birlikte Doğu'da Kafka konusunda söz konusu olan bu değildir, ama daha çok gerilemiş denilen sorun, ideoloji bakımından birlikte-varolma ya da varolamama sorunu söz konusudur.

F.B. — Burada edebiyat bakımından birlikte-varolma ile ideoloji bakımından birlikte-varolma arasında bir ayırım yapmamalı mıydık?

H.M. — Edebiyat bakımından birlikte-varolma, ideoloji bakımından birlikte varolmanın bir parçasıdır, onu ondan ayıramazsınız. Bu bakımdan ikisinden de söz açmak zorundayız.

F.B. — Bununla birlikte şu izlenimdeyim ki, eğer en özgür anlara ve rejimlere dikkatle bakacak olursak -1956'nın Polonya'sı, bugünün Macaristan'ı- edebiyatın anlatım alanında büyük bir açılım buluruz. Ama kapitalizm, sosyalizm, tek parti gibi bazı kavramlar tartışma içine sokuldu mu bir, bu tartışmanın sınırları çok dar olarak görünüyor; oysa edebiyat alanında bu sınırların darlığı daha azdır. Bu nedenden ötürüdür ki, burada bir ayırım gözetebileceğimizi sanıyordum.

H.M. — Doğrudur. Gerilemiş, ideoloji, birlikte-varolma konuları kurama da ilişkindirler. Marxçı kuramın tanrıbilime théologique) değgin bir yolda uygulandığı her yerde, başka deyişle, Marx ya

da Engels'in çiziktirdikleri her sözcüğün, Lenin'in her satırının kutsal konuları oluşturduğu ileri sürüldüğünde, bu konular marxçı kuramı ilgilendirirler. İnanç kesinlikle belirdi mi bir kez -Moskova'da durum böyleydi, Doğu Berlin'de, Leipzig'de daha da çok-, herhangi kimse bu kutsal sözcüklerden birini kuşku konusu yaptı mı, o bir revizyoncu, dolayısıyla inançsız biri sayılıyordu. Bu ideoloji, birlikte-varolma sorunları ve bu sorunlara ilişkin her şey saptanmış, donup kalıplaşmış bir kuramdan kaynağını bulmaktadır, ki artık bu bir kuram değildir; çünkü eytişimsel özdekçilik (métérialisme dialectique) diye ad alan ve eytişim yerine kalıplaşma-

EX ORIENTE LUX

Öncü düzeyde (nesirde) daima yeniden, gerçek dünyanın türetilmiş (icad edilmiş) dünyaya dönüştüğünü görüyoruz. İşte ancak böylece, gizli düzümler (mekanizmalar) ve geleceğin belirsiz görünüşleri örtülerinden sıyrılıyorlar, özellikle Kafka'da... Yaratıcı imgeleme yetisini öldüren ve özgün estetik duyumu olanaksız kılan yansılama (taklitçi) gerçekçiliğe karşılık XX. yüzyılda türetimin (icadın) yeniden doğuşu, köklü bir kurtuluşu oluşturuyor. Kafka'nın Dâva'sı bunun bir örneğidir.

Hernik Bereza,

Nowa Kultura,

Varşova (Ocak 1957)

(Ancak altı yıl sonra, Paris'te Roger Garaudy «Kıyısız gerçekçilik»i bulmaktan kendini alamıyor ve Aragon da bunun övgüsünü yapıyor.)

yı koyan bir kuram kendi ilkelere bağlı kalmamıştır.

F.B. — Buna göre, bir psikoloji görüşü noktasından, ne denli az olursa olsun, sıkıcı ve karıştırıcı olabilecek her şeyi öğretti ve dogma bakımından konu dışı bırakma isteği nereden geliyor? Çünkü kendi çağının yazarları üzerine düşüncelerini hiç de doğmacı bir yolda ileri sürmemiş olduğuna göre, Marx'ın kendisinin okunmuş olmaktan daha çok yorumlanmış olduğu bir gerçek değil midir? Eğer şu karşılaştırmayı yapabilir-

«Die Eigenart des Ästhetischen» başlığıyla almanca olarak iki cildi (aşağı yukarı 1700 büyük sayfa) geçenlerde çıkmış olan son yapıtında Georges Lukacs Kafka'dan üç yerde söz açmaktadır. Birinci cildde, sayfa 664, aynı eğilimdeki çağdaşlarına göre «Kafka'nın üstünlüğünü» anıyor; sayfa 796, Kafka için, Beckett'in tersine, bireyin bilinemezliği (tanılamazlığı) olgusunun, insanın varlığın sapak (anormal) ve başkaldırı bir görüşü olarak kalmasından ötürü Dâvayı, Kafka'ya üstünlük vererek Samuel Beckett'in Molloy'u ile karşılaştırıyor. İkinci cildde, sayfa 512, Lukacs «kapitalizmin koşulları içinde orta sınıf vatandaşın tipik davranışını» göstermiş olmasından ötürü Chaplin'i övüyor ve Chaplin'in heyecan verici temalarının Kafka'nın dünyasına ne denli yakın olduğunun unutulamayacağını ekliyor. Ve şöyle sonuca bağlıyor: «Bununla birlikte Chaplin, Kafka'nın sorununu daha nesnel ve daha derin bir biçimde anlamıştı.»

sem, bu konuda Marx'da, İncil içindeki engisizyonlardan daha fazla doğmacılık bulunmaz, derim. Belirli bir anda, Marx'da varolmayan bir çeşitte salt doğmacı olan bu çeşit marxçılık da üste katıldı. Buna göre Marx'ı yalnızca kutsallaştırmadılar, onu kötü de yorumladılar, sansüre bile uğrattılar.

H.M. Her ikisini de yaptılar. Bozup değiştirdiler marxçılığı, yani metinlerinden Marx'ın tümcelerini ayırdılar, ki bu da marxçı görüşü bakımından kesinlikle büyük bir günahı. Sansüre de uğrattılar onu, yani bazı metinlerinin bölümlerini ihmal ettiler, özellikle marxçılığın gelişimi içinde çok önemli olan gençlik çağına felsefe yazılarını. İşte size kuramın nerelere varmış olduğunu gösteren bir örnek. Doğmacıların -adlariyle çağırarak için Stalinciler diyelim onlara- yararlanmış olduğu başlıca belgelerden biri, Lenin'in bir yazısıydı: Partinin örgütlenmesi ve parti edebiyatı. Düşünceme göre bu yazıdan yıkıcı ve yolsuz bir biçimde yararlandılar. Lenin bu yazıyı 1905 devriminden sonra yazdı; bu yazıda öz olarak, eğer bolşevik partisinin üyeleriyseler yazarların bile yapıtlarında bir politika çizgisine bağlı olmak zorunda olduklarını belirtiyor, ki bu da 1907 nin hükümete karşı olan o küçük partisine bağlı yazarların yazdıklarını partinin denetleyebileceği anlamına geliyordu. Oysa bu kuralın, bolşevik yazarların romanlarını ve oyunlarını kapsamına aldığı söylenemez ve birçok oyun yazarları ve romancılar Lenin'in partisine girmiş değildiler; o kural yalnızca politika yazıları için söz konusuydu. Ama Stalin çağında bu kuraldan ne çıkarıldı? Bu kutsal metinden, partinin -

hükümete karşı olan o küçük partinin değil artık ama Sovyetler Birliği'ndeki komünist partisinin, başka deyişle Sovyetler Birliği'nin ve Devleti'nin - yazarların bütün ürünlerini kendi çizgisine bağlı kılabilceği doğması çıkarıldı. Lenin'in bu yazısının yorumu yalnızca birçok değerli yazarları sansüre sürüklemekle kalmadı ama kuşkusuz Isaak Babel, Boris Pilniak, Mandelstam ya da oyun yöneticisi Meyerhold gibi adamları ölüme sürükledi. Bu yazarlar yapıtlarında Stalinci çizgiyle uyumlayan görüşleri savundukları için onlara Lenin'in kendilerini hak-sız bulduğu, buna göre kitaplarının sansüre uğraması gerektiği bildirildi.

F.B. Doğu Almanya'da sizin yakından tanıdığınız ve tehlikeli yazı parçalarının izini koalamaktan ve sansürü uygulamaktan hoşlanan bu kişiler kimlerdir? Kendi kendime arasıra sormuşumdur: Niçin örneğin Macaristan'da Revai gibi ya da Doğu Almanya'da Kurella gibi kültürlü adamlar, kendi gençliklerinde kendilerinin okumuş oldukları yapıtları genç kuşağın tanınmasına engel olmak için ellerinden geleni yapmışlardır?

H.M. — Eğer psikolojiye başvursak bir sonuca varamayız. Ama politika bakımından söylenecek bazı şeyler var. Doğu Almanya'nın resmî çizgisini savunan yazarlarla konuşulduğunda, bana kalırsa size değeri olmayan bir kanıtı söylerler hep. Bölünmüş Almanya'nın her parçası kendine özgü bir gelişimi tanımaktadır, derler. Buna göre de özel tedbirler gereklidir. Prag'da, Budapeşte'de, Varşova'da geçen şeyler değişik olabilirler. Bununla birlikte, bunu istemiye istemiye söylüyor-

lardı, çünkü 1956 bizde, Polonya'da ve Macaristan'da geçen şeylerin doğal yoldan ancak çok kötü bir çıkma olduğu ileri sürülüyordu. Ondan sonra da, dönüp dolaşıp Doğu Almanya'nın gelişimi kendine özgü olduğuna göre, özel tedbirler almak gerektiği ileri sürülüp duruluyor; bu tedbirlerse, kendi yönlerinden gerginliği arttırıyorlar ve sonunda, bildiğimiz gibi Duvar'ın yapımını ortaya çıkarıyorlar, ki bu da durumun gitgide daha özel olmasına neden oluyor; böylece yeniden kısıtlayıcı başka tedbirler gerekli oluyor. Bu, ateşten bir çemberdir. Şu ya da bu adamın kafasından geçen şeylere gelince, doğrudur bu: Alfred Kurella, gerçekten Doğu Almanya'nın yaşamı için bir felâketi temsil ediyor. Bir burjuva ailesinden çıkmış olan o, Alman Gençlik Hareketi'ne (Jugendbewegung) girmişti ve 1913 ekiminde Hobe Meissner'deki gençliğin büyük toplantısında bulunmuştu. Onun dostlarından biri bana bir gün Alfred Kurella'nın mutsuzluğunun, Hobe Meissner'de o günden kendisinde kalmış olanlardan geldiğini söylemişti. Özünde de, o gene de bu Gençlik Hareketleri ve Birlikleriyle, bunların çok özel düşünceleriyle içli dışlıdır. Ve işte bu adam Kafka'yı, Joyce'u ve bütün çağdaş edebiyatı yadsımaktadır ve bütün dışavurumculuğu (expressionisme) hırçınlıkla geri çevirmektedir. Giderek, kültürlü bir ulus yaratmak gerektiği ve herkesin Bitterfeld'de, Erfurt'da kendi Hésiode'unu, Homère'ini ve Nibelungen Türküsü'nü bilmek zorunda olduğu gibi olağanüstü bir görüşe vardı. 1913 ün Gençlik Birlikleriyle 1920 nin marxçılığı arasındaki bu tuhaf birliğe Stalin Rusyası'nda yaşamış olan göçmen

adamın deneyi de eklendi. Öte yandan Kurella başarısız bir ressam, başarısız bir yazardır. Onun romanlarını yayımlamak zorunda olan Aufbau Yayınevi'nde bile onun ancak sarakayla sözünü ederler. Devlet adına gençliğin eğitmenliğini taşıyan bir başarısız adamdır bu. Bu nokta psikoloji bakımından ilginç olabilir ama, önce belirtilmesi gereken nokta, yarım yamalak bir felsefe kültürü olan böyle bir adamın gerçek yaratıcıları yıldırabilmesi, Batı Berlin'de kazandığı Fontane Edebiyat Ödülü'nü geri çevirmesi için -ki şair bunu yapmadı- bir şantaj yapmak üzere şair Peter Huchel'in (2) evine gidebilmesidir. Ve bu Kurella Peter Huchel'e şunları da söyleyebilmiştir: «Azizim Huchel, Sovyetler Birliği'nde ölüme koşan gururlu adamları da gördüm ben.» Görülüyor ki, çok ciddi bir durum söz konusudur, yoksa Kurella'nın psikolojik sorunu değil; çünkü bizim sorunumuz alman dilinin büyük şairlerinden birine karşı dikelen başarı kazanmamış birisiyledir.

F.B. — Geçenlerde Gernus'un

(2) Peter Huchel, altmış bir yaşında, daha savaştan önce büyük ünü olan bir şairdi. Frankfurt Kitap Sergisi'ndeki Doğu Almanya kitapçıları bölümünde bize, bugün onun hiçbir şiir kitabının olmadığını bildirdiler. Buna karşılık Batı Almanya'da basımı yapıldı.

Doğu Almanya'nın en iyi dergisi Sinn und Form'un (Anlam ve Biçim) başyazarı olan Huchel'den bu görevi partice geri alındı. Batı Berlin'in edebiyat ödülünü kabulü dolayısıyledir ki, boşuna da olsa gözünü yıldırma çabaları oldu; Hans Mayer'in değindiği bu.

durumu da tartışılmıştı. Leipzig'de çalışırken, hattâ ondan sonra da onunla ilişkileriniz olmuştu, sanıyorum.

H.M. — Bu kişisel sorunların önemli olup olmadığını bilmiyorum, ama size pek âlâ. Wilhelm Girnus'u tanımlamak isterim. Benim öğrencim oldu o ve Goethe'nin estetik görüşleri üzerine olan tezini savundu benim yanımda. Ernst Bloch da jüride bulunuyordu. Girnus'un çalışmasını kabul edebilmiştik. Onun zayıf noktası, edebiyatı ve çağdaş sanatı hiç anlamaması ve yalnızca klâsik yazarlara ilgi duymasıdır. Goethe'yi tutar. Ben de elbet Goethe'yi tutarım, ama onun adına bütün yaratıcı çağdaş edebiyatın ezilmesi gerektiği savunulursa gerçekten ondan yana olamaz insan. 1953 den önce ideoloji adamı olarak Girnus'un Devlet Sanat Kurulu'nda birçok zararları dokundu. Bertolt Brecht durmadan onunla savaştı; Girnus da Brecht'i lânetliyordu. «Neue Deutschland» da Girnus, Ernst Barlach'a (3) karşı dikeldiğinde Brecht onu Sinn und Form'da yanıtladı. Girnus, kültürlü bir adamdır kuşkusuz, ama partinin çizgisinde olan bir adamdır ve bazı tasalarını yitirdiği olmuştur. Örneğin, beni, Leipzig'e dönmiye ikna etmeyi denemek için Hamburg'a gelmişti. Hamburg'da bulamayınca beni, teşebbüsünü tekrarlamak üzere Tübingen'e taahhütlü bir mektup yolluyor bana. Sonra da, Sonntag'da (Doğu Berlin'de yayımlanan) yayımlamış olduğum iki denemenin çok zekice olmak savını taşıyan bir yansılmasını (parodie, ağırbaşlı bir yapıtın alaylı bir biçimde yazılan benzeri -Çev.) yazıyor; daha sonra da benim Leipzig'deki eski evime gidiyor, elli sandığa

benim kitaplarımı dolduruyor, alıp götürüyor; kuşkusuz millî emniyetle uyusmalı olarak.

F.B. — Belki de kültürünü arttırmak isteğiyle?

H.M. — Belki de kendi özel kitaplığı için -kesin bir şey söyleyemem- ama Humboldt Üniversitesi'ndeki enstitü için olduğu kesindir. Kendi öğretmeninin kitaplığından elli sandık kitabı kaldıran bir öğrenci, tuhaf bir öğrenci işte. Ama burada söz konusu olan yalnızca ayrıntılardır. Belli bir ideoloji çizgisi eğer bazı görevleri gerektiriyor ve bu görevler için de belli bir memur tipi bulunuyorsa, bu bir raslantı değildir. Bizde

(3) Ernst BARLACH, heykeltıraş, gravürcü ve şair, Weimar Almanya'sının en güçlü sanatçı kişilerinden biri oldu. Esinlenmesi derinden, deyimden geniş anlamında «nordique» (kuzey, Avrupa'nın kuzeyindeki ulusların dilleri, edebiyatları, tipleri, v.b. için kullanılır -Çev.) ise de, 1937 den başlayarak müzelerden yapıtları kaldırıldı ve tasarılarını çizdiği şehit anıtları da yıktırıldı. 1945 den sonra da gene, yapıtı Doğu Almanya'nın önemli görevlerince mahkûm edildi. İşte 1952 de Girnus'un Barlach üzerine yazdıkları: «O'nun özgürce seçilmiş yalnızlığının gizi, halka inanmamasında bulunmaktadır.» Bununla birlikte 1963 de, Barlach'ın ölümünün yirmi beşinci anma yıldönümünden beri de Doğu Almanya'nın kültür görevlileri onu, marxçılığa yakın sayılmaktan geri kalmıyacak bir şair diye göstermek istediler. Jürgen Rühl'ün 1964 ocağında «S.B.Z. Archiv» ince yayımlanmış bir notunda bu gelişim üzerine bilgiler bulunmaktadır.

bir Peter Huchel ya da bir Stephan Hermlin (4) böyle görevleri yerine getirecek insanlar değillerdi.

F.B. — Brecht'in adını andınız. Doğu'nun en sert rejimli ülkesi olan Doğu Almanya'dan başlayarak bütün dünya üzerinde bu adamın en canlı ve en uyarıcı bir etkiyi işleyip yürütebilmiş olması ve bu etkisini sürdürmesi bizim için dikkati çekici olmaktadır. Yaşamayı seçmiş olduğu ülkede yapıtı ve çalışması neyi anlamlandırıyor?

H.M. — 1948-49 daki durumu, Doğu Alman rejiminin ilânından önce, Brecht'in Doğu Berlin'e gittiği çağı göz önüne getirmek gerektir. O sıralarda büyük umutlar vardı. Almanya'nın bu doğu bölümünde olağanüstü olanaklar açılıyordu.

F.B. — Siz de o süremde mi oraya gitmiştiniz?

H.M. — Evet. Ve 1948 ekiminde Frankfurt'u, Leipzig'de yaşamak için nasıl olup da terkettiğimi çok sordular bana. Bazı olayları ansıtacağım. Geneo sıralarda A.B.D. den gelen Ernst Bloch Leipzig'e çağırılmıştı; vakitsiz ölmüş olan büyük etnolog Julius Lips Leipzig'de etnoloji kürsüsünü kabul etmişti; 1948 kasımında da İsrail'den gelen Arnold Zweig katılıyordu bunlara. Brecht İsviç-

(4) Eluard'ın, Aragon'un, birçok öteki şairlerin çeviricisi olan Hermlin'in kendisi de şairdir ama derin olmaktan çok bir virtüozdur. Uzun süre rejimin anlamı içinde bağımlı kalmışsa da, 1962 sonlarında rejime körükörüne bağlı olmıyan genç şairler için okuma parçaları düzenlemiş olmaktan ötürü ayıplandı ve Doğu Almanya Akademisi'nden çıkarıldı.

re'den ve Prag'dan geliyordu. 1949 un başlarında Sinn und Form dergisi doğuyordu ve gene o sıralarda Brecht, Hanns Eisler, Ernst Busch, Erich Engel, v.b. ile Berliner Ensemble tiyatrosu kuruluyordu. Berlin'e ben yerleşmeden birkaç ay önce de Felsenstein Opéra-Comique'i kuruyordu. Yoğun bir aydın ve sanat yaşamı umut edilebiliyordu.

F.B. — Sinema için de söz konusuydu bu.

H.M. — Elbette. DEFA'nın ilk filmleri dikkati çekiciydi. Sonra sonra bir sertleşme başladı ve öyle bir duruma geldi ki, Doğu Almanya'daki kültürel yaşama katılmış olanlardan hiçbirisi bugün artık bu yaşama katılmıyor, ya da 1949'daki gibi çalışmıyor artık. Bloch Batı Almanya'dadır; ben yeniden buraya yerleştim; Peter Huchel Sinn und Form'un yazı kurulundan çekilmek zorunda kaldı. Geriye iki tiyatro kalıyor: Berliner Ensemble ve Opéra-Comique. Ama o sıralar belirli kişileri biraraya getirmeyi sağlamış olan şeyler artık yok.

F.B. — Doğu Almanya'da durum bu. Ama o yıllarda Polonya gibi öteki ülkelere de edebiyat bakımından bir yeniden doğuşun umudu belirliyordu; sertleşme, buzlaşma her yerde kasıp kavurucu etkisini gösterdi sonra. Buna göre, bizi ilgilendiren nokta, buzların çözülmesinin ülkelere göre hangi noktalara değin değiştiğini gözlememektir. Bu konuda, ideoloji bakımından birlikte-varolma konusundan söz açmamızı isterdim. Stalin-sonrası çağının son etkilerini mi yaşadığımız; yoksa yeni bir buzlaşmayla, Stalin'in ölümünden bu yana kültürel düzlemde ortaya çıkmış olan şeylerin yeni bir duraklamasıyla tehdit

edilmekte olduğumuz izleniminde misiniz?

H.M. — Stalincilik «gene» var ve «daha şimdiden» yeni bir siyasal ve stratejik duruma ilişkin olgular da var. Öyle sanıyorum ki Doğu Almanya'nın durumuyla öteki sosyalist Doğu devletlerinin durumu, birbirinden ayırt edilmesi gereken iki şeydir. Hiç mi hiç bir Batı-Prag, bir Batı-Varşova, bir Batı-Budapeşte varolmadı. Bu saydığım ülkelerde burjuva aydınları varlıklarını sürdürdüler; özellikle üniversitelerde. Buralarda oldukça mantıksal, Girnus'un egemenliğinde profesörler, hekimler, doğabilimciler bakımından Doğu Berlin'de geçmiş olan şeylerden çok başka bir üniversite politikası uygulandı. Bu şu demeye varıyor ki, Budapeşte'de, Prag'da, Varşova'da zorunlu olarak alman edebiyatı tarihinin bütünü okutuluyor; oysa Doğu Almanya'daki uygulamada Ortaçağ edebiyatı da, bütün XVI. ve XVII. yüzyıl da yok ediliyor.

F.B. — Neden ötürü?

H.M. — Çünkü ideoloji bakımından önemli olmadığı kanısında bulunuyorlar. Buna karşılık öğrenciler, traktörleri ya da Almanya'nın bölünmesini konu edinen en yeni romanları okumak zorundadırlar. Klâsik dönem çok kısa olarak geçiliyor, geriye kalan sürem Marchwitza (5) v.b. gibi günün yazarlarına ayrılıyor. Bununla birlikte bunlar da okunmuyorlar. Varşova ve Prag'da eski profesörlerin çoğunun yerlerinde kalmış

(5) Hans MARCHWITZA. İkinci önemde yazar, işçi sınıfından geldiği ve romanlarının eylemci esinliğinden ötürü Doğu Almanya'da sosyalist gerçekçiliğin en iyi örneği olarak ün yapmıştır.

ALTMİŞSEKİZ

olmalarından ötürü belirli bir aydın geleneği sürebildi ve dogmacılığa karşı olan birçok insan çalışmalarını sürdürmektedirler.

F.B. — Birlikte-Varolma sorundan hep sanki bu, yalnızca Doğu ile Batı arasındaki sorunmuş gibi söz açıyoruz. Oysa bugün Batı -örneğin Batı Almanya ile Doğu ülkeleri arasında çok canlı kültürel ilişkiler, gidiş-gelişler, haberleşmeler var. Buna karşılık birlikte-varolma sorunu Doğu-Doğu arasında ne durumdadır? Polonya'dan, Macaristan'dan çıkıp da Doğu Almanya'da kendini gösteren akımlar var mıdır?

H.M. — O izlenimdeyim ki, bu ilişkiler, Polonya'nın yazarları ve sanatçıları ile Batı arasında varolan ilişkilerden çok daha az canlıdırlar. Bazı değişimler var. Örneğin, Leipzig tiyatrosuyla Brno tiyatrosu arasında değiş-tokuşlar oldu. Üniversiteler arasında da gidiş gelişler oldu. Ama gerçekte Doğu ülkeleri arasında çok canlı bir kültür alış-verişi görülüyor. Örneğin Moskova'da ya da Leningrad'da Varşovalı ressamların ya da yazarların gelişimi üzerine bilgi edinilmesinin kolaylaştırıldığı izleniminde değilim.

F.B. — Özellikle ressamların. Buna karşılık bütünsel sağlamlığını hiç değiştirmemiş olan hapis yıllarından sonra Tibor Déry, Leningrad'da bir yazarlar toplantısında bulunuyordu; orada onu büyük bir saygıyla dinlediler. Oysa bildiğime göre, öteki halk demokrasisi ülkelerinden hiçbiri ona çağrıda bulunmamıştı. Buna göre Moskova'nın, hiç değilse edebiyat bakımından, bu buzlaşmanın kuzey kutbu olmadığı anlaşılıyor.

H.M. — Doğrudur bu. 1956 da Macaristan ve Polonya olaylarından birkaç hafta önce alman pro-

BRECHT VE KAFKA

1963 ün son sayısında Sinn und Form, Kurella'nın konumlarından çok uzaklaşmış olan Werner Mittenzwei'in bir incelemesini yayımlıyor: «Brecht ve Kafka» Yazar, Kafka'nın Brecht'in yeğ tuttuğu yazarlardan biri olduğunu belirtiyor. Brecht'e göre Kafka'nın başlıca konusu «bütün alanlarda olagelen büyük değişimleri duyan (hisseden), ama bu olagelenlerin yeni düzenine kendisini katmayı bilmiyen insanın şaşkınlığıdır». Kafka «nesnelerin sanrıya düşürücü varlığıyla her şeyin biçimini değiştirdi» diyen Brecht bununla birlikte 1931'deki Kafka'da kâhin bir yazar kişiliğini görüyordu: «Kafka, ulu bir tiksintiyle gelecekteki toplama kamplarını, adaletin sona erişini, devlet aygıtındaki saltçılığı (mutlakiyeti, absolutisme) betimledi ama bütün bunlar karmakarışık bir karabasına (kâbusa) benziyordu ve zihin bulandıkça dil daha açık bir duruma geçiyordu.»

«Her ne denli yazısı karanlık, güç ve önemli noktalar bakımından yanlışlarla doluyorsa da» Kafka'nın okunabilmesini kabul ettirebilmek için Mittenzwei Brecht'in Kafka konusunda yazdıklarına başvuruyordu: «Yanlışlarla dolu yapıtlar da yararlanılarak okunabilir, yeter ki başka şey de içersinler. Okumaya zarar veren güvensizlik değil, güvensizliğin yokluğudur.»

Görülüyor ki Doğu Almanya'da Kafka'yı yorumlamak hakkı korunuluyor ama alman dilinin bu büyük yazarından bir tek yazısının yayımı kabul edilmiş değildir daha.

fesörlerinin arasında ilk olarak, Lomonossow üniversitesinde bir konferans verebildim. Orada sovyet gençliğinin batı sanatına gösterdiği ilgiyi gözlemledim. Paris'in T. N. P. (Théâtre National Populaire-Ulusal Halk Tiyatrosu-Çev.) oyunlariyle Moskovalı öğrenciler arasındaki bir toplantıya katıldım. Oyuncular -Gérard Philipe ve Daniel Sorano yaşıyorlardı daha- öğrencilere, neyi dinlemek istediklerini sordular; öğrenciler de Apollinaire'in, Rimbaud'nun ve Baudelaire'in şiirlerini seçtiler, ki sovyet öğretisi bu üç yazarı gerici olarak görür. Sonra da fransızlar rus şiirini dinlemek istediler. Genç bir öğrenci Maiakovski'den şiirler söyledi. Orada ortak bir ilgi ve bir düşünce benzerliği varolmuştu. Yardımcılarımdan biri Leningrad'da, 1961 de bir konferans verdi ve ona «Şu sizin yazarlarınız Bredel ve Marchwitza'dan söz açmıyacaksınız, değil mi? Biz onları daha önceden tanıyoruz. Batı Almanya'lı bir yazar üzerine hazır bir konuşmanız yok muydu acaba?» diyorlar. Yardımcım Henrich Böll'ü öneriyor. «Böll çok iyi,» diyor, «bize ondan söz açın.» Benim, Moskova'da Batıya karşıt hiç kimsenin bulunmadığı gibi bir savım yok. Sonra, Polonya'dan ve Macaristan'dan gelen bazı akımların düzenli olarak geri çevrildiğini de sanıyorum. Tibor Déry özel bir durum oluşturuyor. Déry'nin, dostu Georges Lukacs'ın yeğlediği yazarlardan biri olmasının raslantı olmadığını anlıyorsunuz. Déry, XIX. yüzyıldaki gerçekçi roman geleneğinden, Balzac-Tolstoy geleneğinden olan büyük bir yazardır. Bunun içindir ki Déry, Moskova'da ve Leningrad'da öylesine beğeniliyor. Ama aynı koşullar içinde öncüler, Tadesz Ruczewicz ve Slavomir Mrozek gibi po-

ALTMİŞDOKUZ

lonyalı yazarlar toplantıya çağrılacaklar mıydı? Ayrı bir sorundur bu.

F.B. — Bugün Rusya ile Çin arasındaki Doğu-Batı çekişmesi, ki bundan belki edebî özgürlük yararlanacaktır, ideolojinin içten bir parçalanışını göstermiyor mu? Yoksa daha çok, soyut bir uluslararasılığın ardından dar bir ulusçuluğun izleyişini mi göreceğiz?

H.M. — Bana kalırsa, sürekli bir başarıya ulaşmaksızın durdurulmaya çalışılsa bile, bu gelişimden çağdaş ve yaratıcı edebiyatın yararlanacağını sanıyorum. Sâfça bir iyimser değilim, «düşünce gönlünce soluk alıyor.» da demiyecğim, çünkü bu gerçek olmaz. Rusya'da, öylesine elverişli nitelikleri olan halkın, otuz yıldan artık bir sürem boyunca bütün kültürel yaşamlarının korkunç bir çöküntüye uğradığını gördük. Stalin'in egemenliğinde bir tek edebiyat, felsefe ya da tarih yapıtının yayımlanmadığını gördük. Stalin'in ölümünden sonra doktora tezlerini yeniden incelemek ve «bağnazca» kaynaklara dayanan gevezelikleri geri çevirmek için komisyonlar kuruldu. Görülüyor ki, birçok kötülükler yapılabiliyor ve daha da yapılıyor. 1962 ile 1963 arasında, belki de Çinlilerle daha iyi tartışabilmek amacıyla bazı başkaldırı aydınları kurban etmek için İliçev'le Kruçev'in girişimleri ağır zararlara neden oldular. Pekin'le daha iyi bir konuşma tabanı elde edilmiş olmadı, ama bu yüzden, sanat ve edebiyat üzerine saçma ve modası geçmiş tartışmalara yeniden dönüldü; öyle ki bir çok kommünist partileri -fransız ve italyan, örneğin- bu tartışmaları izlemeye eğilim göstermediler artık. Bununla birlikte gitgide durdurulamıyacaktır ve Varşova'da, Mos-

YETMİŞ

kova'da, Leipzig'de Brecht, Dürrenmatt ve ötekiler denli tanımadıkça; Joyce, Kafka, Beckett ya da Ionesco'yu bilmeden özgün bir edebiyatın yaratılabileceğinde direnilmiyecektir.

F.B. — Kullanmış olduğunuz «théologie» sözcüğüne geri dönmek istiyecğim. Devletlerin ideoloji güçleri (idéocratie) olarak bir tutumları oldukça ve o devletler bazı kutsal bilinen metinlere ideolojik bir tekel sağladıkça, yazarların yasaklamak ya da sansür edilmek yerine, daha kestirme bir yoldan, politika bakımından yararlı kılınabilecek bir yolda yorumlanmaları da olanaklı olabilir. Belirli bir öğreti için bir güç tekele varoldukça edebiyatın gelişimi geçici olarak kalmaz mı?

H.M. — Evet, çoğun gördüğümüz toplumsal bir olgudur bu. Karl Marx'ın tanınmış deyişine göre, kalabalıkları sardı mı bir düşün, birden kaba bir güce dönüşür. Doğu devletlerine marxçı düşün hangi noktaya değin kalabalıkları sarmıştır? Bu ayrı bir sorundur.

F.B. — Yönetici güçler bir düşünce (idée), kapıldıklarında o düşün, bir düşün olarak kahr mı?

H.M. — Kesin bir etkendir bu. Kaba güce dönüşen bir düşün, bir sertleşme ve tutuculuk (conservatisme) süreci içine girer. Her çeşit düşün ve dinler için de gerçektir bu. Anna Seghers'in (6) 1963 ilkbaharında çıkmış tuhaf bir incelemesinde bütün bunlar dolaylı olarak su üstüne çıkmıştır. Anna Seghers'in o sırada ne yazdığını kesin olarak bilip bilmediğini kendi kendime soruyorum. Dostoyevsky'nin kişileriyle Schil-

(Sonu 80. sayfada)

(6) Doğu Alman yazarlarının en tanınmış.

«ÜNİVERSİTE ASİLZADELER ÜNİVERSİTESİ OLAMAZ» (1)

Babür Kuzucu

Her öğrenim yılı başında, üniversite kapılarındaki gerilim, gitgide daha çok yoğunlaşırken, 1964-65 ders yılından başlayarak üniversite harçlarının artması konusunda, bu gerilimi son kerteye vardırıır gözükmektedir. Öğrenim özgürlüğü, üniversite muhtariyeti, filân gibi yuvarlak sözlerin altında, sancının kesin yüzü sırtmaya başlamıştır.

11 Eylül 1964 günü, bu konuda yapılan «Açık oturum», Millî Eğitim Bakanının da içinde bulunduğu, birinci derecede sorumlu yönetici ve yetkililişilerin bile çözümçü görüşlerin uzağında olduğu gerçeğini bir kez daha sermiştir gözlerimizin önüne. Sorunu kökünden ele almayan, ya da almak istemiyen görüşlerin kördöğüşünden başka bir ses gelmiyor kulağımıza yetkili kanallardan...

Her yıl, liseyi bitirmiş onbinlerce genç birikir fakülte kapılarının önüne... Kuyruklar, listeler, kayıt numaraları, yer bulunmıyan oteller, peynir-ekmek günleri... Sınav odaları, hazırlama kursları... Lisede bir dala kendini hazırlamış öğrenci (Böyle bir seçmeyi sağlam ölçülerle verebilecek bir lise eğitiminin varlığı da su götürüyor ya) bu hayhuyda yitiriverir ön amacını. Düşünülecek şey, artık, hangi yolla olursa olsun, bir fırsatını bulup, kapağı üniversiteye atmaktır. Daha sonra, giremeyenlerin çığlık günleri. Akla yakın olandan çok duygusal dövizlerin altında yürüyüşler, mitingler, aç meş'ale geceleri. Sonra basında bir kaç sert yazı. Mecliste birkaç duygulu konuşma. Kontenjan artma kararları. Sınıfların alabileceğinin iki misline yakın öğrenci kaydı. Her türlü sağlık koşulundan uzak yurtlarda, ev köşelerinde yarı aç, yarı tok bir serüven başlar böylece sınıflarda, öğrencilerde öğretim üyelerinin kıtalar kadar birbirinden uzak dünyaları... Sorumsuz, yabancı soğuk bir ilişki. Ateş pahasına kitaplarla kitapsız derslerin not dilencilikleri. Ders aracı yoklukları. Çağın aydınlığına kök atacak kafaların savaş yolu bu işte.

Ama iş bitmez burada. Her yıl biraz daha çoğalır kapı önündekiler. Üniversiteye girenlerle bitirenler arasındaki acı oransızlık büyür gitgide. Sınıflar tıkanır, boğulur kalabalıklara.

Peki, ne olacak bu işin sonu? Düşünülen şey yüzeydedir; AKINI durdurmak... Ardına sığınılacak kolay mantık çizilir hemen; üniversite muhtardır. Bu muhtariyet fikrî konuları kapsadığı kadar (Kapsar mı acaba?) malî konuları da kapsamalıdır. Devlet, gitgide büyüyen ihtiyaçları karşılamıyacak durumdadır. Yükü okuyanlarla bölüşmek gerekir. Kaldı ki, pek sayın ülkelerde yüksek öğrenim artık «Özel teşebbüs»e bırakılmıştır. Paralıdır. Bizde de bu yola gidilmeli, üniversite öğrenimi isteyenler için ücretli olmalı, Devletin olan Üniversitede de harçlar artmalıdır. Alaturka vaazcılığımız da bu kolay mantığın hemen yanındadır; rahat koşulların hoşgörüsünde sınıfları dolduran tembel öğrenci gürûhu bu durumda ya okumayı bırakacak, ya da dört elle kitaplara sarılacaktır, v.b. gibi, v.b. gibi...

Akın durur mu acaba?

Ev kiralari alabildiğine artsa, yiyecekler ateş pahasına olsa, toprağın kustuğu insanların büyük şehre akını durmadığı gibi, üniversite diplomasının bir bilim yetkinliğinden çok, kolay ekme kazandıracak bir belge niteliği taşıdığı sürece durmaz bu gençlerin de akını. Üstelik sorunu, kor-

YETMİŞBİR

kusuzca gerçeklere inerek, temelde bir ölçüye vurmazsak susmaz olur çığlık.

Niçin Üniversite? Çünkü, YARINLI olmak istiyoruz. İnsanca yaşamak istiyoruz. Ve biliyoruz ki, bir avukat, bir doktor, bir mühendis aç kalmaz bu toplumda. Üstelik 100 derecelik fırınlar karşısında, yılda üçyüz gün çalışanların aldığı on mislini de kazanır. Devlet düzeninin türlü kadrolarda da «ömür boyunca aylık gelir» sağlar kendine, üniversiteyi bitiren kişi.

Öyleyse, temel koşuldadır bozukluk. Yarınsızlıktadır. Lise diplomasının yaşamak yönünden artık bir garanti olmamasındadır. Liselerin meslek okulu mantığına değil, Batı'da, eski çağlarda, elini işe değdirmekten yaşamayı sağlanmış sınıfların «havaî» öğretim sistemlerine dayatılmış olmasındadır. Artık o da geçersiz duruma gelmiş bir çeşit «büro» hazırlığından başka bir niteliğe kavuşamamış olmasındadır. Daha aşağılara inersek, bazı ayrıcalıkları kazanmadıkça, emeğin bir yaşama garantisi olmadığı düzendedir suç. Kazançlar arasındaki korkunç oransızlıklar. Üniversite kapılarında da, fabrika kapılarında da yoğunlaşan kalabalığın varlığının gerçek nedeni bu toplumsal dengesizliktir işte!...

Öyleyse nedir kolay mantığın altında yatan?.. Düzenin imtiyazlılar yararına işleyişini değiştirmeme dileğidir. Bu değişime karşı direnmedir. Üniversite diploması bir yaşama garantisiyse, bu garantiyi elde etme yolu bu imtiyazlı azınlığın olmalıdır. Ölçüsü de gayet basit... Çocuklarına ücretli öğretim yaptırabilecek, hiç olmazsa, bir yılda, % 65 artmış yemek parası ve % 150 nin üstünde artmış harç parasıyla birlikte, bir büyük şehirde çocuklarına öğrenim yaptırabilecek ölçüde varlıklıların olmalıdır. Üstelik bu, bir yaşama garantisi değildir yalnızca. Daha önemlisi, yarın, yurt yönetiminde söz sahibi olmanın yolu, büyük oranda, buradan geçer. Ve çocuklar babalarının çıkarlarından yana, onların düzenini, iktisadî açıdan, tam anlamıyla gerici, tutucu düzenlerini yürüteceklerdir. Böylece de Üniversite, bir sömürme düzeninin gerekli bilgisi yanında, onu yürütme hakkını da bahşeden bir kurum olacaktır. Bu gün özel bir üniversitenin ücreti olan yirmi otuz bin lira, yarının yüzbinlerinin yatırımı olmakla kalmıyacak bu yoz düzenin de sürmesini sağlayacaktır.

Toprağın sarı benizli, yarı aç insanı da, yıldızlara aşkını anlatan sağlıklı bir çoban olarak anlatılacaktır kitaplarda. Aslında, köyünde ona kalan, dün böyle olanın, yarın da böyle olacağı inancı, yüzlerce yıllık «tevekkül»ü olacaktır. Sürüp gidecektir bu böyle.

Sürüp gidecek mi dersiniz?

Bir aldanmadır. Bir çıkmazdır. Kapıların önünde yığılanların olaylara bakış açısı hızla değişmektedir. Toprak köylüyü köyüne hapsedebilecek gücünü yitirirken, orta sınıfların gelirleri de, çocuklarına öğretim yaptıracak gücün çok altına düşmektedir. Fabrikada çalışan hısımdan gelen yarım yamalak bir mektupçuk, köyün o değişmez sanılan tevekkülünü kökünden sarsarken, artık çocuğuna yüksek öğrenim yaptırmak gücünden yoksun orta sınıf insanı, bir taşra öğretmeni, bir zabıt kâtibi bir küçük şehir esnafı alınyazısının alt sınıflarla hızla birleştiğini görmeğe başlamıştır. Onların bilinci çocuklarına yansımaktadır.

Plânsız bir ölçüde, sayıları hızla artan, lise adlı bu «havada öğretim» kurumlarını dolduran bu çocuklar, derslerde öğrendiklerinden çok, kendilerini bekleyen gerçeklerin katı yankısıyla düşünmeye başlayan, bu yarın-
YETMİŞİKİ

sızlar ordusu, sorunlara daha köklü bir açıdan bakmaya başlamıştır. Artık, protesto mitinglerinin dövizlerinde, duygusal bir takım sözler yerine «Üniversite asılzâdelerin üniversitesi değildir» gibi yeni bir bilincin devrimi olan özdeyişler görülmüyorsa, bu bir rastlantının sonucu değildir.

Üniversite kapılarından yüzü öne eğik geri dönenler, sigara dumanına boğulmuş yurt odalarında, ayın yarısını aç geçirip belge alanlar, başarısızlıklarının, kabiliyetsizliklerinden başka nedenleri olduğunu da bilmektedirler. Romantik ve safsatacı çözüm yolları, ne denli büyük ağızlardan gelirse gelsin, oyalyamıyor onları.

Karşı çıkışlar duygusallıktan gerçekçiliğe dönüşüyor giderek... Örneğin, 11 Eylül Açık Oturumu'nda Hukuk Fakültesi Fikir ve Sanat Kulübünün dağıttığı bildirilen parçalar okuyalım :

«Üniversiteli Kardeşim :

Sorunlarımızı duygusal yollardan çözmeye çalışmanın yetersizliği, verimsizliği meydanda. Senin, benim ve hepimizin sorunlarını çözecek bilimsel yolları aramalı ve bulmalıyız. Eğitim gördüğümüz kurumlar, bizi bilim anlayışı güçlü, sağlam düşünceli, kendi dallarında iyi hazırlanmış halkçı ve devrimci, ulusçu vatandaşlar olarak yetiştirmek zorundadırlar. Onların bu zorunluğu hem çağdaş bilim kurumlarımız sayılmalarından hem de yasalarımızdan gelmektedir.

Hepimizin bildiği gibi, çağdaş ulus olmanın tek yolu bilime tekniğe halkçı ölçülerle dayalı olmaktır. Bilimi halka iletmeyen Devletlerin egemenlikleri bir göstermelik olmaktan öteye gidemez. Gerek içte gerekse dışta bilenlerin elinde bilmiyenler: ilkel yaşamalarının dışına çıkamaz. Bu yönden üniversitelerimiz egemenliğimizin ve demokrasimizin biricik güvenliğidirler.

Zamanımızda halkla kucak kucağa yürümesi gerekli olan üniversitelerimiz halkla aralarındaki köprüleri ya kuramamış ya da kurulanları atmıştır. Halkın sorunları üniversitelerimizin inceleme konuları arasına girmiyor; halkımız ortaçağ karanlığı içinde iken üniversitelerimizden kurtarıcı çabalar gösterilmiyor. Nüfusun 27 milyonunu teşkil eden köylü, işçi ve dargelirli yurttaşların hayatına başka dünyaların insanı kadar yabancı kalıyor üniversitelerimiz. Üniversitenin bu yabancılığı sana verilen eğitimde de kendini göstermekte gecikmiyor. Sen bilim yolu ile yurdunun sorunlarını çözmeyi öğreneceğin yerde ölü bilgilerin, zorla, hamalı haline getiriliyorsun.

Sana ve ulusumuza yararlı olmayan üniversite öyleyse ne yapıyor. Ne mi yapıyor? Bugün üniversitelerimiz, çoğunlukla halka karşı olanların ve ekonomik güç sahiplerinin çocuklarını bilimsel güce de sahip etmekten öte hiç bir eylemde bulunmuyor. Nüfusumuzun 17 milyonunun hiç okuma bilmedikleri, köylü ve işçi, dargelirliilerin çocuklarının orta okulu bile okuyamadıkları hesaba katılırsa yargımızın doğru olduğunu siz de benimsersiniz.

Üniversiteli kardeşim. Bu aksaklıkların düzelmesi, senin, benim ve hepimizin kanun yoluyla direnmemizi bekliyor. Yoksa bu gün harç sorunu, yarın başka bir tuzak gene senin yaşam yolunun üstüne kurulur.»

Dün köy Enstitülerini kapatanlarla, bugün paralı yüksek öğrenim felsefi yapanların ortaklaşa düşüncülerinin çirkin çizgisi kesinlikle çıkıyor su yüzüne... Kapıların önünde büyüyen gerçek, nicelik ölçüsünde olduğu kadar, nitelik ölçüsünde de yoğunlaşıyor.

YETMİŞÜÇ

İNSAN GÜCÜ VE İŞSİZLİK SEMİNERİ

Çalışma Bakanlığı'na bağlı Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü, 7 - 11 Eylül 1964 tarihleri arasında devlet temsilcilerinin, meslek teşekkülleri ve sendikalar temsilcilerinin katıldığı bir «İnsangücü ve işsizlik» semineri düzenledi. Beş günlük seminer, Türkiye'nin istihdam ve işsizlik sorununun açıklanması bakımından yararlı oldu. Ne var ki, seminer yöneticilerinin düzenledikleri program, çözüm yollarının araştırılması konusunda aynı derecede gerçekçi değildi. İşsizlikten kurtulma yollarının araştırılması ve ortaya konulması, ancak sendikacıların ısrarlı direnişleriyle mümkün olabildi. Sendikacıların direnişleri de, sadece Doç. Gülten Kazgan'ın konuşmasında yankısını buldu. Beş gün süren seminerde Dr. Gülten Kazgan'dan başka hiçbir konuşmacı Türkiye'de işsizlik sorununa ve çözüm yollarına cesaretle değinemedi.

Çıkar yol Keynes Teorilerinde mi?

Seminerin ilk günü Prof. Süleyman Barda ve Doç. Dr. Haydar Kazgan, «ulusal ekonomide istihdam meselesi» ve «Geri kalmış ülkelerde istihdam meselesinin özellikleri»ni tamamen Keynes teorileri açısından incelediler. Dr. Haydar Kazgan, tam istihdamın sağlanması için gerekli sermaye yatırımlarına faiz hadlerinin yüksekliğinin engel olduğunu belirtti. Dr. Haydar Kazgan'a göre, özellikle son yıllarda tasarruf bonusu ticareti Türkiye'de faiz hadlerini görülmemiş seviyeye yükseltmiş, finansman maliyetinde görülen bu yükselme yatırımların genişlemesini önlemiş bulunmaktadır. Bir yandan da nüfus arttığı için işsizlik had seviyeye çıkmıştır. Bu çıkmazdan kurtuluşun yolu ise, sendikaların Maliye Bakanlığı'na ağır baskı yaparak tasarruf bonusu ticaretini önlemeleri ve bu suretle faiz hadlerini düşürerek sermayenin üretim alanlarına yatırılmasını sağlamalarıdır. Faiz haddi yüzde 2 civarında olan yabancı ülkelere sermaye gelmesi de teşvik edildiği takdirde yatırımlar artacaktır. Bunun yanında, Türkiye'de nüfus hızla arttığı için Avrupa ülkelerine işçi ihracatı hızlandırılmalı ve işçilerin kazançlarının Türkiye'ye döviz olarak dönmesi sağlanmalıdır. Böylece hem fazla emek gücü yurt dışına giderek işsiz sayısı azalacak, hem de Türkiye'ye sermaye girecektir. Son yıllarda üretim alanlarında beliren insangücü ihtiyacı dolayısıyla İtalya, İspanya gibi ülkelerin kuzey Avrupa'ya işçi ihracatından vaz geçmeleri de, Türkiye'nin bu bakımdan şansını arttırmaktadır.

Yine Haydar Kazgan'ın ortaya attığı bir görüşe göre, köyden şehire göç de mutlaka önlenmeli, şehirdeki işçiler son yıllarda organize olarak seslerini yükselttikleri için onların tatmini yoluna gidilmelidir. Sermaye yatırımı da, verim üstünlüğü göz önüne alınarak, köylere değil, sadece şehirlere yapılmalıdır.

Şehirlerde sanayi geliştikçe ve işçi ihtiyacı hasıl oldukça köylerden şehirlere göçe izin verilmelidir.

Haydar Kazgan'ın görüşleri, plânda öngörülen hedeflere ulaşılabilirdiği takdirde bir değer ifade etmektedir. Ancak, kendisinin de belirttiği gibi, yüksek faiz haddi, güdücü emeği karşılığı ve riziko payı gibi faktörleri dikkate alan özel teşebbüs, plânda öngörülen kalkınma hızını gerçekleştiremeyeceğini açıkça göstermiştir. Özel teşebbüsün hakim olduğu bir ekono-

YETMİŞDÖRT

mik düzende böyle bir kalkınma gerçekleştirilemeyeceğine ve sanayi sektöründe yeni iş sahaları bütün işsizleri kapsayacak genişliğe ulaştırılamayacağına göre gizli işsizlik içinde sefil yaşayan Türk köylüsü, daha yıllarca bu hayatı sürdürmek zorunda kalacaktır. Köyden şehire göç de önleneyeceği için, kendilerine daha iyi bir hayat arayan köylüler de bu olanaktan yoksun kalacaklardır. Kaldı ki, şehirlerdeki sanayi işçilerine bir nevi sus payı verilerek onları da egemen sınıfların yanında bir tutucu kuvvet haline getirmek ve köylüye karşı çıkartmak gayreti de, bu görüşlerde kendisini göstermektedir. Özel sektörün hakim olduğu bir ekonomik düzen plânın hedeflerini gerçekleştiremeden daha yıllarca devam edecek, sanayi işçisi köylüye karşı çıkartılacak ve organize olamadığı için sesini yükseltmeyen köylü çoğunluğu daha yıllarca sefil hayata mahkûm bırakılacaktır.

Geri kalmış bir ülkede Keynes teorileri açısından verilmiş bu izahat, semineri izleyen sendikacıları tatmin etmiyordu. Çünkü ortaya köklü bir çözüm yolu konulmamıştı.

Köklü Çözüm Yolları...

Sendikacılar soruyorlardı: Bu çıkmazdan kurtulmanın başka bir yolu yok mudur? Koskoca bir ülkenin kaderi, bütün hesaplarını kendi çıkarları açısından yapan özel sektörün eline mi bırakılacaktır? Plânda öngörülen hedefleri gerçekleştirebilecek, insangücünü seferber edecek ve işsizliği önleyebilecek bir başka ekonomik düzen yok mudur?

Sendikacıların bu haklı sorularının cevabı muhakkak ki ekonomi ilminde vardı. Ne var ki, semineri düzenleyenler, Türkiye'nin sorunlarının ekonomi ilmine göre değerlendirilmesinden çok bugün egemen sınıfların empoze ettiği ekonomik düzen içinden ve bu düzeni sarsmayacak şekilde ele alınmasında ısrar ediyorlardı.

Enstitü yöneticileri, bu soruların siyasî mahiyet taşıdığını ve böyle bir seminerde yeri olmayacağını söyleyecek kadar ileri gittiler. Oysa, Türk halkının en dinamik sınıfını teşkil eden işçilerin temsilcileri verilen bilgilerin tatmin edici olmadığını görüyorlar, daha başka yollar arıyorlardı. Hem Türkiye'nin durumunu kapitalist, hattâ emperyalist evrimi tamamlamış ülkelerle birlikte onların ekonomik düzenleri içerisinde değerlendirenler, bugün özellikle geri kalmış ve yeni yeni bağımsızlıklarına kavuşmuş ülkelerin ekonomik düzenlerini de ortaya koymak, onlarda da bir çıkar yol aramak zorunda değiller miydi? Bu soruların üstü kapalı geçirtilmeğe çalışılması karşısında Deri İş Sendikası'ndan Cemil Gider, «Hocam... hocam... Yıllarca seminerlerde hep bu sözleri dinledik. Siz de görüyorsunuz ki, bunlar derde deva olmuyor... Bilim adamı olarak bize köklü çözüm yollarını göstermek zorundasınız...» diye bağırmaktan kendini alamadı.

İşte temsilcilerinin ısrarlı sorularını geçiştiremeyeceklerini gören konuşmacılar, bu defa Türkiye'deki ekonomik düzenin liberalist olmadığını, karma ekonomi düzeni olduğunu kabul ettirmek gayretine kapıldılar. Prof. Süleyman Barda, Türkiye'de devletçiliğin de bulunduğunu ileri sürerek kendisinin devlet eliyle okutulmuş olmasını buna örnek gösterdi. Haydar Kazgan ise, Türkiye'de mevcut ekonomik düzene isim konulamayacağını, kendine özgü bir ekonomik düzen olduğunu söyledi. Bu defa «karma ekonomi» deyiminden vazgeçen Prof. Barda, «az gelişmiş memleket ekonomisi» isminde karar kıldı, «Türkiye bir paradokslar ülkesidir. Bu müfrit sosyalizm den en müfrit liberalizme kadar her sistem bu ülkede mevcuttur» dedi.

Adı ister karma ekonomi, ister isimsiz ekonomi, ister az gelişmiş mem-

YETMİŞBEŞ

leket ekonomisi olsun, Türkiye'de mevcut ekonomik düzenin özel sektörün hakimiyeti altında olduğu ve kalkınmayı gerçekleştiremeyeceği ortada idi. Sendikacılar, örneğin bir sosyalist ekonomi düzeninde işsizlik sorununun nasıl çözümlendiğini öğrenmek istediklerini belirterek bu sorunun muhakkak surette cevaplandırılmasında ısrar ediyorlardı.

Konuşmacılar, bu ısrar karşısında, bu sorunun cevabının kendi konuşma programları içine girmediğini, bu itibarla cevap veremeyeceklerini söylediler ve üç gün sonra konuşacak olan Doçent Gülten Kazgan'a sorulmasını salık vererek seminerin ilk gününü kapattılar.

Daha sonraki çalışmalar, yabancı uzmanların, özellikle AID ve OECD uzmanlarının konuşmalarına ayrılmıştı. Ancak bu uzmanların konuşmaları bir yenilik getirmediği gibi, Türkiye'nin sorunlarına da ışık tutmuyordu. Mali sıkıntı içinde bulunduğunu ileri süren bir enstitünün, Türkiye'de daha az masrafla konuşmaları sağlanabilecek daha değerli uzmanlar ve bilim adamları varken, sırf konuşmuş olmak için ta Avrupa'lardan, Amerika'lardan uzmanlar getirtmesi, semineri izleyenler tarafından hayretle karşılandı.

Gülten Kazgan'ın Konuşması :

Seminerin en ilgi çekici konuşmasını yapan İktisat Fakültesi doçentlerinden Dr. Gülten Kazgan, Türkiye'de istihdam ve işsizlik sorununu şöyle açıkladı :

«1961 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de faal nüfus (15-64 yaşlar arasında) 12.550.000 kişi olup bunun yüzde 9,5'i sanayi sektöründe, yüzde 13,5'i ise hizmetler kesiminde çalışmaktadır. Plânlama Dairesi'nin rakkamlarına göre, 1962 yılında açık işsizlik 1,5 Milyon civarındadır. Plânlama Dairesi, yüzde 7 kalkınma hızına ulaşıldığı takdirde, 1964 yılında açık işsiz sayısının 1.200.000'e ineceğini tahmin etmektedir. Ancak, Türkiye'nin ekonomik koşulları gösteriyor ki, 1962 - 64 yılları arasında açık işsiz sayısı azalmamakta, çoğalmaktadır. Bunun nedeni, içinde bulunduğumuz durgunluk ve imzalanmış toplu sözleşmeler sebebiyle işçi maliyetinin yükselmedir. Bu yüzden beklenen ekonomik kalkınma gerçekleştirilememiştir.

Ayrıca, harcama eksikliği de, açık işsizliği arttırmaktadır. 1958 yılında hükümetin enflasyonu durdurmak için aldığı tedbirlerle başlayan ekonomik durgunluk, 27 Mayıs Devrimi'nden sonra da devam etmiş, son olarak Kıbrıs olayları dolayısıyla büyük ölçüde artmıştır.

Yüksek nüfus artışı yanında bunu masedebilecek seviyede yatırım seviyesine ulaşamamış olması, işsizliğin asıl nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

1963 yılında işgücü arzı Türkiye'de 14.400.000 civarında iken bunun 1964'te 14.700.000'e, 1966'da da 15.800.000'a çıkması beklenmektedir. Beş yıllık plân çerçevesi içinde her yıl 450 Bin kişilik artış kaydedilecektir. Bunun 140.000'i tarım kesiminde, 310.000'i şehirlerde ortaya çıkacaktır.

Tarımdaki gizli işsizlik, 1962'de 1 Milyon civarında kabul edilmektedir. Bunların birinci plân döneminde köylerden şehirlere gelmeyeceği ve işgücü arzına katılmayacakları var sayılmaktadır.

1962 yılında gayrisafi millî hasılanın yüzde 163'ü yatırıma ayrılırken birinci beş yıllık plân dönemi sonunda bu yatırım oranının yüzde 19,4'e çıkması gerekmektedir. Bu artış gerçekleştiği takdirde, 1962'de 1,5 Milyon olan açık işsiz sayısı 1965'te 1 Milyon civarında olacaktır. 1967'de yatırım oranı yüzde 21'in üstüne çıkartılırsa, 15 yılın sonunda açık işsiz sayısı 700.000'e **YETMİŞALTI**

düşürülebilecektir. Bir başka deyişle, her yıl yüzde 7 kalkınma hızına ulaşılsa bile, açık işsizlik tamamen önlenemeyecektir.

Ne var ki, Türkiye'de yüzde 7 kalkınma hızına ulaşmak da mümkün olamamaktadır. Bu yıl kalkınma hızı yüzde 4 tahmin edilmektedir.

Dinamik süreç içinde ortaya çıkan işsizliği azaltabilmek için kapital stokunun süratle arttırılması yanında, işgücüne olan ilâveleri mümkün olduğu kadar sınırlamak da düşünülmektedir. Türkiye'de nüfus artış oranı yüzde 3'tür. Ancak, nüfus artışının sınırlandığı varsayılsa bile, bu tedbir etkisini 1980 yılından sonra gösterebilecektir. Bu bakımdan doğum kontrolü yolu ile işsizliği azaltmak da mümkün olamayacaktır.

Vasıfsız işgücü ile vasıflı işgücünü de bir arada mütalâa etmemek gerekmektedir. Vasıfsız işgücü, kendisini eğitmek için hiçbir yatırım yapmamış olan işgücüdür. İşsizliğin giderilmesinde bir çare olarak düşünülen Avrupa'ya işçi sevkiyatında vasıfsız işçilerin ihracı bir kayıp değildir. Aksine, Avrupa'da kendisini vasıflı işte kullanabilmek için bir kapital yatırımı yapıldığı için, yurda dönüşünde bir kazanç olacaktır. Ayrıca gelirlerinin döviz olarak Türkiye'ye getirilmesi de kapital ithali ve yatırım sağlamaktadır.

Buna karşılık vasıflı işçilerin Avrupa'ya gitmesiyle Türkiye aynı zamanda sermaye ihraç etmiş olmaktadır. Bunun mahzurları kısa zaman sonra görülecektir.

Tarım kesiminde ise toplam faal nüfusun yüzde 77.4'ü çalışmaktadır. 1 Milyon gizli işsiz bir yana bırakılırsa, bu oran 9.800.000'e tekabül etmektedir. Bunlar bir nevi sermayeci, toprak sahibi olan köylülerdir. Fakat çoğunluğu kendi toprağında ailesiyle birlikte çalıştığı için tarım işçisi sayılmak lâzımdır.

Harcama eksikliğine bağlı işsizlikte âtıl işgücü ve âtıl üretim kapasitesi mevcuttur. Millî gelir, kullanılan işçi sayısının ölçüsü kabul edilirse, millî gelir düştüğü takdirde istihdam da düşmektedir. Harcamalar tam manasiyle yapılabilirse, millî geliri, dolayısıyla istihdamı yükseltmek mümkün olabilecektir. İçinde bulunduğumuz yılda özellikle özel sektör harcamalarında düşüş olmuştur. Özel yatırım harcamaları beklenenin yüzde 20 altında kalmıştır. Devlet kesimi yatırım harcamaları da pek fazla iyimserliğe yer bırakmamaktadır. Bütün işsizlik türleriyle mücadele etmenin tek yolu, cari harcamaları değil, yatırım harcamalarını arttırmaktır.

İşçi maliyetlerinin yükselmesi de işsizliğe sebep olmaktadır. Toplu sözleşmeler ücretleri arttırdığı gibi, sosyal güvenlik müesseseleri de işçi maliyetlerini yükseltmektedir. Toplu sözleşmelerdeki artışlar emeğin verimini yükseltiyorsa, daha yüksek istihdam seviyesine ulaşılması gerekmektedir. Fizyolojik asgari geçim seviyesine yakın bir ücret alanların toplu sözleşmelerde elde ettiği fazlalıkları, verimliliği arttıracak alanlara harcadığı varsayılırsa tam istihdama yaklaşmak mümkün olabilecektir. İşçinin kendi elde ettiği ücret, kendi verimliliğini yükseltecek şekilde harcanmadığı takdirde yeni işsizliğe yol açacaktır. Ancak Türkiye'de durum böyle olmadığı için işverenler, toplu sözleşmelerle işçi ücretlerini arttırırken, bir yandan da işçilerin bir kısmına yol vermekte, böylece toplu sözleşmeler, 1,5 Milyon civarındaki açık işsiz sayısına yeni ilâvelere sebep olmaktadır.

Tarım işçileri arasında mevsimlik işsizlik 1955'te Ocak - Nisan ayları arasında 7.400.000 iken 1960'ın aynı döneminde 8.500.000'e çıkmıştır. 1960 sayımının sonuçlarına göre, köylü ailelerinin gelirinin yüzde 61'i tarımsal

YETMİŞYEDİ

ürünlerden, yüzde 8'i hayvanlardan, yüzde 30'u da her ikisinden sağlanmaktadır. Mevsimlik işsizliğin en yoğun olduğu grup sadece tarımsal ürünlerden gelir sağlayanlardır. Bunların Ocak - Nisan döneminde şehirlere giderek yapı işçisi olmaları mümkün görülürse de, kış aylarında inşaatların durması buna imkân vermemektedir. Tarımsal faaliyetin durduğu dönemde tarım işçilerinin küçük el sanatlarıyla uğraşmalarını sağlamak için tasarrufların köye kaydırılması ise, verim düşüklüğü dolayısıyla yararlı olmayacağı gibi enflasyonist kredi kaynaklarını zorlayacaktır. Ayrıca bu ürünlere piyasa bulunamazsa fiyatlar hızla düşecek ve yatırımlar verimsiz hale gelecektir.

Faaliyetin durgun olduğu dönemde sermaye yatırımına ihtiyaç olmadan taş ve toprak kullanılarak ücretsiz çalıştırma yolu ile toplum kalkınmasına girişmek de mümkün değildir. Çünkü, faaliyetin durgun olduğu kış ayları inşaat için uygun değildir.

Tarım kesimindeki işsizlik sadece yatırım yetersizliğinden, değil, aynı zamanda iradî yetersizlikten de ileri gelmektedir. Köylü, yaşama düzeyini yükseltmek azmini kullanmamaktadır. Bunun giderilmesi için daha yüksek yaşama düzeyi ile temasa geçirilmesi gerekir. Yol şebekesinin gelişmesi ve köy şehir teması kurulması, köyde kalkınma azmi yaratacaktır.

Türkiye'de bugün devlet kesimi ve hizmetler kesiminde de gizli işsizlik mevcuttur. Üretime hiçbir ilâvede bulunmadığı halde çalışır gibi görünen, çıkarıldığı takdirde üretimde hiçbir azalmaya sebep olmayacak işçi kitlesi, gizli işsizliği meydana getirmektedir. 1962 yılında gizli işsiz kitlesi 1 milyon civarındadır. Dinamik süreç içinde kapital artışı işgücü artışı masetmediği için işsizlik zamanla daha da artacaktır.»

Gülten Kazgan, yukarıda özetlenen konuşmasıyla Türkiye'nin çıkmazlarını açık seçik ortaya koymuş bulunuyordu. Bütün bunlara rağmen yürürlükte olan ekonomik düzen başarı ile işleyebilir miydi, Türkiye'nin kalkınmasını sağlayabilir miydi? Eğer sağlayamazsa, başka çıkış yolu var mıydı? Sendikacılar Dr. Gülten Kazgan'a bunları da sordular. Kazgan bu soruları da özetle şöyle cevaplandırdı:

«İçinde bulunduğumuz sistemin daha başarılı işlemesi için iki hususun gerçekleşmesi gerekir :

- 1) Yatırım oranının yükseltilmesi,
- 2) Yapılan yatırımların verimliliği.

Türkiye'de özel sektör tarafından yapılan yatırımların çoğu gayrimenkullere ve meskenlere gitmektedir. Fiyat mekanizmasının işleyişine göre hangi kesim daha yararlı ise özel sektör o tarafa kaymaktadır. Türkiye gibi karma düzendeki ekonomilerde devlet kendi kesimi üzerinde yüzde yüz hakim olsa bile diğer kesimlerdeki yatırımların toplamı bakımından devletin yüzde yüz ekonomiye hakim olması imkânsızdır.

Devletin ekonominin bütün kesimlerine hakim olduğu sosyalist sistemlerde yatırım oranı çok yüksek olmaktadır. Bugün Batı Almanya ve Japonya'nın dışında, yatırım oranı en yüksek olan ülkeler, sosyalist ülkelerdir.

1928'den beri Türkiye'de çok sık görülen işsizlik, sosyalist ekonomilerde hiç görülmemektedir. Harcama yetersizliği olsa bile, Keynes tipi bir işsizlik bahis konusu değildir. Bir tek merkez bütün ekonomiye hakim olduğu için tüketim harcamalarının dağılımı da bir plân çerçevesi içinde tesbit edilmektedir. Türkiye'de de kalkınmanın gerçekleştirilmesi için bugünkü devletçilik sınırı genişletilmelidir.»

YETMİŞSEKİZ

ŞİLİ DENEMESİ

Hüseyin BAŞ

KANUN YOLU SOSYALİZM

Şili de, geçirdiğimiz 4 eylül'de seçimler oldu. Küba'da oıup bitenlerden bu yana Latin Amerika uluslarındaki sınıf çatışmaları daha da belirgin bir durum aldı. Şili artık gerçek kalkınmasını engelleyen sömürücü takımından kurtulmaya kararlı. Hem'de Latin Amerika tarihinde ilk defa, kanun yolundan geçerek.

Seçimleri kazanan Eduardo Frei ve Hristiyan Demokrat partisi, Dr. Allende'nin sosyalist «Halk Cephesi» partisi gibi, Şili'de «Yanke sömürçülüğü» ile ona yataklık eden bir avuç derebeyi kauntısının çanına ot tıkmayı amaç edinmiştir. Birleşik Amerika'nın Küba'da, giderek bütün Latin Amerika'da inat'la uyguladığı, halkı kıyasıya soyan şirketlerin savunuculuğu politikası, kısa sürelerde, sözü edilen şirketler yararına büyük çıkarlar sağlarsa da, sonunda tüm başarısızlığa uğramaya mahkûmdur.

Amerikan politikası, özellikle geri kalmış memleketlerde Halk'tan yana olmak, Halkı tutmak zorunda olduğunu nice acıklı denemelerden sonra artık anlamalı değil midir?

Dr. Salvador ALLENDE, geçenlerde bir ingiliz gazetecisine: «Övünüyorum sanmayın; Seçimlerimiz, dünyanın geleceği bakımından sizin seçimlerinizden daha da önemlidir.» diyordu.(1)

Dr. Allende Şili Cumhurbaşkanlığı için «Halk Cephesi» (F.R.A.P.) nin adayı. Amacı da «Şimdiye kadar silâhlı ayaklanmayla elde edileni, kanun yoluyla başarmak. Sovyet Rusya ile Çin arasındaki anlaşmazlığın adeta bir test olayı olacak Şili. Soru şu: «Sosyalizme barış yolu ile geçilebilir mi?» Latin Amerika'daki öteki örneklerle bakılırsa (Guatemala, Bolivya, Brezilya, Küba) kötümser olmamak zor. Ama Şili'de herkes işin başarıyla sonuçlanacağından emin görünmekte...

Bakır diye bir maden :

Köklü ve kuvvetli bir alman ve iskoç asıllı azınlığı, ünlü üniversiteleri, yaygın orta sınıfları ile Şili kanunlara, Parlemanter rejime saygılı bir de orduya sahiptir. Buna karşılık memleket topraklarının üçte birinden çoğu 10 u aşkın derebeyi kalıntısı ailenin elinde, ulusal ekonomi ise büyük iki Amerikan tröstü olan ANOCONDA ve KENNECOTT SALES CORPORATION'un kontrolü altındadır.(2)

Latin Amerika'da pek geçerli bir şemaya göre «Latifundistas» yani toprak ağaları aristokrasisi, çiftliklerinde çalışan yoksul ve perişan ırgatlarla gündelikçileri «kapı dışarı etme» tehdidi ile sindirip sağcı partilere oy vermeye zorlamışlar böylece de reformlara özellikle toprak reformunu bugüne kadar baltalamanın yolunu bulmuşlardı.

Geçen mart ayında bu sistem bir çırpıda çöktü: Toprak ağaları ile gerici takımının kalesi CURICO'da, sağcı partiler, aralarında birleşmelerine rağmen, Dr. Allende tarafından korkunç bir yenilgiye uğratıldılar.

Bu bozgundan sonra ihtilâl korkusu Şili oligarşisi ile memleket ekonomisinin anahtarlarını elinde tutan büyük iki Amerikan madencilik şirketi çevrelerinde kol gezmiye başladı.

Gerçekte de Anaconda ve Kennecott Amerikan madencilik şirketi

(1) L'Express - Eylül 1964.

(2) İdem.

Şili'nin 500.000 tonluk Bakır üretimini kontrol etmektedir. (Dünya rezervlerinin 3 te biri) Ama efsanevi kârların asıl kaynağı, bu iki şirketin Bakır ticaretini de ellerinde tutmaları.

Ote yanda, %80 ninin Avrupaya satıldığı Bakır, Şili'nin tüm ihracatının üçte ikisini kapsamaktadır. Başlıca döviz geliri yabancıların elinde olan memleket kalkınabilir mi?

Toprakları, ormanları, Doğal bütün zenginlikleri kıyasıya tüketilen bir memleket bir avuç parazit yüzünden , bir de, sekiz milyonluk nüfusunu beslemek için (o da yarı buçuk) dışardan 40 milyon dolarlık yiyecek ithal etmek zorunda olursa nasıl yaşayabilir?

Bu soruları kesin bir «Hayır» la cevaplayan Dr. Allende Şili'de yalnız değildi.

Bir başka sosyalist :

Santiago'da «Sosyal araştırmalar merkezini yöneten cezvit papazı zaffartu'nun sloganı şu: «Latin Amerika'da Devrimci olmadan Hristiyan da olunmaz.»

Başkanlık seçimlerinde Dr. Allende'ye karşı çıkacak Eduardo Frei ve Hristiyan Demokrat partisi yukarda sözü edilen görüşe uygun bir tavır takınarak birkaç yıl içinde güçlenip gelişmiştir. Eduardo Frei'nin partisi De Gasperi-Bevan arası bir Hristiyan Demokrat parti.

Dr. Allende'nin taraftarları arasında aydınların yanı sıra, katolikler, radikaller de var. Sol eğilimli genç uzmanlar, sendikalar, marksist bir rejim karşısında Amerikanın alacağı tavırdan, juntalardan ve onun getireceği sivil savaştan çekinenler de Frei'nin arkasında...

4 Eylül Seçimleri Frei ve Hristiyan Demokratların zaferiyle sonuçlandı. Şimdi asıl mesele Frei'nin toprak ağaları, gericiler ve güçlü yabancı şirketlerle boy ölçüşmede başarı şansının olup olmadığıdır.

KÜLTÜR VE BİRLİKTE VAROLMA

ler'inkileri karşılaştıran bir metin söz konusu. Oysa, gerçekte bir olan iki kişiyi çözümlemektedir özünde: Don Carlos'un büyük yargılayıcısıyla Karmazov Kardeşler'in büyük yargılayıcısını. Anna Seghers'in özellikle bu konuyu seçmiş olması, bana anlamlı görünüyor; her ne denli Georges Lukacs'ın -ki daha önce Anna Seghers'in dostu ve danışmanı olmuştu- bir çalışmasından, onun roman kuramından esinlenmişse de.. Bütün bu birlikte-varolma sorununun nasıl karmaşıklığa ve güçlüğüne dönüştüğünü görüyorsunuz. Örneğin Doğu Berlin'de Georges Lukacs'a revizyoncu gibiymiş davranılıyor; oysa Budapeşte'de kendi çömezlerinin çoğu onu bir dogmacı olarak görüyorlar. Ve bununla birlikte, 1956 da bildiğimiz ro-

lü oynamıştı o. Bugün -işte gene başlangıç noktasındayız- o, Thomas Mann'dan yana ve Franz Kafka'ya karşıdır.

Geleniğin, kişilerin, uluslararası durumun ortaya çıkardığı sorunlar var. Doğu ülkeleri için birlikçi bir çözüm beklenmemelidir. Doğu Almanya'daki tutumun en olumsuz ve beceriksizce olduğu apaçıktır. Ama gelişimi bütünü içinde gözlersek, bilimler gibi çağdaş kültürün de evrensel bir olgu olduğunu ve gelecekteki siyasal gelişimin yararı bakımından da -gene 1956 da yazmış olduğuma dönüyorum- Kafka sanki hiç yaşamamış, Joyce'un Ulysse'i hiç yazılmamış gibi davranılamıyacağını kabul etmek gerekir.

(PREUVES dergisinin Avril 1964 sayısından çevrilmiştir.

**REKLÂM.
LARINIZ
İÇİN**

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 – 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

ŞUBELER

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

A.B.D.
Almanya (Federal)
Almanya
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

DIŞ MUHABİRLER

İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

Ataç Kitabevi Yayınları

ÖLEN ADAM — D. H. Lawrence - Çev.: Bilge Karasu (Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)	2 lira
VOLTAIRE — Çev.: Suat Erginer	2 lira
GERGEDAN — E. Ionesco - Çev: Fikret Adil	3 lira
DINAMİT — B. Traven - Çev : Adalet Cimcoz	3 lira
MILENA'YA MEKTUPLAR — F. Kafka - Çev. : Adalet Cimcoz II. Baskı. İki cilt bir arada (Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)	6 lira
TERSİ VE YÜZÜ — Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel	3 lira
DOLUDİZGİN — Samim Kocagöz	7,5 lira
KURTLAR SOFRASI — Attilâ İlhan	7,5 lira
YAZ DÖNEMİ — Behçet Necatigil	2 lira
ALEKSİ ZORBA — Nikos Kazancakis - Çev.: Ahmet Angın	7,5 lira
SIYASET ÇARKI — Jean - Paul Sartre - Çev.: Güzin Sayar	3 lira
NİCE KAYGILARDAN SONRA — Şükran Kurdakul	2 lira
DÜNYADA HARP VARDI — Orhan Kemal	2 lira
BİR AÇIDAN — Mehmet Seyda	2 lira
KAVEL — Hasan Hüseyin (Yeditepe Şiir Armağanı)	2 lira
SİNEKLER — J. Paul Sartre Çeviri: Tahsin Yücel	3 lira
BEN SANA MECBURUM — Attila İlhan - İkinci Baskı	3 lira
PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT — Freud - Yung - Adler Çev. : Selâhattin Hilav	3 lira
KOMEDİ SANATI — A. Seyler - S. Gaggard Çev.: Suat Taşer	3 lira
BİR DELİNİN NOTLARI — Gogol. Çev.: Mehmet Özgül	3 lira
DÂVÂ — Franz Kafka - Çev.: Kâmuran Şipal	7,5 lira
KURDLAR SOFRASI — II. Cilt - Attila İlhan	7,5 lira
ASLAN ASKER ŞVAYK — J. Hašek - Çev: Aysegül Günkut	6 lira
İNSANLIĞIN GELECEĞİ — B. Russell - Çev: Memduh Balaban	2 lira
ELBİSECİLER ÇARŞISI — Kâmuran Şipal	2 lira
YAŞAMA DUVARI — Nevzat Üstün	3 lira
BİR KARIŞ TOPRAK — Samim Kocagöz	5 lira

BU AY ÇIKANLAR

KRAL ÖLÜYOR — Ionesco. Çev.: Fikret Adil	2 lira
IONESCO — Jack ya da Boyunegme — Çev.: P. Caporal - İ. Denker	2 lira
DUVAR — İkinci Baskı - Jean - Paul Sartre - Çev.: Vedat Üretürk	2 lira

1 — Yayınlarımızdan satış fiatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir.

Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.

2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.